MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

10 AASTAT

SEITSMEKÜMNE KAHEKSAS NUMBER : OKTOOBER 2018

NU Performance Festival 2018

festival Üle Heli 2018

Etenduskunstide festival / Performing arts festival

Andrius Katinas

Gideonsson Londré

Gisèle Vienne

Julia Rodriguez

Nanna Nordström

Mårten Spångberg

Lugemik

Lawrence Malstaf

Kadrinoormets

Laivi

Knock! Knock! Books

Peter Rehberg

Kristjan Suits

Salla Salin

Vera Nevanlinna

‚paranoia

KANUTI GILDI SAAL

HOOAEG 2018/2019

Objekt ja kollektiiv
Object with Audience

20.—28.10

SAAL.EE

Piletid Piletilevist!

HIND 2€

9 772346 662013

JUHTKIRI

VÄHEM ASJU, ROHKEM ELU

Kui satun mõnikord suurtesse kaubanduskeskustesse, taban end alatasa mõttelt, et kellele kogu seda rämpsu vaja on. Kes seda saasta ostab ja veel sellistes kogustes? Suurem osa poodides müüdavast kaubast tundub väärtusetu ja näen seda kõike keskkonna saastamise megaprojektina. Kvaliteetseid, vastupidavaid ja jätkusuutlikult toodetud asju annab tikutulega taga ajada. Internetist õnnestub pika otsimise tulemusel siiski vajalik leida, ent kuivõrd poodlemine – ja sealjuures meeletu „kodutöö" tegemine – pole just mu meelistegevus, piirdun üsnagi rahuliku meelega küllaltki tagasihoidliku veimevakaga.

Tundub, et mida aeg edasi, seda sihikindlamalt üritan hoopis asjadest lahti saada. Sellele on aidanud kaasa ka mitmed kolimised pika vahemaa taha ja alles on jäänud ainult kõige tähtsam – esemed, mis on väga praktilised, või raamatute, vinüülide puhul need, mis on pakkunud sügavat elamust. Kui midagi läheb katki, püüan leida võimaluse selle parandamiseks. Oma raamatu- ja plaadiriiuli olen mõttes ära piiranud ning Discogs ja Raamatuvahetus aitavad tähenduse kaotanud eksemplarid uuesti ringlusesse saata. Asjade üleküllus lämmatab – iseäranis siis, kui need hakkavad ümberringi kõvasti tolmu koguma. Ometi ei saa öelda, et elan lagedas korteris.

Loomulikult ma tarbin ja mitte vähe. Mu kodus tekib nädalas kahasse 2–3 väikest kotti bioprügi, 1 ülisuur kilekott pakendeid ja umbes kolmandiku koti jagu olmejäätmeid. Aga kuna elan korteriühistus, kus kõik elanikud on väga korralikud prügisorteerijad, on mul tunne, et süsteem toimib. FreshGo kuller, kes mulle toidu koju toob, viib ära ka mu taara ning kasti, millega ta mulle eelmine kord köögi-, juur- ja puuviljad kohale toimetas. Lisaks olen viinud end kurssi sellega, kus asub riidekonteiner, kuhu viia lambipirnid, patareid ja katki läinud kodumasinad. See kõik ei võta tükki küljest ja tundub üsna elementaarne. Ma ei tunne, et vääriksin kiitust, ega arva, et olen milleski süüdi, olgugi et ma ei käi oma klaaspurgiga kuivaineid ostmas ega hakka seda ilmselt ka kunagi tegema.

Ma elan helesinises unelmas, et mu bioprügi kompostitakse, pakendid töödeldakse ümber ja olmest toodetakse elektrit (parem ikka kui mitte midagi). Ja mulle lihtsalt ei mahu pähe, kust tekivad ookeani need prügisaared või kes ei mõtle, enne kui ta mingeid õhupalle või laternaid taevasse laseb, ja, kurat võtaks, ma tõesti ei saa aru, kes kallab prügi kuhugi metsa alla või käib nii piknikut pidamas, et maha jääb lagarada.

Üha enam saab selgeks, et süsteem, kuidas prügiga toime tulla, tegelikult puudub. Kõike on lihtsalt liiga palju, et neid koguseid oleks võimalik kuidagi mõistlikult korraldada. Ümber töödeldakse väga väike osa rämpsust ja see on meil sõna otseses mõttes üle pea kasvanud – prügi on jõudnud meie toidulauale ja vererinnesse. Aktivistid, kes on võtnud oma südameasjaks selle probleemiga võitlemise, jäävad jõuetuks üleilmse masinavärgi ees, mille hammasrattad ägisevad ülekoormuse all. Aga nagu öeldakse, paneb raha rattad käima. Sellele lisatakse patroniseerival toonil, et väike tüdruk, ära tule siia rääkima oma hipijuttu maailma paremaks muutmisest, las ma parem näitan sulle, kuidas majanduskasvu tehakse.

Foto: Renee Altrov

Prügiprobleem veeretatakse indiviidi õlule – las koduperenaised sorteerivad, neil on selleks aega. Või võtame näiteks „Teeme ära!" kodanikualgatuse, mis on iseenesest äärmiselt tore, aga keegi ei jõua koristada ühel päeval aastas ära reostust, mis kõigil teistel loodusesse jõuab. Vaja on süsteemseid muutuseid.

Samas, olles tutvunud algatusega „Let's do it Ghana", pean tunnistama, et süsteemsed muutused saavadki alguse kampaaniatest, ühekordsetest aktsioonidest, mis kujundavad ümber selles osalenute mentaliteeti, ja nõnda imbuvad vanasse süsteemi vaikselt uutmoodi mõtlevad inimesed. Nii palju kui olen puutunud kokku endast kümme-viisteist aastat nooremate inimestega, kes praegu gümnaasiumi lõpetavad ja ülikooli astuvad, olen täheldanud, et keskkonnateemad lähevad neile väga korda. Ma usun, et neil noortel lasub tulevikus võtmeroll, et asjad liiguksid paremuse poole. Samal ajal aga loodan, et meie otsustajate seas on juba praegu piisavalt visionääre, kes mõistavad, et maailm on muutumas ja sellega toimetulekuks on vaja midagi enamat kui rohepesuga tegelevat turundusosakonda.

Helen Tammemäe, peatoimetaja

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja uudistetoimetaja	maia@muurileht.ee
Aleksander Tsapov	kultuuritoimetaja	aleksander@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Kertu Viira	müügi- ja reklaamijuht	kertu@muurileht.ee

Makett/kujundus	Madis Katz
Illustraatorid	Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Lilian Hiob, Vahram Muradyan
Fotograafid	Aleksander Kelpman, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel, Janis Kokk

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, PIRET KARRO, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, ELLEN MACKAY, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAJAD: KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/muurileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

JÄLGI MEID

· · · @Muurileht

SISUKORD

RÄMPS

ARVAMUS
Tarbimismugavusest – *Helen Puistaja* [7]
Nullkulu esteetikast – *Mari Laaniste* [11]
Ringmajandusest – *Ann Runnel* [12–13]
Muutus algab indiviidist – *Kadri Kaarna* [15]
Muutus algab süsteemist – *Maie Kiisel* [16–17]
Jäätmetest semiootiliselt – *Francisco Martinez* [18–19]

PERSOON
Intervjuu Maryliis Teinfeldtiga – *Henri Kõiv* [8–10]

FOTOLUGU
Tšorna galerii – *Ave Taavet* [20–21]

MEEDIA
Eesti ainus ametlik rämpstelevisiooni kanal Pimp TV – *Aleksander Tsapov* [22–23]

ARVUSTUSED

Francisco Martinez „Remains of the Soviet Past in Estonia" – *Tauri Tuvikene* [19]
Jaan Tootseni „Igapäevaelu müstika" – *Joonas Kiik* [29]
N. K. Jemisini „Viies aastaaeg" – *Tanel Pern* [30]
Uued plaadid [34–35]

KULTUUR

Intervjuu Kaur Kokaga – *Tõnis Jürgens* [25–28]
Kreenholm kui oomen – *Laur Kaunissaare* [31]
Intervjuu Maarja Nuudi ja Ruumiga – *Mariliis Mõttus* [32–33]
Jüri Kolgi proosa [39]

SKEENE

Uus eesti disain: Joonas Tensing [24]
Kiirkohting: Laura Lisete Roosaar [28]
Kiirkohting: Jarmo Reha [31]
DJ-ankeet: 4-got-10 [34]
Uus eesti biit: Tsantser [34]
Uus Tartu kunst: Laura Põld [37]

Kristel Algvere

Kristel Algvere on Tartu Ülikooli esimese kursuse teoloog, varem õppinud samas koolis eesti keelt ja kirjandust. Töötanud erinevates õppeasutustes eesti keele õpetajana, samal ajal kirjutanud ise ka ühtteist. 2017. aasta detsembris ilmus tema debüütluulekogu „Merehurmarohi".

KÕIK ON KORRAS

Meil on kõik korras. Ostame
Biomarketist süüa, dr Hauschka jagab
kosmeetikanippe ja meeleolu loob
Weleda dušigeel metsiku roosiga.
Oleme vahetanud kõik oma endised
tõekspidamised uute vastu, 100%.

Eesmärk on pöörata oma sisemine
pööris vastassuunda pöörlema –
nii nagu see on inimestes Saksamaal.
Me joonistame paha tuju paberile,
võtame mingit värvi pliiatsi ja värvime
ära terved leheküljed, kriipsa-kraapsa.

Meil on kõik korras. Käime koolitustel,
siin- ja sealpool piire, loeme hoolega.
Aga ikka: räägi ruttu, mul ei ole aega;
oleme küll lähisugulased, aga tead,
ma ei taha sind praegu kuulata. Üldse.
Mul on väga tähtsad asjad käsil!!!

Eraelu ja sõprussuhteid praktiliselt ei ole,
aga see tähendabki, et kõik on korras.

**

LAPSEPÕLVE LENDAVAD TALDRIKUD

Ema andis meile kätte virna vanu taldrikuid,
et me need prügimäele viiksime, viisakalt
ära peidaksime. Prügimägi oli kempsu taga
kaskede ja toomingate vahel. Sinna oldi juba
mitu sugupõlve prügi viidud. Ajatagune asi.

Hetkeks kaalusime taldrikute matmist, aga
kui esimene taldrik oli lendu läinud – klirdi!
vastu kaske kildudeks –, ei takistanud meid miski.

Viskasime kõik taldrikud lendu ja puruks.
Lunisime veel köögist mõned väga väikse
mõra või kriimuga taldrikud lisaks, mida ema
oli mõelnud veel kasutuses hoida, ja klirdi!
lendasid need prügimäele kildudeks, ojee!

**

KOHTUMINE

Kohtumisi ühisköögis on igasuguseid,
tere, kuidas päev on läinud, pole viga.
Istume ja räägime mitmeid tunde kõigest;
koorime kartuleid, puistame riisi, tatart
keevasse vette; elektripliidil podiseb alati
midagi. Ükskord keesid kõrvuti *mooncup*
ja kalasupp. Oli see vast kohtumine.

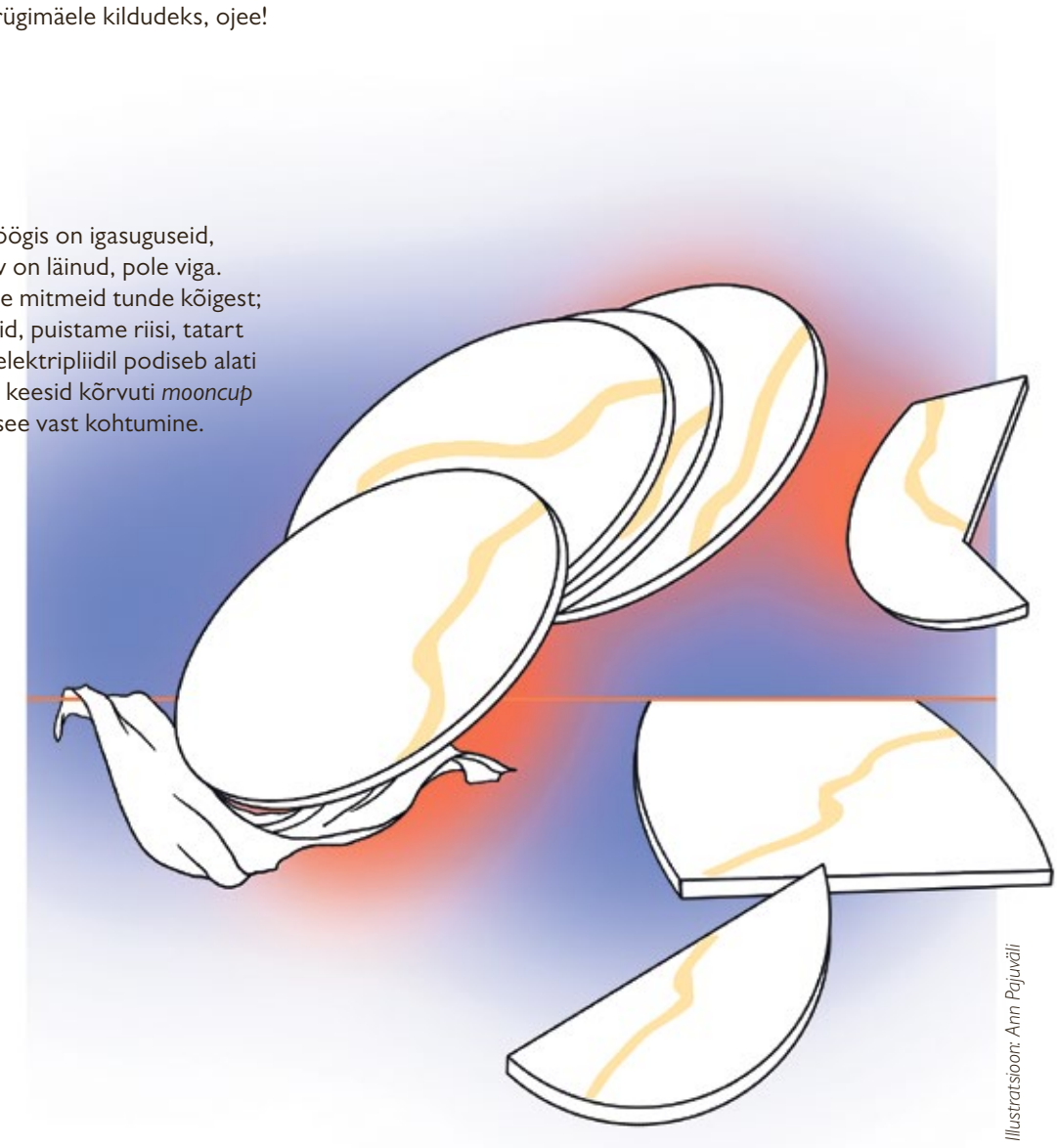

Illustratsioon: Ann Pajuväli

monton.andmorefashion.com

Pärnu Tallinn Tartu Narva Jõhvi Viljandi

Kaader filmist „Tuulte tahutud maa"

Nüüd kinodes verivärske imeilus kodumaine loodusdokumentaal „Tuulte tahutud maa", mis viib meid rännakule läbi Eestimaa maagiliste maastike. Režissöör Joosep Matjus, info ja linastused: *wildkino.ee*

04.–10.10.

MOEKUNST KINOS

4.–10. oktoobrini näeme kinos Sõprus (ning seekord eriseansil Tartu Elektriteatriski) taas uusi moefilme. Festival MoeKunstiKino toob tegelastena vaatajate ette tõeliselt unikaalse käekirjaga moekunstniku Alexander McQueeni, pungikuninganna Vivienne Westwoodi, hiina *haute couture*'i disaineri Guo Pei, tuntuima jaapani kunstniku Yayoi Kusama ja paljud teised. Filmide eel linastuvad videograafi Getter Kuusmaa pisikesed moefilmid, mis jutustavad erinevatest eesti disaineritest ja moebrändidest.
Vaata veel: *moekunstikino.ee*

Kaader filmist „Kollane on keelatud"

05.10.

EESTI NOVELL 2018

5. oktoobril kell 18 esitletakse Tallinnas Kirjanike Maja musta laega saalis suurejoonelise projekti „Eesti novell" esimest pääsukest „Eesti novell 2018". Kogumik koondab eelmisel aastal ilmunud novellide (mõistagi täiesti subjektiivset) paremikku. Saja-aastasel kodumaal alguse saanud projekti eesmärk on kesta veel vähemalt 100 aastat, projekti algataja Armin Kõomägi soovitabki sellega seoses riiulites piisavalt vaba ruumi hoida. Tartlastele esitletakse teost novembri alguses, lähem teave tulekul.
Info: *facebook.com/EestiNovell*

05.–07.10.

VIKERKAAREVÄRVILINE FESTHEART

5.–7. oktoobrini Rakveres toimuv LGBTI filmifestival Festheart näitab sel aastal põhiprogrammis ainult uusi ja väga uusi filme. Linateoste kunstilises keeles võetakse muu hulgas jutuks transsoolisuse erinevad aspektid („Tüdruk" ja „Veenus"), senini tabuks peetav homoseksuaalsus tippspordis („Mario") ja religioossed kaalutlused seksuaalse sättumuse reflekteerimisel („Sõnakuulmatus"), aga leidub ka dokumentaalfilme ja naljagi. Festhearti peakülaline on kanada režissöör ja inimõiguste aktivist Michelle Emson.
Info: *festheart.blogspot.com*

08.–14.10.

MILJARDID TUURIL

Aasta alguses Eesti Muusikaauhindade jagamisel debüütalbumiga „Kunagi läänes" võidutsenud (mis nii aasta debüüt- ja rokkalbumiks kui ka üleüldse aasta albumiks hinnati) ansambel Miljardid tuuritab oktoobris mööda Eestit, tuues kaunid *indie*-helid fännideni Raplast Haapsaluni, Rakverest Pärnuni, rääkimata Tallinnast ja Tartust. Lähem teave Miljardite Facebooki lehel.

09.–17.10.

KULDNE MASK EESTIS

9.–17. oktoobrini ühtaegu nii Tallinnas, Narvas, Viljandis kui ka Sillamäel toimuv festival Kuldne Mask Eestis toob vaatajateni viimaste hooaegade parimad ja kõige eriilmelisemad vene teatrite lavastused. Kõik etendused sünkroontõlgitakse eesti keelde. Paljude hulgas tuuakse eestimaalastest vaatajateni näiteks Maksim Didenko lavastus Grigori Aleksandrovi kuulsa filmi „Tsirkus" ainetel ning noore Timofei Kuljabini viipekeelne „Kolm õde".
Kogu kava, piletid jm: *goldenmask.ee*

Rahvaste Teatri „Tsirkus". Foto: Kuldse Maski arhiiv

11.–15.10.

TARTU ÜLIÕPILASTEATRI A-FESTIVAL

Seitsmes A-Festival toob oktoobris Tartusse teatrit Lätist, Valgevenest, Gruusiast, Belgiast, Taanist ja Bulgaariast. Nelja päeva jooksul avastatakse hukule määratud või juba surnud linnu, mõtestatakse klassikute loomingut, rännatakse düstoopilistel maastikel, otsitakse vastuseid, küsitakse küsimusi jne. A-Festival annab võimaluse saada osa erilistest teatrielamustest, mida pakuvad rahvusvaheliselt tunnustatud professionaalsed, sõltumatud ja üliõpilasteatrid.
Info ja kava: *facebook.com/tytafestival*

20.–28.10.

MOEKUNST JA RAHVUSLUS

Tänavune Artishoki biennaal võtab 20.–28. oktoobrini Balti jaama turu ootepaviljonis ootamatult moenäituse kuju, mille peamine eesmärk on tänapäeval levivate rahvusidentiteedi käsitluste kriitiline mõtestamine moekunsti vahenditega. Biennaali korraldab Artishoki kunstiplatvorm koostöös Kaasaegse Kunsti Eesti Keskusega. Kuraator on Sten Ojavee. Kaheksa kunstniku ja kaheksa kriitiku koostöös põimub taas teooria praktikaga. Info: *cca.ee*

24.10.

KIIPLI JA KONGI KOGO GALERIIS

Kogo galeriis Tartus Aparaaditehases avatakse 24. oktoobril kell 19 Kristi Kongi ja Mari-Leen Kiipli ühisnäitus, mis koosneb Kongi maaliinstallatsioonist ning Kiipli videotest ja installatsioonidest. Näitusel testivad kunstnikud inimeste potentsiaali taimedena – segavate faktorite kõrvaldamisel saab tajuda elu iseeneses iseorganiseeruva olemusliku võrgustikuna. Valgusest inspireeritud olekus hargnevad senitundmatud suhted, kujutised ja nägemused. Väljapanek on osa festivali TAVA2018 kõrvalprogrammist.
Info: *kogogallery.ee*

25.–31.10.

BERGMAN 100: RITUAALID

Ingmar Bergmani 100. sünniaastapäeva tähistamiseks toob kino Sõprus oktoobri lõpus vaatajateni maestro retrospektiivi, mis koosneb peaasjalikult tema 60ndate filmidest. Näha saab nii „Personat", „Hunditundi" kui ka „Seitsmendat pitserit", „Neitsiallikat" jt.
Vaata lisa: *kinosoprus.ee*

LOENG

RAADIO JAIK HARIB

Von Krahli Teatri algatatud loengusari „Elu pärast Googlet" püüab vaadata tulevikku… Oktoobrikuu lektoriteks on Saale Kareda („Inimest ja loodust väärtustav ühiskond", 16.10.), Sten Tamkivi („Töö", 17.10.), Mihkel Kangur („Keskkond", 18.10.) ja Jaan Aru („Inimene", 23.10.). Loengud toimuvad Von Krahli Teatris algusega kell 18.00 ja on kuulajatele tasuta.
Registreerimine: *jaik.ee*

IKOON

IKOONIMUUSEUMI EKSKURSIOONID

Tallinnas Vene tänaval asuva Ikoonimuuseumi ekspositsiooni kuulub üle 500 vene ikooni. Kunstniku, õppejõu ja ikooniloolase Orest Kormašovi juhatusel toimuvad seal erinevad ekskursioonid, mis keskenduvad näiteks Jumalaema või Issanda ikoonidele, värvidele, sümbolitele, erinevatele pühadele (ülestõusmine, Jumalaema uinumine, jõulud jne).
Ajakava, piletid ja registreerimine: *ikoonimuuseum.ee*

Foto: Ikoonimuuseum

VISIOON

TAB 2019 VISIOONIVÕISTLUS

Tallinna arhitektuuribiennaal kuulutas välja visioonivõistluse pealkirjaga „Uued elukeskkonnad, uued iluvormid". 2019. aasta võistluse ala hõlmab Kopli idakülge, mis piirneb raudteemaaga. Üheetapilise rahvusvahelise võistluse tähtaeg on 16. jaanuaril 2019, osa võtma on oodatud nii arhitektid kui ka tudengid.
Info ja nõuded: *tab.ee*

200 000

Nii palju ühekordseid topse visatakse MTÜ Topsiring andmetel Eestis ära ühes päevas. See teeb aastas 73 miljonit.

ELUHÄKK

Kas ostsid internetipoest hiljuti tolmuimeja ja su brauser hakkas sind selle peale kohe suureks tolmuimemisentusiastiks pidama? Kui sa pole huvitatud sellest, et kogu sinu internetitegevus jõuaks suurkorporatsioonide käsutusse, on aeg vahetada Google Chrome Firefoxi vastu. Viimane takistab automaatselt veebilehtede koodis peituvaid andmekogujaid, müümata su andmeid kolmandatele pooltele. Chrome on aga ehitatud üles täpselt vastupidisele mudelile ning müüb kasutajate andmeid reklaami- ja turundusettevõtetele. Nagu näitas Cambridge Analytica skandaal, ei pruugi need müstilised kolmandad pooled tunda ära ka lauspropagandat. Firefoxi arendav Mozilla on seevastu mittetulundusühing, mille tulu tuleb kokkulepetest internetiteenuse pakkujatega. Organisatsioon seisab ennekõike avatud lähtekoodiga, kõigile kättesaadava, privaatse ja turvalise interneti eest ning pakub tavakasutajale kaitset moodsa maailma varjatud ohtude eest.

PISIASI

Ainuüksi Euroopas visatakse aastas ära üle 36 miljardi joogikõrre. Ühekordsele plastkõrrele pakub alternatiivi tänavu disainiauhindade elumuutva disaini kategoorias tunnustuse pälvinud Saaremaa pilliroost valmistatud taaskasutatav, masinaga pestav, kompostitav ja looduslik #PILLIROOKÕRS.

15 SEKUNDIT KUULSUST

Siiri Sisask kandideerib EKRE ridades, Siiri Sisask ei kandideeri EKRE ridades – nii lihtne oligi! Jumal tänatud, et Siiril mõistus koju tuli. Pole vaja teha nägu, nagu tegu oleks arukate inimestega, kellega on võimalik asju ajada. Saagu pesitsusajal rahu viimaks nii linnud kui ka samasoolised paarid!

Foto: Ave Maria Mõistlik / Wikimedia Commons (CC BY-SA 3.0)

ÜRRAR

14. oktoobril toimub Meriton Conference & Spa Hotelis suur Instagrami *influencer*'ite kokkutulek. Muu hulgas lubatakse selgitada, kuidas mitmekordistada *follower*'ide arvu ja luua huvitavat sisu, sest ütle, kes on su *follower*, ja ma ütlen, kes oled sina. Loo sisu, siis tuleb ka armastus!

UUS MUST

ERAKOND

Selle sügise kõige kuumem trend on ilmselgelt asutada erakond. Nagu igal hipsteril on juba mõnda aega oma käsitööölle pruulikoda, tasub nüüdsest mõelda ka enda nišierakonna loomisele! Peavooluparteide programm maitseb moodsale inimesele nagu koolisööklas serveeritud kleepuv mannavaht, kui rahvas seisab juba ammu õiglase kaubanduse ökoburgeri sabas.

SEAPÕIS

Danske Bank

Taani on teatavasti tuntud oma kvaliteetsarjade poolest ja Müürilehe rehetoas seapõielt ennustava oraakli vaimusilmas pole televaatajatel ilmselt tarvis kaua oodata, et sünniks uus peadpööritav sari „Danske Bank". Teleajaloos pole seni veel ühtegi teist võrreldava eelarvega produktsiooni ning 200 miljardi eest pannakse pooleteiseaastaseks võtteperioodiks kinni kogu Tallinna linn ja lisaks peaosatäitjatele saavad kõik tallinlased tööd iseennast mängivate statistidena.

KUU TEGIJA: SÜMBOL, KES KÕNETAS USKMATUT EESTIT

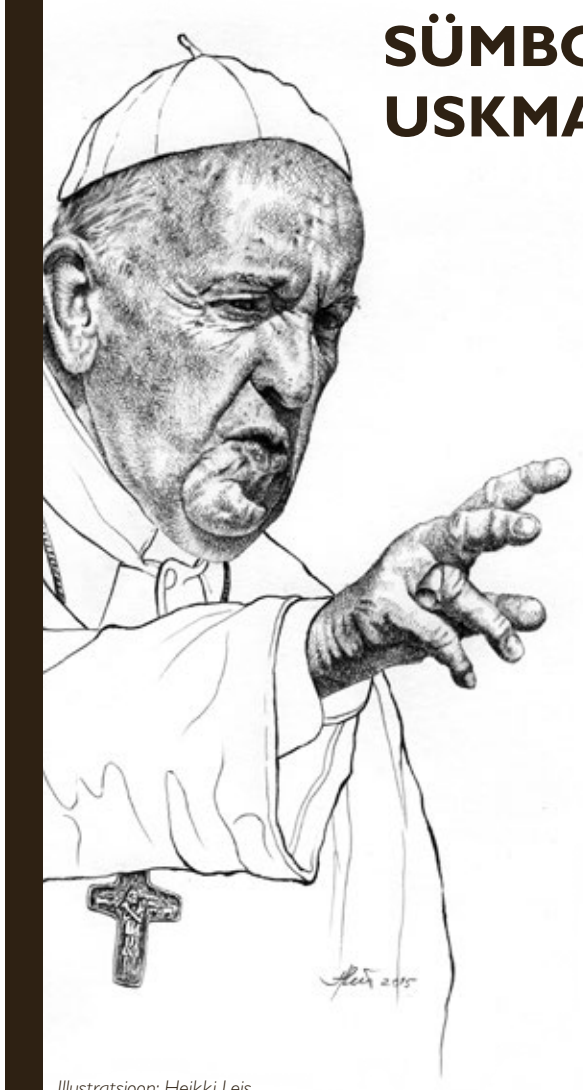

Illustratsioon: Heikki Leis

Paavst Franciscuse äsja lõppenud Baltimaade tuur tõi Euroopa – ja maailmagi – ühes uskmatuimas riigis kaasa uskumatult suure katoliiklusevaimustuse. Vaid *ca* 4000 katoliiklasega asustatud Eesti jälgis *in corpore* paavsti püha missat Vabaduse väljakul ja ERRi otseülekande vahendusel, mis toodi vaatajateni Eurovisiooni vaimus reaalajas kommentaaride ja laiema toetava programmiga. Katoliku kiriku lähenemine siinsele publikule oli oodatavalt paindlik ning fookusega oikumeenial.

„Vaeste paavsti" Franciscuse sõnum muidugi ongi positiivne ja ehk pigem universaalne kui kitsamalt kristlik, kutsudes üles märkama meie „kõige vähemaid vendi ja õdesid" ehk vaeseid ja kõrvaleheidetuid. Küllap meeldivad eestlastele enim ikkagi superstaarid ja suurüritused, aga ega n-ö vaimne sõnumgi mööda külgi maha ei jookse, nagu selgus missakülastajate vaimustunud kommentaaridest. Loodame siiski, et tuleb ka aeg, mil saame võtta „Kuu tegija" rubriigis jutuks praegu veel utoopilises tulevikus terendava Tema Pühaduse dalai-laama ametliku vastuvõtu Eestis.

REKLAAMIGURU

Septembrikuu Annest & Stiilist sai lugeda ülivõrdes kogemuslugu rinnasuurendusopil käinud 25-aastasest neiust. Olgugi et lehekülje servalt võis leida õrnas kirjas trükitud sõna „sisuturundus", oli artikkel esitatud ajakirja kujundusformaadis ning vaevumärgatavalt muust sisust eraldatud. Naiste-ajakirjandus – ikka selleks, et panna naisi end oma loomulikus kehas ebapiisavana tundma!

59.360569, 25.688822

Jussi loodusrada Kõrvemaal on hea koht ekraanivaikuseks. Rahulikult võttes mõnetunnine matk läbi erinevate metsatüüpide ja vahelduvate pinnavormide, kulgedes ümber kuue Jussi järve. Sel, kes eelistab metsas omaette ringi uidata, tasub loodusesse minek ette võtta pigem nädala sees, kui normaalsed inimesed tööl käivad.

Foto: Wikimedia Commons (CC0)

TAKE-AWAY-KOHV, PAKK SUITSU JA NUTITELEFON – KAS ÄRI-NAISE *MUST-HAVE*?

Äraviskamiskultuuri võimendavad visuaalsed ja subkultuurilised stiimulid, mis poogivad ühekordsete kohvitopsidega linna peal laiamise, suitsetamise ja uue iPhone'i omamise trenditeadliku elustiili vältimatuks osaks.

Helen Puistaja

Nii kaua kui mäletan, on mul olnud mingi *mild obsession* **Olseni** kaksikutega. Need nunnud telesarjast „Lastega kodus" („Full House") tuntud tüdrukud said veel enne puberteediikka jõudmist miljonärideks, kujunesid juba teismeeas stiiliikoonideks ning mõjuvad mingil müstilisel põhjusel ka kõige suvalisemates riietes ülimalt stiilsetena. Nüüdseks täiskasvanud, aga jätkuvalt pisikesed ja kõhnad häbeliku naeratusega ärinaised on mitme moebrändi loojad, peamiselt monokroomselt riietuvad *trendsetter*'id, kelle käsi kaunistavad enamiku ajast Starbucksi kohvitops, punane Marlboro ja nutitelefon. Kuigi Olsenid meeldivad mulle oma ajatu stiili tõttu jätkuvalt, on nende aksessuaaridega kõik valesti. Kahjuks ei ole nemad selles vallas ainukesed.

Just see igapäevaselt uus *outfit* ja kohvitops on kombinatsioon, mis on muutunud omaette sümboolseks. Loomulikult tahame me kõik olla stiilsed ja tegusad, näidata, et meil on ärikohtumised, asjad, mida teha, ja kohad, kus käia, ning üleüldse oleme me liiga ägedad ja spontaansed, et kuskil lihtsalt paigal istuda ja rahulikult kohvi juua.

SAASTAVAD AKSESSUAARID

Samal ajal kui vaatame oma järgmisel Instagrami fotol lootusrikkalt taeva suunas, seisame jalgupidi prügis. Ülemaailmse kodanikualgatuse Earth Day andmetel tarbitakse ainuüksi ühekordseid kohvitopse maailmas aastas 16 miljardit. Nende valmistamiseks raiutakse maha 6,5 miljonit puud, kasutatakse 15 miljonit liitrit vett ja 54 000 majapidamise aastase tarbimise jagu elektrit. See puudutab vaid tootmist, vähemalt sama tõsine probleem on valmistatud topsidest lahtisaamine.

Kui plastist asju ja paberit/pappi tarbides saame veel kuidagi petta ennast teadmisega, et neid on võimalik ümber töödelda, siis kohvitopsidega on teine lugu. Tänu veekindlale polüetüleeni (PLA) kihile papptopsis ei ole tegemist puhtalt ei ühe ega teisega. Ümbertöötlemiseks on vaja need kihid üksteisest eraldada. Masinaid, mis selleks võimelised on, leidub maailmas väga vähe. Suurbritannias on näiteks kokku kolm seadeldist, mis ei saa aga parimagi tahtmise juures hakkama riigis igapäevaselt minema visatava seitsme miljoni topsi ümbertöötlemisega. Kui need ka muidugi esmalt üldse eraldi kokku suudetaks koguda.

Tõsi, viimasel ajal on toodud turule mitmeid uusi materjale, nende hulgas leidub ka näiteks biolagunevaid maisi baasil valmistatud kohvitopse. Ja kuna inimesed soovivad näidata end eeskujulikult rohelistena, aga sealjuures ka oma mugava eluga jätkata, jagas 60 000 inimest augustis vaid mõne päevaga kohvikugigantidele Starbucks ja Costa üleskutset võtta kasutusele biolagunevad topsid.

Nende inimeste vaimustusest hoolimata ei tule paraku ükski materjal siin maailmas tühja koha pealt ja ka maisi peab kasvatama. See vajab põllumaad, mida tekitatakse enamjaolt metsade arvelt, rääkimata põllumajanduses kasutatavate väetiste ja pestitsiidide keskkonnamõjust. Lisaks sellele põhjustab maisikasvatus ulatuslikku pinnase erosiooni, mis viib omakorda kõrbestumiseni, vähendab põllumaa tootlikkust, veeteede ummistumist liigsete setetega ning toitainerikaste pindade kadumist.

Biolagunevate kohvitopside ja ka kõige muu „säästlikuma" ühekordne kasutamine ei muuda tõsiasja, et tarbimise jätkamiseks praegusega samas mahus oleks meil nüüdseks vaja juba 1,7 maakera. Global Footprint Network arvutab välja ka *Earth Overshoot Day* ehk päeva, mil oleme tarbinud nii palju, kui meie planeet suudab meile tegelikult aastaga anda. Aastal 1985, kui mina sündisin, oli see päev novembri alguses, sel aastal aga juba 1. augustil. Kõik need väidetavalt paremad alternatiivid on ressursse arvesse võttes otsast lõigatud jäseme lappimine plaastriga.

Ma aplodeerin igale baarile, kus on plastkõrred juba lettidelt kaotatud, aga ei viitsi enam patsutada õlale inimestele, kes jätavad kohvitopsile plastkaane peale võtmata, et ennast paremini tunda. Kas igapäevane kohvi nautimise hetk on tõesti väärt seda, et su tops laguneb 20 aastat ning eraldab mikroplaste, mis lõpetavad suure tõenäosusega veekogudes kalu mürgitades ja sealt ringiga ka meie toiduahelasse jõudes?

Kas on juba küllalt masendav, et ajab suitsetama? Mõistan. Kuid ka see on meie tarbimishulluse üks ilmekas näide. Üks suits kaob kiiremini kui kohv ja sobib tihti just selle kõrvale. Läänemere reostust uurivast rahvusvahelisest projektist Blastic selgus, et Tallinnast merre jõudvast prügist moodustavad ligi poole suitsukonid. Need jõuavad vette nii tuule abiga linnatänavatelt kui ka otse läbi Tallinna sadeveesüsteemi, mis ei läbi veepuhastusjaama. Seega kõik need konid, mille oled linnatänavale prügi jätmise vältimiseks tublisti kanalisatsioonikaevu poetanud, lõpetavad meres, kalades, sinus.

Jõudes Olsenite standardsete aksessuaaride ringi lõppu, võtan põgusalt ette ka nutitelefonid. Kui äsja septembris tuli välja uus iPhone'i mudel, ei muutunud su vana telefon arvatavasti üleöö kasutuskõlbmatuks. Enne poodi uue telefoni järele jooksmist tasub mõelda sellele, et tegu on sisuliselt orjade valmistatud vidinaga, mille hind on võrdne selle valmistaja aastapalga või rohkemagagi. Oma eluea lõpus satub su vana nutiseade suure tõenäosusega mõne arengumaa prügimäele, kus sellest hakkab ajapikku vaikselt pinnasesse kemikaale lekkima.

IKKA VEEL AINULT VABANDUSED

Kui mõned aastad tagasi sellest teemast eriti ei räägitud ja keegi ei tulnud selle pealegi, et mõelda, mis tema kohvitopsist edasi saab, siis nüüdseks on roheline mõtteviis sedavõrd päevakorral, et võiks eeldada, et igaüks on vähemalt mingi mõtlemapaneva infokillu kuskilt juba kätte saanud.

Kuid sellegipoolest on ilmselt iga veidigi keskkonnasäästlikumalt elada sooviv inimene pidanud mõne oma sõbra või tuttavaga mingis variatsioonis maha *selle vestluse*. Tead küll *neid vestluseid*, mis lähevad alati ühte ja sama rada pidi. Su sõber ju adub tegelikult, et kohvitops on paha, aga no nii väga on vaja seda kohvi just nüüd, sest noh, ilma ei ole võimalik funktsioneerida. Ja einoh, me võiks võtta küll selle joogi kohvikus tassi sisse, aga ta peab ju kohe tagasi tööle minema ja keegi ei taha ju ometigi kohviga kiirustada. Tegelikult on tal ka korduskasutatav tops olemas, aga see jäi täna koju ja noh, kes see jõuab kõiki neid asju kogu aeg kaasas kanda… Ja ühel hetkel manab ta näkku selle nurka sittunud koera „ma tean küll, et see oli vale, aga no äkki pigistame silma seekord kinni" pilgu.

Ma ei viitsi enam patsutada õlale inimestele, kes jätavad kohvitopsile plastkaane peale võtmata, et ennast paremini tunda.

Järgmisel päeval märkad ilmselt, kuidas seesama sõber jagab sotsiaalmeedias biolagunevate topside (või mõnda muud keskkonnateadlikku) üleskutset. Ta teeb seda muidugi kohe pärast oma *#ootd* ehk päeva *outfit*'i postitust Instas, millest võiks utreeritult järeldada, et sama riietuse kandmine mitu päeva järjest on muutunud omamoodi kuriteoks.

Steve Jobs oli oma igapäevases univormis üsna edukas ja tõsiseltvõetav nagu ka alati mustas **Johnny Cash**, ülikonnas **Karl Lagerfeld**, teksade ja valge T-särgiga **Prabal Gurung** ning paljud teised rikkad ja kuulsad, kes kannavad päevast päeva ja aastast aastasse rõivaid, mille puhul ei saa kindel olla, kas need on uued või ikka veel needsamad mis aastal 1999.

Kui alustasin jätkusuutliku poe pidamise ja selle kaudu ka alternatiivide ja informatsiooni pakkumisega, kogusin igapäevaselt kokku oma kannatused, et sõbraliku naeratusega kõigile paremaid võimalusi tutvustada. Tegin kampaaniaid, üritasin eeskujuks olla ja kõikidele küsimustele vastata. Sel kuul saab *slow.ee* veebipood kaheaastaseks. Võib-olla see on sügisene melanhoolia ja kerge masendus, mis ligi hiilib, aga mul on kõrini. Mitte poest ja sellest heast, mis on jätkuvalt oluline, aga sõbralike vihjete tegemisest. Mingist hetkest alates on muutunud aina domineerivamaks küsimus, kui mugav saab ometi olla. Kui palju vabandusi suudavad inimesed leida? Kui palju „erandeid" teeb reegli?

Läänemere reostust uurivast rahvusvahelisest projektist Blastic selgus, et Tallinnast merre jõudvast prügist moodustavad ligi poole suitsukonid.

Ma ei arva, et kõik peaks oma harjumuspärase elustiili maailma päästmise nimel ohverdama, aga kuskil peab olema ka mugavusel piir. Ma ise olen samuti ideaalist üsna kaugel, aga üritan ennekõike parandada oma puhtalt mugavuse arvelt tehtud tarbimisotsuseid. See võib kõlada naiivselt, aga iga samm aitab. Olgu selleks investeering korduskasutatavasse topsi, mida sa ka päriselt kaasas kandma hakkad, kraanivee eelistamine lõputute plastpudelite asemel, nädalas kas või üks taimetoidupäev, vanade asjade parandamine uute ostmise asemel või otsus järgmine kord iPhone'i asemel endale FairPhone soetada. Vali välja, mis neist esimesena tehtav tundub, ja tee ära!

PS. Olsenite stiilitunnetus on minu arvates jätkuvalt täiesti fantastiline. Kui tahad aga eeskujuks ägedat ja stiilset ärinaist, siis selleks sobib hästi jätkusuutliku moe aktivist ja ÜRO hea tahte suursaadik **Emma Watson**.

Helen Puistaja on ligi kümme aastat väikeettevõtlusega tegelenud maailmapäästja ja sõprade kallal näägutaja, kes tõi mõlemad rollid suurema avalikkuse ette elustiilipoega Slow. Harrastab eetilist tarbimist ja minimalistlikku elustiili ning patustab liialt palju raamatuid omades.

AEGLAST AKTIVISMI VILJELEV TEADLIK TARBIJA

Nullkulublogi asutaja naudib askeetliku tarbimisega kaasnevat stressivabadust. Plastifoobiat ta ei tunne, liikumise kaanenäoks ei pürgi, prügivabaduse kaubastumisse suhtub kriitiliselt, aga jäätmeprobleemide lahendamisel ootab rohkem riiklikku sekkumist.

Intervjuu **Maryliis Teinfeldtiga**. Küsis **Henri Kõiv**, pildistas **Aleksander Kelpman**

Maryliisi teekond algas otsusest loobuda prügikastist. See kontseptsioon tundus talle lihtsalt võõras. Järgnesid ohtrad katsetused keskkonnasõbraliku ostukorvi saavutamiseks, millele said ka võhivõõrad blogi *nullkulu.ee* vahendusel kaasa elada. Võhiku jaoks võib aga termin *zero waste* veel rohkem võõritust põhjustada kui Maryliisis omal ajal prügikast. Keskmine eestlane tekitab ju aastas 376 kilo olmeprügi. Kuidas on siis võimalik, et leidub inimesi, kellel prügi praktiliselt ei tekigi? Maryliisiga suheldes saan siiski aru, et heitumiseks pole põhjust – objektiivsete arvuliste mõõdikute asemel mõtestab Maryliis nullkuluelu laiemalt sisemise kasvamisena jäätmevabaduse suunas.

Mida „nullkulu" üldse tähendab ja kuidas sina selle enda jaoks defineerinud oled?
Sõnas endas on olemas teatav pinge – kas nimetada seda „nullkuluks", „jäätmevabaks eluks", „prügivabaks eluks", „pakendivabaks eluks"? Need on kõik väga konkreetsed nimetused, mis seavad kõrged visuaalsed standardid sellele, milline sa peaksid olema. On *zero waster*'eid, kes leiavad, et selline määratlus on ahistav. Seetõttu see mulle väga ei meeldi, kuid ma pole suutnud leida sobivat üldmõistet, mis võtaks praktika ammendavalt kokku, aga oleks samas laiemale publikule arusaadav. Minu jaoks isiklikult pole tegemist reeglite kogumiku ega trendiga, mida järgida. See on minu enda maailmavaade, mis saadab mind kasvades ja arenedes. Ma ei toeta tarbimiskultust ega sallivat suhtumist prügisse.

Aga kui sa peaksid tutvustama seda eluviisi inimesele, kes sellest midagi ei tea?
Koolitustel ütlen ma tavaliselt, et nullkulu on mõtteviis, disainiprintsiip ja filosoofia, mille eesmärk on saavutada prügivaba elu. Minu jaoks tähendab nullkulu tervet tarbimisahelat, milles müüdavad tooted ja teenused on jätkusuutlikud, eetilised ja hoolikalt disainitud. Nullkulu põhimõtetega süsteem vajab primaarse tööstuse ja riigi rohket kaasatust. Individuaalne panus ehk tarbijavastutuse võtmine on seesuguse süsteemi puhul eranditult vajalik, kuna tarbimisahelas on kõik omavahel tugevasti seotud ja üksteisest mõjutatud. Igapäevaste mõtete või tegude mastaabis võiks samas olla tegemist olmeprobleemide lahendamisega, aga see kõlab nii masendavalt. Sel põhjusel jaotangi nullkulu kaheks: üks on ilus eetiline mõte ja teine see, kuidas seda reaalses elus teoks teha ja praktiseerida.

Kumb sinu puhul enne tuli, kas eetiline mõte või praktikatega katsetamine ja alles seejärel arusaamani jõudmine sellest, mis on nullkulu eetiline tuum?
Need väärtushinnangud, mõtted ja küsimused olid minu sees peidus juba enne, kui ma selle sildikese üles korjasin ja seda kandma hakata otsustasin. Ma teen seda, mida mina tahan ja õigeks pean. See pole mingi plastiärevus ega kinnisidee – see olen loomulik mina. Ma pole kunagi näiteks Instagramis sisu sirvinud ja siis vaadanud, et oo, keegi teeb *zero waste shopping*'ut – täiega lahe, tahaks ka! Ja seejärel ostnud metallist kõrre, mingi laheda võrgust koti või T-särgi, millel on kiri „Zero waste". Minu nullkuluteekond koosneb nii paljudest erinevatest teguritest, alustades sellest, millises ühiskonnas ma kasvanud olen, mis maailmajaost ma tulen, milline on olnud minevikus minu kodumaa poliitika, mis on mu vanemate taust…

Aga mis su taust on? Mis pagasiga sa sellele probleemile lähenesid?
Olen heaoluühiskonna laps. Kõik, kes on minust vanemad, räägivad mulle kogu aeg, et varem ei olnud seda ja teist või kolmandat poes müüa. Ja minu jaoks on siin nii suur kontrast, kui nad jutustavad oma mineviku valudest, aga võivad praegu endale absoluutselt kõike eluks vajalikku lubada. Näiteks keegi ütleb, et vanasti ei saanud poest kingi, ja nüüd ma näen, kuidas ta ostab endale iga kuu uue paari.

Kas tarbijalikkus oli sulle juba väiksena vastukarva või sa ei saanud sellest lihtsalt aru?
Kaheteistaastane ei oska maailma veel sellest perspektiivist vaadata. Küll aga olid mul noorena elule ootused, mis ei kätkenud asjade kokkukuhjamist. Minu jaoks on olnud tähtsad loodus, kogemused ja inimesena kasvamine. Näiteks ei istunud ma õhtuti pärast kooli internetis, vaid käisin metsas, rattaga sõitmas, pildistamas. Sai tehtud ka palju jalutuskäike teeäärtest prügi korjates. Olles teiste tarbimismentaliteedi tunnistajaks, kasvas minus aegamisi vastumeelsus. Elasin huvitavas piirkonnas, mille lähedal asus mahajäetud vana sõjaväelinnak, kuhu külaelanikud oma mööblit, mänguasju, riideid ja muud sellist kraami viisid. Seda oli kõrvaltvaatajana huvitav jälgida: ühel päeval on siin mingi vana diivan, järgmisel enam mitte. See oli nagu tasuta asjade pood keset metsa.

Kas sa osalesid ka ise selles asjade ringluses?
Mul ei olnud tol ajal otseselt midagi vaja. Kui kerida aega edasi punkti, kus ma kolisin omaette elama ja mul tekkis järsku tarvidus mõttetute olmeasjade järele, siis need loodusesse visatud diivanid said teise väärtuse. Sellest kasvas välja ressursitõhususe küsimus. Mulle tekitas iseseisvat elu alustades kõige rohkem meelehärmi asjaolu, et endale tuli prügikast osta. See oli minu jaoks väga kummaline kontseptsioon.

Mida sa siis selle asemel tegid?
Sellest hetkest, kui ma otsustasin, et ma ei taha endale koju prügikasti osta, hakkasin otsima erinevaid lahendusi selle idee elluviimiseks. Biojäätmed suunasin kompostimisse, kõik muu minimeerisin ja elimineerisin. Üsna kiiresti sai selgeks, et väga paljusid erinevaid tooteid on võimalik osta pakendivabalt või kasutatult või üldse laenata. Olmeprügist täielikult vabaneda pole muidugi võimalik. Kuigi maailmas on *zero waster*'eid, kes presenteerivad kogu oma prügi mingis väikeses purgis, siis see on tore sotsiaalmeediale omane turundusmüüt. Purgisüsteem ja selle kriteeriumid on vildakad ning minu hinnangul valed.

Kas sa teadsid tol ajal midagi nullkulust?
Ei, see ongi lahe, et ei teadnud. Kui mulle mingil hetkel sõnapaar *zero waste* kõrvu või silma jäi, siis sain aegamisi aru, et see olengi ju mina. Minu siis veel sõnastamata väärtused said mingisuguse kuju või sildi külge. Mul oli võimalik ennast kellegagi samastada. Aga see on olnud niivõrd lühike aeg – ma olen ainult neli aastat sellega tegelenud.

Kui sa nullkulust kuulsid, siis hakkasid kindlasti selle mõtteviisi ja praktikate kohta infot juurde otsima. Kui paljut sa sel ajal terminit mitte teades juba ise tegid ning kui palju oli sellist, mida sa alles avastasid?
Ma toon sulle ühe näite. Kui ma olin 16, siis ma otsustasin, et ma ei taha enam naiste konventsionaalseid hügieenitooteid kasutada, sest neid pidi ostma iga kuu. Kuna ümber neid ei töödelda, siis otsustasingi, et teen need endale ise, aga nii, et need oleksid ümbertöödeldavad, kuid samas odavad ja keskkonnasõbralikud – otsisin ideaalset toodet. Aga siin tekib huvitav kontrast, kuna selline toode pole uuenduslik. Kui rääkida ükskõik millise nõukaajal elanud vanema daamiga näiteks naiste hügieenitarvikutest, siis kõik olidki sellised.

Keskkonnaprobleemide lahendamine on ehitatud üles pisut vildakatele alustele. Suur osa vastutusest lasub tarbijal, kes peab prügi sorteerima ja eetilisemaid valikuid tegema, andmaks tootjale märku, et ta soovib pakendivabu tooteid. Siin tunduvad nii proportsionaalsus kui ka üldloogika paigast ära olevat. Tegelikult võiks ju olla vastupidi, et tootja pakub tarbijale võimalusi keskkonnasõbralikumate otsuste tegemiseks.
Näiteid on mõlemas suunas. On firmasid, kes astuvad ise selle esimese sammu, näiteks Eesti ettevõte Pillirookõrs, kes tuli välja kohaliku asendustootega ühekordsetele plastkõrtele. Mul on selles suhtes kahju, et see tundub väga tavatarbijaliku teemapüstitusena. Ma väga loodan ja ootan, et aktiivsemalt löövad kaasa ka ettevõtted ise. Muidugi mõjutavad seda protsessi ka riik ja MTÜd.

Kuidas saaks riik suunata oma kodanikke keskkonnasõbralikumaid otsuseid tegema?
Inimestel võtab tohutu palju aega, et uute asjadega harjuda. Eriti veel siis, kui pole kaanenägu, kes seletaks sulle, miks see konteiner seal on ja kuidas seda kasutada. Inimesed otsustavad teadmatusest teatud asju mitte teha. Gümnaasiumis ei õpetanud mulle keegi ei bioloogia- ega ühiskonnaõpetuse tunnis seda, kuidas prügi sorteerida. Praegu on see küll koolide õppekavas sees ja õpilased saavad loodetavasti tänapäeva ühiskonna ühe baasoskuse koolist kaasa, aga kõigil vanuses 25+ inimestel puuduvad vastavad teadmised, kui neid pole just näiteks tööl või tuttavate ringis sel teemal haritud. Lisaks levib palju erinevaid ja omavahel vastuolus sõnumeid. Isegi kui inimene otsustab, et ta võtab nüüd kätte ja hakkab prügi sorteerima, siis palju on eksitavat informatsiooni. Kui inimesel on kiire, siis ta tahab elada oma tavalist elu, mitte mõelda sellele, kas kohukesepaber käib paberikonteinerisse või mitte. Kui üks ütleb, et käib, aga teine, et mitte, siis siin pole mingit hariduslikku tulemust.

Milline äriline perspektiiv võiks nullkulu toodetel Eesti turul olla?
Turunišš on kindlasti olemas. Riias on näiteks kolm nullkulupoodi. Ma ei tea, kui kauaks need püsima jäävad, aga Eestis pole ühtegi. Ainus pakendivaba pood Pärnus sulges oma uksed. Pärnu polnud võib-olla kõige parem valik sellise poe avamiseks. Olen kritiseerinud oma blogis paar korda ka seda, et meil pole tarvis pakendivabu kaupluseid, vaid vaja on teha keskkonnasõbralikud tooted suurele tarbijaskonnale kättesaadavaks võimalikult pakendivabalt. Näiteks lähed Rimisse ning saad oma jahu, munad ja liha kätte nii nagu pakendivabast poest või turult.

Kas oled kunagi uurinud, kas suured poeketid oleksid millekski selliseks valmis? Mis neid praegu üldse takistab?
Käisin Londonis *zero waste*'i kokkusaamisel, kus üks naine kirjeldas, kuidas ta töötab suurte poekettidega, et nad müüksid rohkem tooteid dosaatorites. Viimane kord, kui ma rääkisin Eesti esimese pakendivaba poe Paljas Pala ühe asutajaga, soovis temagi teha edaspidi midagi suuremat kui mingi väikepood kuskil Karlovas või Telliskivis. Samas pole ma suhelnud kunagi mõne suure kaupluse sisseostjaga ega uurinud, kas neil on huvi kasvatada lahtiste toodete hulka poes.

Sa elad praegu Riias, enne seda elasid Londonis ja veel paar kuud tagasi Tartus. Kui sõltuv on pakendivabadus ümbritsevast keskkonnast – kas nullkuluelu on sama lihtne praktiseerida nii Londonis kui ka Kiruveres?
Mõtlesin Londonisse minnes, et mille ma sealt kõik eest leian, aga minu suureks üllatuseks on Eestis olukord palju parem. Riikide majanduslikud tasemed on loomulikult erinevad, mida näeb kõige paremini keskmise toidukorvi näitel. Lisaks oli mul Londoni supermarketites suuri raskusi, et leida puu- ja juurviljaletist kaupa, mis poleks pakendatud. Ma kardan, et see trend jõuab varsti ka siia. Muidugi on seal ka *zero waste*'i kauplusi, aga nende tootevalik on täpselt samasugune nagu siin Eestis. Võib-olla on seal lahedamad prügisorteerimissüsteemid või mõni huvitav kogukondlik ettevõtmine. Samas leidub selliseid asju ka Eestis. Mujal tundub rohi alati rohelisem olevat, aga see on silmapete.

Praktilises plaanis tundub nullkulu järgiv elustiil distantsilt ikkagi piisavalt keeruline, eriti kui läheduses pakendivaba poodi pole. Samas peaks see olema just lihtne ja stressivaba.
Stressivabadus võtabki selle minu jaoks kõige paremini kokku. Ma võin olla ükskõik mis maailma riigis või paigas ja saan ikkagi hakkama. See pole elustiil, mis vajab kindlasti pakendivaba kauplust või aeglase moe poodi käeulatuses. *Zero waster*'id tulevad üldiselt ka ilma nendeta toime. Näiteks Peterburis pole ühtegi sellist kauplust, aga minu hea sõbranna on seal juba kaks aastat väga edukalt pakendivabadust viljelenud. Probleem seisneb minu meelest selles, kui nullkulu nähakse ägeda trendina ja inimesed arvavad sellest tulenevalt, et nad peavad omama kõiki neidsamu lahedaid tooteid nagu üks Instagrami kuulsus teisel pool maakera, arvestamata absoluutselt sellega, mis maailmajaos, riigis või külas inimene tegelikult elab.

Igapäevaste mõtete või tegude mastaabis võiks nullkulu puhul olla tegemist olmeprobleemide lahendamisega, aga see kõlab nii masendavalt.

Kui sina toodet valid, siis millest sa lähtud?
Ma soovin, et mu elu oleks lihtsam. Ma ei taha, et mingi asja omamine tekitaks minus lisapinget. Ma ei viitsi ju tegeleda nõudepesulappidele mõtlemisega. Kas meie elu on selleks, et muretseda mingite mõttetute olmeprobleemide pärast? Kui mul on võimalik, siis ma valin tooted, mis kestavad kaua, mida ma pean võimalikult harva uuesti ostma, parandama, ümber vahetama vms. Eelistan kohalikust materjalist valmistatud eetilisi kaupu. Ma tahan, et asi, mille ma lõpuks valin, oleks miljon korda parem kui selle konventsionaalne versioon. Võtame näiteks nõudepesukäsna, mida vahetatakse kord kuus. Kui sa pesed sellega, siis see eritab mikroplasti, see on toodetud teises maailma otsas, sa ei tea, kus või kes selle tegi, seda peab kogu aeg vahetama, seda pole võimalik ümber töödelda. Tegin ühe toote projektilahenduse, mis elimineeriks kõik need puudujäägid. Katsetasin Eestis kasvava käsnkõrvitsaga, millest saab valmistada nõudepesunuustiku, mis kestab pool aastat. Kui oled

Gümnaasiumis ei õpetanud mulle keegi ei bioloogia- ega ühiskonnaõpetuse tunnis seda, kuidas prügi sorteerida.

jätkub >

< *eelneb*

selle kasutamise lõpetanud, siis viskad selle kompostihunnikusse. See on odav, seda on võimalik Eestis kasvatada, sa ei pea seda kuidagi töötlema. Mulle kõlab see küll miljon korda paremini – see on hea nii sulle kui ka ümbritsevale keskkonnale.

Miljon korda parem, aga kas nullkulu pole mitte jõukama keskklassi privileeg?
See on stereotüüp, mis ei vasta tõele. Nullkulu viljelev eluviis saab olla kallim – ja sama kehtib muide ka veganluse puhul – ainult siis, kui sellel on trendi maik küljes. Kui räägimegi sellest, et inimesed tarbivad ühtesid ja samu asju, võtmata arvesse toodete päritolu. Muidugi ei suuda ma lubada endale õhukese rahakotiga tudengina seda, et ostan kõik oma asjad nullkulupoodidest. Peab olema kaval. Tihti müüakse ökopoodides ülebränditud toodangut tarbijale, kes mõtleb, et ta langetab häid valikuid, aga tegelikult ta ei tee seda. Mulle sattus kätte üks teadustöö[1], milles uuriti, kas inimesed, kes peavad ennast keskkonnasõbralikeks tarbijateks, ka tegelikult seda on. Selgus, et on väga suur tõenäosus, et see ei pruugi nii olla. Ökotooted on viimastel aastakümnetel (vähe)arenenud tootegrupp, mis on suunatud peaasjalikult keskkonnateadlikule tarbijale või isikutele, kes on huvitatud keskkonnasõbralikest valikutest. Ettevõtted on tegelenud mõne üksiku aspektiga, et pakkuda toodet sellisele sihtgrupile, võtmata arvesse kogu tootmisprotsessi ökoloogilist jalajälge. Paljud tooted võivad olla juba keskkonnasõbralikud ilma litsentsimärgise või täiustusteta. Ökotoodete puhul võib märgata tihti rohepesu. Harvad pole olukorrad, kus rohetarbija ostab ökotoote pähe kaugel maal valmistatud toote, kuigi kodumaine, mis end rohetootena ei reklaami, võib olla keskkonnasõbralikum. Kõige parem indikaator keskkonnasõbralikkuse hindamiseks on ikkagi rahakott. Mida väiksem on su sissetulek, seda suurem on tõenäosus, et ka sinu ökoloogiline jalajälg on väike.

Miks nullkulu kogukonnas annavad tooni naised? Kas kogukonnasiseselt toimuvad arutelud, mis meetoditega soolist tasakaalu parandada?
Enamik kaanenägusid on tõepoolest naised. Mitmed uuringud toovad välja, et sugude vahel on märgata erinevat suhtumist keskkonnaküsimustesse. Näiteks on naised tunduvalt altimad astuma oma igapäevaelus väikeseid samme keskkonnasõbralikkuse suunas, samas kui mehed soovivad tegeleda rohkem suurte probleemidega, hakates näiteks ettevõtjaks ja luues mõne keskkonnasäästliku toote.

Aga kas sa oled puutunud kokku meessoost *zero waster*'itega?
Jaa, mul on sõber Jerome Prantsusmaalt, kes on nüüd kaks aastat nullkuluga tegelenud. Tema mõtlebki nii, nagu ma just kirjeldasin – ta tahab tegeleda suurte asjadega. Oluline pole mitte see, millist hambaharja kasutad, vaid kuidas turustada seda tuhandetele ja miljonitele prantslastele. Sellest tulenevalt lõi ta oma kodulinnas *zero waste*'i organisatsiooni.

Kas sa tajud, et ka Eestis oleks mingit nullkuluorganisatsiooni või -algatust vaja?
Kindlasti on vaja. Kui vaadata praeguseid Eesti MTÜsid, kes tegelevad umbkaudu selliste teemadega, mis nullkulu mõttemaailmaga kattuvad, siis nad toimetavad väga omaette ja neil pole ühtset mõtlemist. Veganluse näitel on meil mitu erinevat loomade õigusi kaitsvat MTÜd, kuid kas poleks mõjusam, kui neid oleks üks? Kas näiteks Nähtamatud Loomad peaks tegelema keskkonnasõbraliku aktivismiga? Veganlus ja keskkonnateemad on ju vägagi omavahel seotud.

Kas sa pead ennast ise sel teemal aktivistiks? Kas soovid olla mingites gruppides arvamusliider, kes jagab pakendivaba elu kohta infot?
Ma soovin teha aeglast aktivismi ja näen ennast kahes rollis. Üks on see, kes askeldab blogis, ja teine see, kellel on pere, sõbrad, oma tegemised. Ma ei taha olla mingites seltskondades selline nina-püsti-targutaja, kes ütleb, kuidas sa pead oma jooki tellima. Mul on olnud sellega oma halvad kogemused, millest üritan üle saada.

Nii veganlus kui ka feminism on väga kogukondlikud tegevused. Kirjelda nullkulukogukonda Eestis. Kui suur see on? Kuidas see kogukond praktikas funktsioneerib? Kes sinna kuuluvad?
Sellist kogukonda praktiliselt ei ole. Ma loodan, et kui Eestisse naasen, siis ma suudan seda kuidagi kasvatada, sest kogukonna olemasolu on nii-nii oluline. Praegu on see veel väga virtuaalne. Näiteks pakendivaba poodlemise Facebooki grupis on kuskil 2500 inimest. Tartusse tegin *zero waste*'i grupi, kus on alla 200 liikme. Eks nende gruppidega ongi see, et palju on huvilisi, kes võtavad rahulikult – see ongi selline aeglane kulgemine. Inimesed ei taha endale ju igasuguseid silte külge panna. Minu blogi lugejaskond jääb näiteks alla 10 000.

Nullkulu pole elustiil, mis vajab kindlasti pakendivaba kauplust või aeglase moe poodi käeulatuses.

Mis eesmärgiga sa seda blogi pead või kas sa lihtsalt kulged ka selles?
Kui aus olla, siis mul on üsna ükskõik sellest blogist. Mina ju näen asja nii, et istun oma laua taha ja saan oma mõtteid lahti kirjutada ja justkui iseendale aru anda. Aga kuna ma ei kirjuta blogis ainult endale, siis pean presenteerima seda nii, et keegi, kes ei ole mina, saaks adekvaatselt aru, mida ma mõtlen või kuhu ma kulgemas olen.

Kas sul on selle blogi olemasolu tõttu mõnikord ka tunne, et sulle kehtivad kõrgemad standardid?
Mind tohutult häirib, et Eestis on praegu ainult üks nullkulublogi, aga inimesed on nii erinevad. Nullkulu esindavaid nägusid võib olla tuhandeid või miljoneid. Ma pean seetõttu liiga palju mõtlema, mida ma ütlen või kirjutan. Kindlasti ei soovi ma olla mingi kaanenägu. Sel põhjusel pole mul blogis ka endast pilte.

Kas sellel liikumisel oleks vaja nägu?
Kindlasti aitaks kaanenägu seda ideed paremini müüa. Ma üritan ikka survestada sõpru, kellele meeldivad nullkuluelu ning kirjutamine või videopäeviku pidamine, et tehke ja näidake ka – olge see nägu!

Praegu toimub suur osa nullkuluelust Instagrami või YouTube'i vahendusel, kust saab nippe ja toetust. Samas aitab see kindlasti kaasa trendistumisele. Kui palju on nullkulu kokkuvõttes trend, mis levib tänu ägedatele piltidele Instagramis, kuid mille maailmavaatelist väärtust hinnatakse selle võrra vähem? Miks sa ise lisaks blogile Instagrami konto lõid?
Zero waste'i liikumine ühes üleüldise keskkonnateadliku mõtteviisiga on kasvav trend kogu maailmas. Seda nii laheda moevoolu kui ka tõsise teemapüstitusena. Mina ei tee seda kindlasti selleks, et olla trendikas noor naine. Seda ma tunnen ka, et ma ei taha oma tegemistega internetti jääda. See tundub vale.

Kuidas võiks internetiväline kohalolu välja näha?
Mulle näiteks tohutult meeldib, kui ma käin töötubasid tegemas või reaalselt inimestega vestlemas. See on kõige inimlikum ja mõjusam tööriist. See on parem kui kirjutada merepostikirju, mille puhul ei tea kunagi, kes ja millest sinu sõnumis üldse kinni haarab. See on internetis olemise pahupool. Keegi võõras võib tõlgendada seda vabalt noorte valgete naiste uue ärevushäire või plastifoobiana, mida iseloomustab pidev vastandumine ja kritiseerimine, soovimata vaadata tervikut.

Kas seda nähakse siis ärevushäirena?
Oma blogi näitel olen vaid mõnel üksikul puhul tähele pannud kellegi sõnavõttu, mis seab kahtluse alla *zero waste*'i liikumise tavatarbijate seas. Need, kes sellest üldse aru ei saa, ei ole huvitatud ka arutelu alustamisest, vaid otsustavad näpuga näitamise kasuks.

Kas sa usud, et nullkulu võiks muutuda kunagi maailmas normiks?
Zero waste kui disainiprintsiip muutub kindlasti olulisemaks kui kunagi varem. Keskkonnahoiualased seadused karmistuvad, inimesed saavad teadlikemateks tarbijateks, ettevõtted muudavad oma suhtumist ja ka ärimudelit. Kas nimetada seda nullkuluks või mitte, aga fakt on see, et maailm liigub nende põhimõtete suunas.

[1] *Csutora, M. 2012. The ecological footprint of green and brown consumers. Introducing the behaviour-impact-gap (BIG) problem. – 15th European Roundtable on Sustainable Consumption and Production.*

KASINUSE DISKREETNE VÕLU

Võidunud hipi asemel sümboliseerib personaalset vastupanu tarbimisühiskonnale tänapäeval hoopis kodanlik pereema oma eetilise prügistamisvastase hoiaku ja pooleliitrise klaaspurgiga.

Kirjutas **Mari Laaniste**, illustreeris **Vahram Muradyan**

Nullkulu järgiva elustiili kasuks otsustamine ei lähtu ilmselt esmajoones esteetilistest kaalutlustest. Prügi kui niisugune on muu hulgas kindlasti ka esteetilistes kategooriates kirjeldatav probleem, ent samas toimetatakse see siinkandis küllaltki efektiivselt n-ö silma alt ära, igapäevasest elukeskkonnast väljapoole – „nähtava" ruumi korrastatus seega enam-vähem taastub ja sellega on kutsuvalt lihtne kogu küsimus ka lahendatuks arvata. Enda häirida laskmine tõsiasjast, et teisaldatu kusagil eemal ikkagi kuhjub (mis siis, et me ise ei pruugi sinna kusagile iialgi sattuda), toimub pigem eetilisel tasandil. Ent kui asutakse olukorda jõudumööda ümber kujundama, piirates iseenda loodud prügi hulka, tekib elustiil, mil on ka esteetiline mõõde ja eripärad.

Laiemas avalikkuses on kerkinud *zero waste*'i subkultuuri embleemiks purk – tavaline, tüüpiliselt umbes pooleliitrine klaaspurk, mille sisse suudavad nullprügistamise tuntuimad eestkõnelejad mahutada väidetavalt ära kõik oma aasta jooksul tekkivad jäätmed ehk kõik ülejäägid, mida ei saa kompostida või taaskasutusringlusesse saata, näiteks puuviljade küljest pärit kleepsud. Kujund on efektne ja elu on näidanud, et prügipurk on tõhus vahend laiatarbemeedia uudiskünnise ületamiseks – nullkulustaarid esinevadki avalikkusele tihti koos oma purkidega. Liikumise sees, tõsi küll, on hakatud isiklikele prügipurkidele keskendumist ja nende sotsiaalmeedias eksponeerimist taunima, kuna tervemõistuslikum lähenemine ütleb, et prügitekitamise vähendamisel on igal juhul väärtus, isegi kui tulemus ei mahu ühte purki. Samuti ei pruugi purgiabsoluudini püüdlemine olla ühildatav eluliste vajadustega, näiteks ei peaks keegi jätma vajalikke ravimeid võtmata, olgugi et need on raskesti või üldse mitte taaskasutatavas plastpakendis.

TARBIJA HAARAB OHJAD

Nullkulu subkultuur paistab olevat eeskätt naiste nägu – võib-olla mitte niivõrd seetõttu, et osalejad tingimata ülekaalukalt naised oleksid, vaid nende suurema valmiduse tõttu praktiseeritavat sotsiaalmeedias eksponeerida. Naistele näib muidugi langevat ka suurem surve osaleda tarbimisühiskonna lõppematus osturallis (moe-, ilu-, kodukaubad jne), mis võib ärgitada kahtlemist ja vastureaktsiooni. Nullkuluelu kasuks otsustamine oleks siis omakorda viimase eriti protestimaiguline vorm. Ehkki kestlikumate valikute tegemise vajadus on kahtlemata ka laiemalt teadvustumas, kujutab *zero waste* sammu sellest edasi – äratundmist, et olulisem on tarbida *vähem*, mitte ainult *paremini*, ehk ressursside säästmise seisukohalt pole mõistlik leiutada kompostitavaid kohvitopse, vaid unustada ühekordsed nõud, mitte osta midagi koos ülearuse plastpakendiga jne. Sisuliselt tähendab see püüdu loobuda konventsionaalses tarbimismustris osalemisest. See, kui laiaulatuslikuks selle harrastamisega minna annab, on teine teema, eriti kui võtta arvesse, et lugematute inimeste sissetulek sõltub praegu sisuliselt mittevajalike või taotluslikult peagi purunevaks ehitatud asjade tootmisest, tarnimisest ja müümisest. Ent frustreerivast süsteemist väljaastumise veetlus on mõistetav. Meid igapäevaselt ümbritsev valikute küllus ja ostusurve võivad tunduda koormavad, nullkulu põhimõtete järgimine pakub aga lihtsat viisi võimalikke variante piirata ning välistab suure osa ülearustest valikutest, luues seeläbi mulje taas kätte võidetud kontrollist, kogu elukorralduse paremast hallatavusest. Mitteprügistamise subkultuur rajaneb isikliku vastutuse tunnetamisel ja õigete otsuste langetamisest, samuti neid kiitvast tagasisidest tekib positiivne, motivatsiooni kasvatav emotsioon.

Vabatahtlik kasinus on radikaalne valik, kuid eeskätt kontseptuaalsel tasandil – sel pole kuigi konkreetset välist stiili, õigupoolest ei pruugi see üldse eriti välja paista. Teatav süsteemivälisuse või kontrakultuursuse oreool muidugi on, ent vaevalt küll tunduvalt reljeefsem kui n-ö tavalisel hipsteril. Subkultuuri vihmavarju alla (mis ideaalis on biolagunev, aga kui sellist hankida ei õnnestu, peaks see olema kvaliteetne *second-hand*-leid) mahub šiki minimalismi viljelejaid, aga küllaga ka neid, kelle kohta vististi öeldakse tagaselja, et issand, ta paistab ju täiesti normaalne. Nullkuluelu argises toimimises ongi lähemal vaatlusel üllatavalt vähe radikaalset, normist kõrvalekalduvat või keerulist. Kiirmoe vältimine ning teise ringi rõivaste ja kodukauba eelistamine pole just ennekuulmatu, lisaks eksisteerib küllaga laiatarbe kaubamärke, mis panustavad kas osaliselt või täielikult looduslikele materjalidele, minimalistlikule esteetikale ja „vanadele headele lahendustele". Massidesse on läinud ka julgelt isiklikku omandit optimeerima suunava **Marie Kondo** majapidamis- ja elukorraldusõpetus. Sellel foonil on nullkuluelu märgatav ehk vaid range (plast)pakendite ja laiemalt kõige ühekordselt kasutatava vältimisega. Nende eetiliste valikute „headus" ei seostu küll kuigi otseselt mingi silmailuga, veel vähem mingil kombel äratuntava või erilisega.

ÕDUS VÄIKEKODANLIK KUVAND

Teisalt on tarbimisvastase varjundiga subkultuuril piisavalt oma tarbimisklišeid, mis on ka visuaalselt äratuntavad. Nullkulu sümboltooted paistavad sotsiaalmeedias kaugele: eksponeeritakse nii traditsioonidega Saksa klaaspurgitootja Weck retromaigulisi mudeleid kui ka bambushambaharju, Ecotoolsi meigipintsleid jne. Liikumise visuaalne pale tundub materjalide kordumise tõttu pisut üksluine, seda iseloomustab ka teatav magus õdususpüüdlus ja kohati ootamatult väikekodanliku moega alatoon. Liikumise tuntuimad näod kalduvad esinema avalikkuses hoolitsetud, aga lihtsa, peaaegu konservatiivse välimusega – ei mingeid võidunud hipisid ega muul moel nähtavaid ekstreemsusi. Pigem on asi vastupidine ja paradoksaalsel moel on nullkulu elustiili viljelemiseks soodsamad võimalused suurlinnade tarbimis-Mekades, kus leidub nišihuvidega ostjale nii pakendamata igapäevakaupa kui ka hästi varustatud *second-hand*-poode, mida süstemaatiliselt kammides on võimalik panna kokku tippmoemajade toodangule tuginev, ideaalselt ajatu minigarderoob. Mõõdutundetu ostlemine ostlemise pärast on muidugi võimalik ka uuskasutuspoodides, aga elustiili ideoloogia vaatab sellele viltu. Fooniks on ikka positiivne suhtumine – loobumiste või kannatuste asemel rõhutatakse leidlikkust lahenduste otsimisel ja mängulist katsetamist usus, et sisuliselt kõik, mida on harjumuspäraselt tarvitatud, saab asendada „hea", mitteprügistava versiooniga.

Omaette arutelu väärib nullkuluelu suhe rahaga. Muidugi on täheldatud, et maailmas leidub küllaga mittevabatahtlikke peaaegu nullkulu viljelejaid, kel lihtsalt pole raha, et midagi tarbida. See omakorda heidab jõukas Läänes levivale ettevõtmisele inetu kahtlusevarju, et tegemist on vaesuse romantiseerimisega, isegi kui see ei käi päris „Zoolanderi" filmist tuntud brändi Derelicte võtmes. On ilmne, et kõrvalseisjad ei mõista alati, miks peaks inimene, kes pole selleks majanduslikult sunnitud, segama ise hambapulbrit ja kandma ainult pruugitud riideid-jalanõusid. Ehk tunneb keskmine nullkulutaja end tõesti piisavalt mugavalt, et lubada endale pisut ekstsentrilist eluviisi, ja kindlasti on nullkuluelu korraldamine lihtsam, kui leidub mõnevõrra vaba raha ja aega. Teisalt tähendab radikaalselt kasina tarbimise põhimõtete järgimine ka märgatavat kulude kokkuhoidu, rääkimata sellest, kui ülekohtune on eeldada, et vaestel pole prügi vastu midagi ja keskkonnahoid neid ei huvita. Absurdimaiguliste prügipurkide varjus ei ole nullkuluelu tegelikult kuigi äärmuslik ega ka lihtinimesele kättesaamatu – iseasi, kas rõõm enam-vähem sunnitud lahendusest oleks võrreldav vaba valiku pakutava naudinguga.

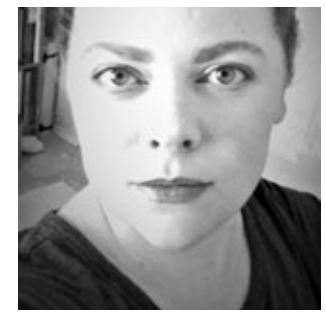

Mari Laaniste on kunstiteadlane, kes tegeleb visuaal- ja popkultuuriga ning uurib peamiselt eesti filmi ja animatsiooni. Mõnikord kirjutab ka kriitikat ja ilukirjandust.

RINGMAJANDUS ON UUS INTERNET

See, kes peab keskkonnasõbralikkust endiselt lillelaste teemaks, on ajast maha jäänud, sest just planeeti säästvad ärilahendused hakkavad nüüdsest peale tulu tooma.

Ann Runnel

Sattusin hiljuti nägema 1994. aastal filmitud saatelõiku, milles osalejad arutasid, mis on internet. Nüüd, aastaid hiljem on kummaline kuulata, kuidas nende ettekujutus sellest, milliseid muudatusi interneti levik kaasa tooma hakkab, oli toona väga piiratud.

Ringmajandus toob ainuüksi Euroopa lõikes aastaks 2030 kaasa 1,8 miljardi euro jagu uut majanduslikku väärtust.

Oma töös näen iga päev samasugust mõistmatust seoses ringmajanduse tähendusega. Ringmajandus põhineb ideel, et materjalid peaksid liikuma meie tarbimisühiskonnas ringluses, mitte lõpetama oma elu kasutult prügimäel. Eesmärk on vähendada vajadust uue, loodusest tuleva tooraine järele ning tagada, et loodusesse tagasi jõudvad ained ei tekita ebasobivaid

Suurte brändide hulgas on tekkinud võidujooks, kes suudab jõuda esimesena 100% ümbertöödeldud materjalide kasutamiseni.

kõrvalnähtusid. Majanduskasvuga ei käiks siis paratamatult kaasas ohtlikud keskkonnamõjud. Võime küll märgata esimesi projekte, mis lähtuvad ringmajandusest, kuid me ei hooma veel, kuidas see meie mõttemustreid ja ühiskonna toimimist tegelikult edaspidi muutma hakkab.

Minu töö on olnud viimase kümne aasta jooksul seotud ringmajanduse käivitamisega rõivatööstuses, mis on naftatööstuse järel maailma teine kõige saastavam tööstusharu. Soovin jagada teiega oma nägemust ringmajanduse tulevikust, et oleks vähem neid, kes küsivad: „Kas sa tõesti usud, et selles keskkonnateemas on mingi äri sees?"

RINGLUSE EEST VASTUTAVAD KÕIK OSALISED

Toon esmalt näite sellest, mida tähendab ringmajandus sisulisemalt. Ettevõte, kes soovib pakkuda rõivaid ringmajanduse põhimõttel, peab mõtlema läbi terve rea küsimusi. Kuidas saaks iga toote pärast selle kasulikku eluiga taaskasutusse suunata, nii et see oleks majanduslikult mõttekas? Kuidas saaks ühest tootest, oletame näiteks tuulejakist, eraldada kanga, lukud, trukid ja muud detailid, et neid puhaste materjalidena uuesti kasutada? Või kuidas materjalide eraldamise vajadust vältida? Kuidas taaskasutada kangaid, kui need on kulunud ega kõlba kangana kasutamiseks, kuid pole paljude kemikaalide tõttu tihti ei biolagunevad ega ümbertöödeldavad? Ning kuidas tootes kasutatud kiud, mida tahaks ringluses hoida, suurema osa aastast kellegi kapis niisama ei seisaks, vaid liiguks aktiivselt käest kätte?

Need küsimused puudutavad läbisegi paljusid erinevaid protsesse: ettevõtte ärimudelit, tootedisaini, teisi pooli tarneahelas, materjalide ümbertöötlemise tehnoloogiat, logistikat ja muud. Suurte rõivabrändide puhul on tarneahelatesse kaasatud sadu, vahel tuhandeid teisi alltöövõtjaid ning ringmajanduse põhimõttel toimimine tähendab, et kõik need pooled on vaja materjalide ringlusesse kaasata. Iga lüli vastutab oma rolli eest ja tarneahelad peavad olema kõigile ühtmoodi läbipaistvad ning arusaadavad. Nii nagu mina tarbijana pean teadma, kuhu ja kellele oma rõivaid tagastada, peab kangatootja teadma, mis kemikaale ta tohib kasutada, et materjalid oleksid ümbertöödeldavad. Rõivaste õmblejal tuleb tagada, et tema tooted oleksid hiljem muude toodete hulgast tuvastatavad, et käitleja oskaks need õigesse kanalisse suunata jne. Ringmajandusele üleminek eeldab, et kõik pooled mõtlevad kaasa ja püüdlevad sama eesmärgi suunas.

Ühe toote või ettevõtte lõikes selliste uute protsesside ülesehitamine on väga kulukas ja aeganõudev, ei tasu esmapilgul end tihtilugu ära või võtab aastaid, et jõuda tulusa ärimudelini. Kuna ringmajandus hõlmab niivõrd paljusid erinevaid aspekte, ei ole siin kiireid lahendusi, eriti just suurte korporatsioonide jaoks, kellel on vägagi tulus ärimudel juba toimimas. Pole ka lihtne leida ühtset sõnumit tarbijale, et oma jõupingutuste tulemusi ühel hetkel haaravalt ja kõikehõlmavalt turustada saaks. Mündi teine pool on see, et keeruline on teha ka antikampaaniaid, et survestada rõivabrände ringmajandusega tegelema ja mastaapseid kogu maailma hõlmavaid keskkonnamõjusid vältima. Greenpeace'i „Detoxi" kampaania on siin küll hea näide sellest, kuidas on võimalik leida teravaid nüansse ja sõnumit lihtsustada, kuid pigem tekitab see kiireid vastukampaaniaid ilma suurema sisulise muutuseta. Mis siis ikkagi peaks sundima rõivabrände ringmajandusega tegelema? Pikaajaline strateegiliste riskide maandamine, uued ärivõimalused ja muutuv üldine olukord.

RINGMAJANDUS KUI KONKURENTSIEELIS

Ellen MacArthur Foundation (EMF), üks ringmajanduse eestvedajaid maailmas, on ennustanud, et ringmajandus toob ainuüksi Euroopa lõikes aastaks 2030 kaasa 1,8 miljardi euro jagu uut majanduslikku

Bangladesh on maailma ketrusvabrik. Sealsete tekstiilitehaste ülejääkide kaardistamise ja jäätmekuhjade uuesti tootmisringlusesse suunamise on võtnud oma eesmärgiks Eesti ettevõte Reverse Resources. Fotod: erakogu

väärtust.[1] EMFi lähenemine on tõhus – nad panevad rünnaku asemel rõhuasetuse äripotentsiaalile ning pööravad „laua" teistpidi, et muuta mängureegleid. Ringmajandus on tegelikult raamistik, mis võimaldab mõtestada keskkonnasõbralikku tootmist ja teenuseid uutel alustel ning leida turgu lõhestavat konkurentsieelist. Selle asemel et analüüsida, kuidas olemasolevat olukorda tasapisi parandada, annab see võimaluse mõelda väljaspool raame – kui me tahaksime ehitada rõivatööstuse uuesti üles nii, et keskkonnamõjusid üldse ei tekigi, milline see siis välja näeks? See annab ette pikaajalise perspektiivi. Sealt on võimalik liikuda tagasi selle juurde, kuidas me olemasolevat infrastruktuuri arvesse võttes selle tulevikunägemuseni jõuda võiksime.

Äriperspektiivi tekkimiseks on oluline panna paika ka ringmajanduse toimimiseks vajalikud põhiprotsessid, nii et see looks eeldused kasumlikkuseks ja konkurentsiks. Näiteks vanade toodete tagasikogumine, sortimine ja materjalide ümbertöötlemine on rõivatööstuses juba osaliselt toimima saadud. Just praegu on jõudmas tööstuslike mahtudeni mitu uut tehnoloogiat, mis võimaldavad vanast kangast kvaliteetset uut kiudu toota (re:newcell, Worn Again, Ambercycle jpt). Lahendada jääb see, kui kiiresti on võimalik ehitada üles infrastruktuur, et tagada vajalik tootmismaht ja tarneahelad. Suurte brändide hulgas on tekkinud teatud mõttes võidujooks, kes suudab jõuda esimesena 100% ümbertöödeldud materjalide kasutamiseni. Pikaajaline strateegiline risk ei ole nüüd enam Greenpeace'i järgmise kampaania ohvriks sattumine, vaid mahajäämine üldisest turutrendist. Tore on seejuures näha, et esimest korda ajaloos on selgelt tuntav rõivabrändide vahel tekkinud koostöö, kuna ülesanne on ühe ettevõtte haardeulatusest tunduvalt suurem ja hõlmab tarneahelaid üle kogu maakera.

Samamoodi on tõestust ja populaarsust leidmas uued ärimudelid (rõivaste rendi- või liisimisteenused, nt Vigga, Mud Jeans), disainimeetodid (toote eluea pikendamine, nt Filippa K), riiete 3D-printimise tehnoloogia, parandusteenused (Patagonia) jne, mis jõuavad konkurentsi tihenemiseni kohe, kui kellelgi õnnestub leida kergelt skaleeritav ärimudel. Sarnaseid protsesse ja katsetusi uute mudelitega toimub pea kõigi tuntud brändide hulgas, olgugi et mitmete erinevate lähenemiste kaudu.

EESTIL OMA NIŠŠ OLEMAS

Kuigi lumepall on veerema lükatud, on tegemist vaid esimeste sammudega pikal teekonnal. Interneti levik sai uue tähenduse ja hoo siis, kui Google tegi katse luua tõhus otsingumootor olukorras, kus sama ülesannet olid püüdnud lahendada juba mitmed teised. Nii on ka ringmajanduses ootamas ees hulk lahendusi, mis täiustavad või raputavad veel ja veel kord neid protsesse, mida praegu esimeste katsetustena käivitatakse. Ringmajandus ei seisne vaid materjalide (ümber)töötlemise tehnoloogias, vaid vajab ka uuenduslikke lähenemisi, et globaalsed tarneahelad tõhusalt uutel alustel toimima panna. See eeldab uutmoodi info liikumist senisest teistsuguste poolte vahel. Ja see nõuab vastuseid küsimustele, mida ei ole seni küsitud.

Eestisse jõuavad uued lahendused tihtilugu viimases järjekorras, kuna meie turg on väike ja pole välisettevõtetele kindlasti prioriteetne. Kui ringmajandus on maailmas üldiselt alles „early majority" faasis, siis Eestis on keskkonnasõbralikkust tähtsustav kogukond veel eriti pisike. Seetõttu on meil raske märgata neid suuremaid muutusi, mis maailmas toimumas on, kui me just mõnes sellises protsessis kogemata ninapidi sees ei satu olema. Küll aga on meil oma e-riigiga kogemus, kuidas põhistruktuuri ja visiooni paikapanemine tekitab ohtralt uusi ärivõimalusi kõikvõimalike ülemaailmse haardega e-teenuste arenguks. Vaja on ühist veendumust, et see on arengusuund, mille maailm on endale võtnud.

Siit minu üleskutse: rääkigem rohkem sellest, kuidas pakkuda oma e-teenustega lahendusi, mis maailmas ringmajanduse turutõrkeid kõrvaldada aitaksid! Kui ringmajandusest juttu tuleb, ei mõelda tihtilugu esmajärjekorras e-lahenduste peale, mis loob Eestile hea võimaluse siin oma panus anda.

Rääkigem rohkem sellest, kuidas Eesti saaks pakkuda oma e-teenustega lahendusi, mis maailmas ringmajanduse turutõrkeid kõrvaldada aitaksid!

Meie ettevõte Reverse Resources just nii oma ärimudeli leidiski – pakkusime e-lahendust olukorras, kus teised pooled keskendusid alles tekstiili ümbertöötlemise tehnoloogilistele probleemidele. Loome oma SaaS-platvormiga suurtele rõivabrändidele läbipaistvust seoses sellega, milliseid tootmisjääke nende allhanketehastes tekib ning kus ja kuidas neid taaskasutatakse. Esialgu aitame luua uusi tarneahelaid ning kasvame koos tärkava turuga, kuid fookus liigub vaikselt sellele, kuidas täpne statistika ja õigel ajal kättesaadav info materjalide ringluse kohta võimaldab skaleerida järgmisi ringmajanduse ärimudeleid. Nüüd, mil oleme pärast kolm aastat kestnud uurimistööd ja katsetusi jõudnud esimese käibeni ning sügisel on ootamas ees neli pilootprojekti maailma juhtivate rõivabrändidega, saame veendunult öelda, et selles on äri sees!

[1] *Growth Within: A Circular Economy Vision for a Competitive Europe. – Ellen MacArthur Foundation, Deutsche Post Foundation & McKinsey Center for Business and Environment, 2015.*

Ann Runnel on ettevõtja, kes võitis pärast tekstiilitööstuse süvaanalüüsi ülikoolis 2016. aasta algul oma ideega Global Change Awardi auhinna, mis tagas rahastuse põhjalikumaks uurimistööks Aasia rõivatootmistehastes.

Latvija 100

Baltic Triennial

Artistic Director:
Vincent Honoré

Kim?
Contemporary
Art Center

Give Up the Ghost

21 September –
18 November

Sporta street
2 k–1, Riga

Kultūras ministrija

RĪGAS DOME

VALSTS KULTŪRKAPITĀLA FONDS

BRITISH COUNCIL

www.baltictriennial13.org

DANSK KULTUR-INSTITUT
DĀNIJAS KULTŪRAS INSTITŪTS

Estonia Latvia Lithuania a DANISH INPUT

arterritory.com

SAMSUNG

Rebe digitālā

LIVE RĪGA
www.LiveRiga.com

Valmiermuiža

Sporta 2

MUUTUS ALGAB INDIVIIDIST EHK TARBIJA VÕIM PEITUB TEMA ELUSTIILIVALIKUTES

Toitumine, transport ja energiakasutus – teadusuuringud on näidanud, et individuaalsed valikud nendes valdkondades avaldavad märgatavat keskkonnamõju. Kuigi ettevõtjad ja riik saavad regulatsioonidega tarbijate eelistusi suunata, on kõik nimetatud tegurid seotud väga tugevalt inimeste igapäevaste isiklike otsustega.

Kadri Kaarna

Tarbimise ajaloos toimus murrang 20. sajandi keskel, mil neuroloog **Sigmund Freud** uuris, kuidas inimese alateadvus töötab, misjärel hakkasid psühholoogid ja ärimehed tema teooriatele tuginedes koostööd tegema. Näiteks viis, kuidas hambapastat turustati, muutus

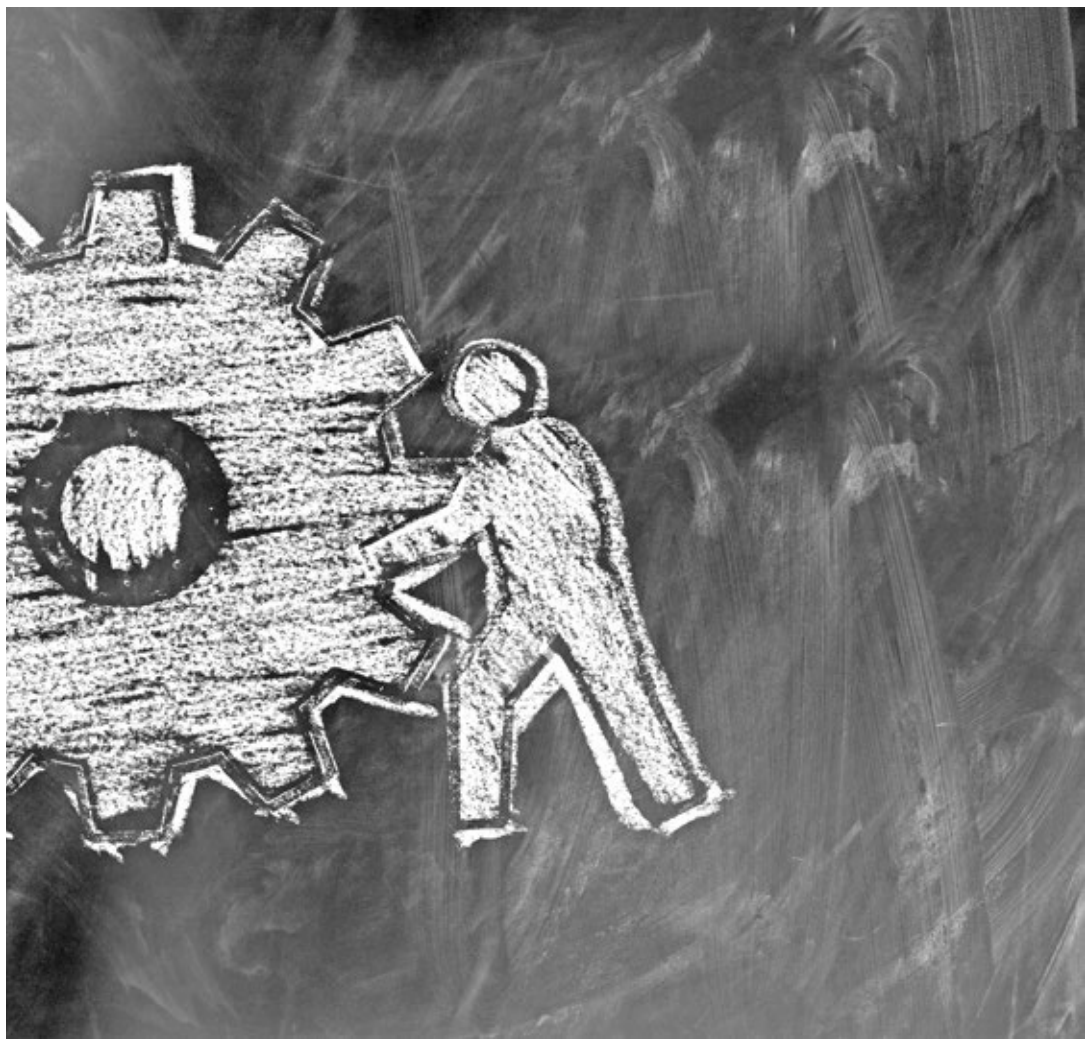

Allikas: maxpixel.net

Kadri Kaarna oli Eesti esimene pakendivaba elustiili blogija. Kadri algatas pandisüsteemil pestavate topside teenuse Topsiring, korraldab MTÜ Cleantech ForEstis roheinnovatsiooni edendavaid programme, nt roheideede konkurssi ja keskkonnaekspertide karjääriedendusprogrammi, ning panustab Tallinna liikumisse jätkusuutlikkuse suunas.

kardinaalselt – teaduslike selgituste asemel bakterite kahjulikust mõjust hakati kasutama laia naeratusega kauneid reklaamnägusid ja müüginumbrid suurenesid kordades.

Või näiteks suitsetamine naiste hulgas, mis oli veel ligi sada aastat tagasi täielik tabu. Suitsetasid ainult mehed ja soolisele kapitalile tuginedes suutis Ameerika suurim tubakatootja lisada sigarettidele võimu ja vabaduse kuvandi. Kõik muutus 1928. aastal, kui organiseeritud modellid läitsid New Yorgis naisõiguslaste paraadil märguande peale vabaduse sümboliseerimiseks sigaretid. Demonstratsiooni käsitlevad meediakajastused muutsid suitsetamise naiste jaoks ihaldusväärseks tegevuseks. Tulemuseks oli taas kasv müüginumbrites.

ODAVAM ON KALLIM

Ületarbimise tingimustes ei ole tarbeesemete tootmise eesmärk enam ammu pelgalt vajaduste katmine, vaid aina uute soovide ja tahtmiste kunstlik juurdeloomine. Tootjatel ja turustajatel on väga suur mõju inimeste tarbimisharjumuste kujundamisel. Seda pelgalt inimeste ühe loomuomaduse tõttu – me eelistame mugavust.

Nende näidete puhul ei tohi siiski ära unustada, kui suur on tarbijate võim turgu mõjutada. Ostlemist võib vaadata kui nn rahakotiga hääletamist. Iga euro ja sendiga, mille me tarbimisse suuname või suunamata jätame, panustame otseselt kellegi võimalustesse järgmist partiid toota või mitte. Iga ettevõtja finantsiline edu sõltub sellest, kui kõrget hinda ollakse tema toote või teenuse eest summaarselt nõus maksma. Kui pole klienti, kaob ära ka pakkuja. Paraku kipub ökomärgisega kaup olema kallim ja just keskkonnasõbralikud tooted on need, mille taha pole kriitiline mass veel koondunud.

Hinna võrdlemisel tuleks vaadata pikaajalisi mõjusid, mis ei ole kahjuks selgelt mõõdetavad. Suurbritannia ülikooli majandusloengus harutati detailselt lahti kaks vastandlikku valikut: üheeurone hamburger *versus* kuueeurone salat. Kumb on odavam? Kui arvestada sisse kalorsusest tingitud trennivajadus, selleks kuluv aeg ja vahendid, ebatervislike eluviisidega kaasnev tähelepanu hajumine ning seetõttu langenud tööefektiivsus, hilisemas eas väljaminekud ravimitele jne, siis on üheeurose hamburgeri pikaajaline kulu inimesele suurem.

Kui toodete hindadesse oleksid arvutatud sisse nende keskkonnamõjud, siis ei pruugiks mõned tuntud brändide karastusjoogid, värvilised vilkuvad mänguasjad või pilkupüüdvad mitmekordsed pakendid olla üldse nii odavad. Esmapilgul kallima keskkonnasõbraliku toote kasuks otsustab vaid teadlikum tarbija, kes suudab aimata tehtud valikuga kaasnevaid positiivseid mõjusid.

Ökotoodete tarbija ja keskkonna aspektist jätkusuutlikumate valikute tegijana olen täheldanud lihtsat seaduspära: mis on tervislikum loodusele, on pea alati tervislikum ka mulle. Keeldudes joogiveest ühekordses plastpudelis ja täites selle asemel kraaniveega oma klaasist anuma, ei vähene mitte üksnes plastireostus, vaid nii jätan oma organismi viimata ka järgmise koguse mikroplasti. Pea iga inimese veres hulbib mikroplast, mis jõuab sinna enamasti toiduahela kaudu.

TASUB OLLA HÄÄLEKAS

Seda, kuidas tarbijad turgu mõjutavad ja ühiskonna väärtushinnanguid kujundavad, võib vaadata kahe erineva tegutsemisvormi kaudu. Esimene on selline, kus tarbija toetab otseselt oma rahaga mõnda tootmisviisi, olgu selleks siis palju ühekordset plasti, kunstlikud koostisosad, üle ookeani imporditud kaup või, vastupidi, kohalik ja mahetoodang jne. Ta annab oma rahakotiga valikuid tehes sarnastele tootjatele ja toodetele jõudu juurde.

Teine turu mõjutaja on selline inimene, kes teeb palju häält. Ei pruugigi olla tähtis, mis tarbimisvaliku ta lõpuks ise langetas. Oluline on hoopis see, mis sõnum jõudis tootja või kaaskodanikuni. Need on inimesed, kes teevad ettepanekuid, julgevad küsida, aga ka kritiseerivad, allkirjastavad petitsioone või algatavad kampaaniaid. Tänu oma häälekusele võib neil olla suur panus ettevõtjate suunamisel.

Tarbijamõju näiteks võib osutuda McDonald'si üleminek paberist kõrtele. Ettevõte on saanud peamiselt sotsiaalmeedias rohkelt kriitikat iga päev miljonite plastkõrte kasutamise pärast. Sel suvel levisid uudised McDonald'si lubadusest keelata ära ühekordsed plastkõrred kõikides Londoni söögikohtades. Just seal sai kõrtega kaasnev jäätmeteke enim kriitikat. McDonald's on tunnistanud, et läheb aastaks 2025 üle biolagunevatele pakenditele just tarbijate surve tõttu[1].

Eestis kogub hoogu trend oma korduskasutatava topsi sisse kuuma jooki kaasa osta. Alguses oli üks tanklakett sellele vastu ja välja pandi isegi sildid, et oma topsi kasutamine nende kohvimasinaga on keelatud[2]. Tänu tarbijate soovile on kett keelust nüüdseks loobunud ja oma topsi ise täitmine on lubatud, kui selle kõrgus jääb normi piiresse. Ettevõte kartis esialgu, et kõrged topsid võivad kohvimasinat lõhkuda, kui neid üritatakse jõuga tila alla mahutada.

Plastkõrred ja kohvitopsid on jäätmeprobleemistikus vaid väike piisk, arvestades, et kõrred moodustavad maailmamere plastireostusest alla 1%. Kui end keskkonnasõbralikuks pidav inimene soovib tõesti loodusele vähem kahju teha, on kõige mõjusamad muutused hakata veganiks, loobuda lennureisidest ja autost, soojustada oma kodu ning minna üle energiasäästlikule kütteallikale[3].

Teadusuuring näitab, et kui loobuda liha- ja piimatööstusest, saaks vähendada põllumaad 75% ja endiselt kogu maailma rahvastiku ära toita. Liha annab vaid 18% keskmisest kalorsusest, aga võtab enda alla 83% põllumaast ja põhjustab 60% põllumajanduse kasvuhoonegaasidest[4]. Seetõttu viitavad mitmed teadusuuringud taimsele dieedile kui kõige olulisemale keskkonnasõbraliku elustiili tegurile üleüldse. Toiduvalik on suuresti inimese personaalne otsus ja siin saab tarbija haarata ohjad enda kätte. Loobudes loomsetest produktidest, väheneb inimese toidulaua kasvuhoonegaaside emissioon pea 2/3 võrra[5].

Tarbija hääl loeb ja seda tuleb kasutada kavalal, õigesti suunatud viisil. Ettevõtjad on väga tundlikud tarbijate massi suhtes. Halva kuvandi kartuses võidakse olla nõus järeleandmisi tegema ning seda saabki ökoinnovaator trumbina kasutada. Lisaks ei pea tarbija ainult otseselt tootja mõjutamisele keskenduma. Ühiskonnas omavahel lävides võtame me üksteiselt vähem või rohkem teadlikult harjumusi üle. Olles keskkonnasõbralikumate tarbimisharjumustega teistele eeskujuks ja aidates luua positiivse mõjuga trende, ulatub keskkonnahoidja maailmaparanduslik mõju kaugemale tema isiklikust ostukorvist.

[1] *Rogers, S. 2018. McDonald's to Use Completely Renewable, Recycled Packaging by 2025. – Interesting Engineering, 18.01.*

[2] *Sillamaa, H. 2017. Lugeja küsib: miks ei luba Olerex oma kohvitopsi kasutada? – Tarbija24, 03.07.*

[3] *Institute of Physics, 2017. The most effective individual steps to tackle climate change aren't being discussed. – Phys.org, 11.07.*

[4] *Carrington, D. 2018. Avoiding meat and dairy is 'single biggest way' to reduce your impact on Earth. – The Guardian, 31.05.*

[5] *Plumer, B. 2016. Study: Going vegetarian can cut your food carbon footprint in half. – Vox, 13.06.*

MUUTUS ALGAB SÜSTEEMIST EHK VÄHEM RÖÖPRÄHKLEMIST, ROHKEM JUHTIMIST

Maailma muutmine pidavat algama ühest väikesest teost. Iga elu on aga kaootiline tegude säbru. Ideaalse elu elamise kohustus vajab lahendusi pigem ettevõtjatelt, ametnikelt ja poliitikutelt, kelle võimuses on säbrulist elukorraldust eesmärgipärasemaks kujundada.

Maie Kiisel

Maailmaparandajad, kes oma aja, keha ja kodu vabatahtlikult säästva eluviisi järeleproovimisele pühendavad, mängivad soodsa muutuse kujundamisel kriitilist rolli. Miks aga nende algatustest siiski ei piisa? Miks peaks jäätmetekke vähendamiseks vaatama eeskätt regulatsioonide, teenuste, tehnoloogia, taristu, trahvide ja soodustuste suunas?

Mõtteviga tehakse siis, kui leitakse, et ka teised inimrühmad suudavad maailmaparandaja käitumismalli jäljendada. Näiteks koonduda selleks, et veebipoest kamba peale täidetava karbiga hambaniidi ühistellimus vormistada. Inimeste vabatahtlikule algatusele rajatud lahendused suudavad kaasa tõmmata vaid kitsa elustiilirühma esindajaid. Keskkonnariskidele mõeldes ei tohiks riiklikult kavandatud lahendused sellisest eeldusest lähtuda. Vähesed suudavad oma elu nii rihtida, et just õige nädalapäeva määratud tundidel kindla kaubanduskeskuse parklasse jõuda, sest siis avab seal uksed kogumispunkt, kus saab elavhõbeda ühenditega lambipirni üle anda.

Inimeste vabatahtlikule algatusele rajatud lahendused suudavad kaasa tõmmata vaid kitsa elustiilirühma esindajaid.

ÜHISKOND OTSIB ÜLIINIMEST

Maailmaparanduslikud ideed imbuvad tasapisi (aga suurte pingutuste tulemusel) poliitikasse, sealt regulatsioonidesse. Vabatahtlik valik muutub üha enam üldiseks kohustuseks ja isiklikuks vastutuseks. Kuivõrd see inimeste võimetega arvestab? Järjekordne spetsialist kergitab kulmu, kui ma ütlen, et ei suuda leida oma päevakavast kümmet minutit, et seda tema soovitatud silmade tervist säästvatele harjutustele pühendada. Või siis poolt tundi, et oma lemmikloomaga mängida. Loetud minuteid, et käterätte iga kümnenda kasutuskorra järel läbi pesta (teadagi, sest paberrätikud on kuradist). Leida mahti selleks, et kaks korda päevas hambaniiti kasutada. Võtta aega, et rääkida lapsega internetist, ning kasutada kavalaid tehnikaid, et veenduda tema jätkuvas turvalisuses. Vedada teda arvukatesse huviringidesse. Regulaarselt sportida, end päevauudistega detailideni kurssi viia, auto tehnilist korrasolekut kontrollida, pere söögikordi tervislikust aspektist läbi kaaluda, sotsiaalmeedia kontot karjääriprofiilile vastavaks kohandada, lepingute väikses kirjas teksti lugeda, pidevalt ümber õppida jne. Üht-teist sellest loetelust ikka jõuab, aga mitte kõike. Selle kõrval on üsna keeruline meeles pidada, et kõrtsi minekuks peaks bambusest taaskasutatava joogikõrre muretsema või et hommikul kodust väljudes tuleks pakkida kaasa karbid ja purgid, mis enne kaupluses kasutuse leidmist minuga veel korra rongiga Tallinnasse ja tagasi sõidaksid.

Inimesed osalevad statistiliselt rohkem maailmaparanduslikes tegevustes, mille järgimine on paremini ära korraldatud.

Kogu see jutt, et viime tarkuse rahvani, küll see oma tarkusest maailma ära parandab… Seda on räägitud juba viiskümmend aastat, aga energia- ja ressursikasutus tõuseb, liigid kaovad. Maailmaparanduslikku õpetust järgides kuhjatakse ühiskondlikku elu üle pisiasjadega. Tekkivas sotsiaalsete nõuete rägastikus ei suuda ei üksikindiviid ega maailmaparandajate liikumine kooskõla ega otseteid kujundada. Ideaalse elu elamise kohustus vajab lahendusi ettevõtjatelt, ametnikelt ja poliitikutelt, kelle võimuses on elukorraldust muutunud nõuetele vastavaks kujundada. Kahtlen aga, kas uuele elukorraldusele just maailmaparandajate mall eeskujuks passib.

Sellist olukorda, kus erinevad rühmad asuksid ühtmoodi mõtlema ja tegutsema, ei saabu, sest iga tegevus nõuab inimeselt tähelepanu, ressursse, oskusi ja aega. Ühed peavad oluliseks kalastamist, teised soovivad täiendada oma välimust, kolmandad peavad tähtsaks keskkonnasäästliku eluviisi võrdlemisi vähekriitilist ideed jne. Eri inimrühmade ajakasutust eemalt vaadeldes tekib küll kahtlus, kas neil ökoloogilises mõttes erilist vahet on. Esimene hangib lante ja tina, teine juuksehooldusvahendeid, kolmas uudseid tooteid, millega vanadele esemetele uus elu anda.

ARGISABOTAAŽ JA SÜSTEEMIVEAD

Kuigi inimese missioonid võivad kattuda, siis mingist hetkest alates need siiski välistavad üksteist. Näiteks ajal, kui last magama kärutad, saad taaskasutatavad karbid vankri alla visata ja selliseid poode külastada, kus neid endal täita lubatakse. Autoga ummikus istudes on võimalik ripsmeid ja varbaküüsi värvida, isegi raamatut lugeda. Probleem on aga selles, et omavahel sobimatuid tegevusi ei saa ühitada ka siis, kui inimene nendega ideeliselt nõus on. Näiteks koolitas magistrant **Haldi Ellam** oma uurimistöö tarbeks[1] välja mõned keskkonnasäästuks motiveeritud pereemad, kelle ülesanne oli teha vaatlusperioodil kõike nende võimuses, et jäätmete teket vältida ning olemasolevatele uut kasutust leida. Selgus, et kuigi emad võisid olla oma püüdlustes võrdlemisi edukad, polnud nad võimelised ülejäänud pereliikmeid endaga kaasa tõmbama. Magistritöös leiti, et pereemad suutsid jäätmeid kontrolli all hoida seetõttu, et nendega seotud pisikesed lisategevused sobitusid hästi majapidamise ümber koondunud praktikate omavahelisse süsteemi. Ülejäänud pereliikmed, kes elasid teistmoodi ja tunduvalt hektilisemat elu, saboteerisid aga oma käitumisega nende püüdlusi. Näiteks ei õnnestunud pereisal vältida sigaretikarpe ja õllepurke, laste sõbrad kuhjasid muidu hoolikalt kontrollitud jäätmekasti täis prügi, mis külaskäikudega ikka kaasneb.

Olgu aga öeldud, et pereemade soovituste paketist jäid eksperimendi järel „ellu" vaid üksikud praktikad, sest ümbritsev elu ei toetanud nende järgimist. Kui vaadata statistikat selle kohta, millistes maailmaparanduslikes tegevustes inimesed (üha) rohkem osalevad, siis selgub, et edetabelit juhivad need, mille järgimine on paremini ära korraldatud.[2] Tipust leiab pandipakendi tagastamise. Tagatisraha motiveerib kedagi kindlasti ka siis, kui taara selle tühjendanud isikut tegutsema ei ajenda. Ka taristu toimib – poodi oleks niikuinii põhjust minna ja auto pagasiruumis võivad taarakotid loksuda senikaua, kuni need lõpuks meelde tulevad või ette jäävad. Panditaara tagastamisele järgneb pakendite sortimine (Euroopas harrastas seda 2014. aastal 72% inimestest). Teenused ja regulatsioonid, millega tagatakse sortimiskohad kortermajade juures, loovad soovijatele võimalused. Pärast seda, kui majasokk on pakendikasti kolm korda ümber sortinud (sest vale kooslust lihtsalt ei viida ära) ja oma pettumuse elanike peal välja elanud, tulevad kaasa ka need, kes ei soovi.

Kui antud pingerida mööda alla tulla, leiab alumisest otsast üles ka tegevused, mida tehakse vabatahtlikult. Näiteks ostab Euroopas *teadlikult* kohalikke või keskkonnasäästlikke tooteid vastavalt 35% ja 21% inimestest. Olgu aga öeldud, et need numbrid on eksitavad. Kui maailmaparanduslik toode on kord juba jaekauplusesse jõudnud, panevad selle oma korvi ka paljud need, kes ökoloogilistest probleemidest kuulnudki pole, kui toode vähegi nende osturutiinidega sobitub. Efekt oleks aga loomulikult suurem, kui tarbijale valikut ei jäetakski – kui kauplustes võimaldataks osta üksnes säästlikke kaupu.

Maie Kiisel teeb tööajast sotsiaaluuringuid, vabal ajal proovib ka ise maailma parandada. Huvipakkuvad teemad on sotsiaalsed muutused ja ühiskond, keskkonnakaitse, kommunikatsioon ning sotsiaalne innovatsioon.

MAAILMAPARANDAMISE SISEMISED PARADOKSID

Mis toimub aga n-ö suures pildis? Sundus elada ideaalset elu paneb inimesi tegema rohkem liigutusi, kulutama rohkem energiat. Sellest rägastikust välja rabeleda ning lihtsat ja säästvamat elu elama asuda on pagana keeruline (välja arvatud nende jaoks, kes ei püüa maailma parandada). Küsitlusandmed näitavad, et kõigis Euroopa riikides jääb järjest väiksemaks nende inimeste osakaal, kes suudavad aega ja tähelepanu koormavaid (ja ühtlasi ökoloogilist jalajälge kasvatavaid) tegevusi vähendada.[2] Maailma parandamise eesmärgil tegudele sundiv ühiskondlik taristu toimib vastuolus iseenda eesmärkidega. Soov kasutada õiglaseid tooteid suurendab autokasutust, tooted omakorda kasvatavad jäätmekoguseid, nende pesemine tõstab vee ning elektri tarbimist jne. Keskkonnateadlikkuse kasvatajad ütlevad, et säästlikud inimesed ju väldivad, taas- ja korduskasutavad, aga ei maini, mis saab taaskasutusest säästetud rahaga. Kas see komposteeritakse?

Maailma parandamise eesmärgil tegudele sundiv ühiskondlik taristu toimib vastuolus iseenda eesmärkidega.

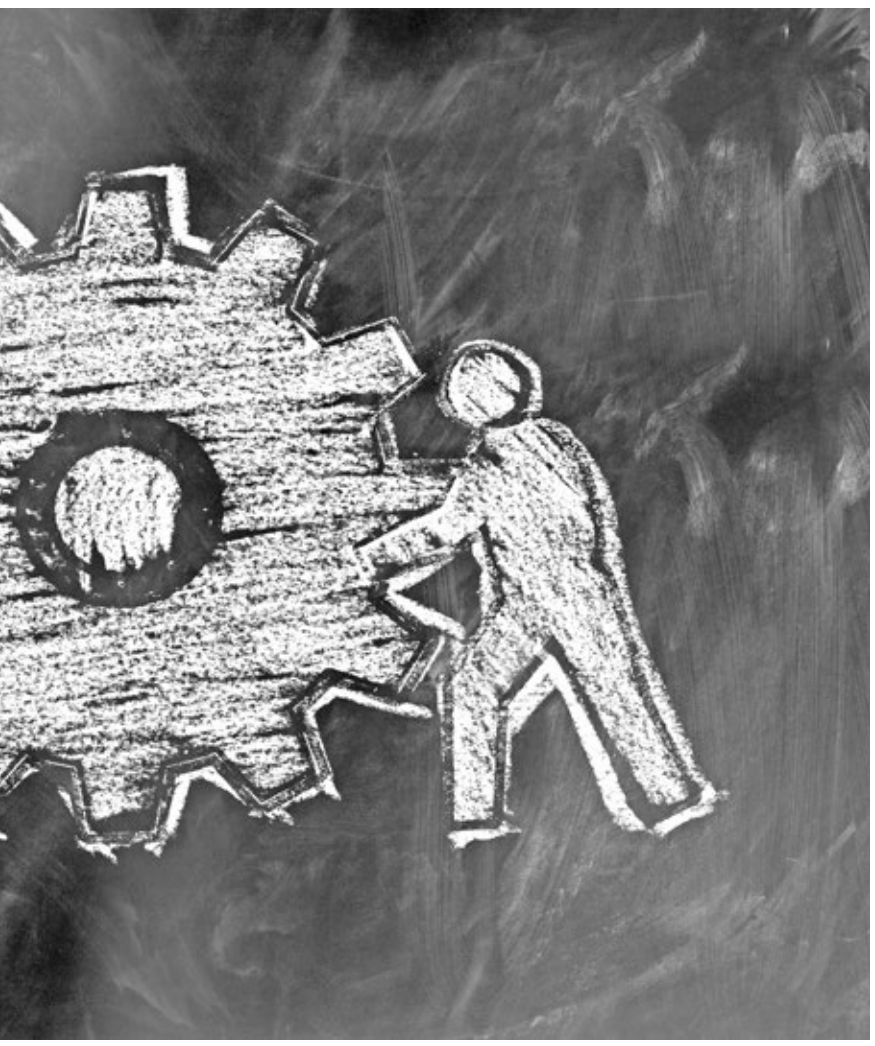

Allikas: maxpixel.net

Maailmaparandajate katselaboril on väga tähtis roll ühiskonna kitsaskohtade väljaselgitamisel. Nende tegevus aitab mõista, et näiteks pakendivaba maailma kujundamiseks on vaja täiesti uusi lahendusi toodete kooshoidmiseks ja transportimiseks, tarbijateabe või tootja nime nähtavaks muutmiseks, toote säilitamiseks ning käitlemiseks tarnimisahelas, mugava ostuprotsessi kujundamiseks jne. Maailmaparandajate seas on ka otsustajaid ametkondades ja ettevõtetes, kes nende probleemidega tegeleda saavad. Jõudu selleks!

[1] *Ellam, H. 2018. Lastega perede tarbimisharjumuste ümberkujundamise võimalused pakendijäätmete vältimiseks. – Tartu Ülikooli magistritöö.*

[2] *Keller, M.; Kiisel, M. 2017. Tarbimine: võimalused, eneseväljendus ja sääst. – Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia" 2002–2014 tulemused, lk 299–342.*

TARTU VALGUS

TAVA2018

Arhitektuurse valguse ja valguskunsti festival Tartus

25.-28.10. 2018

Kõrvalprogramm: 20. okt – 18. nov

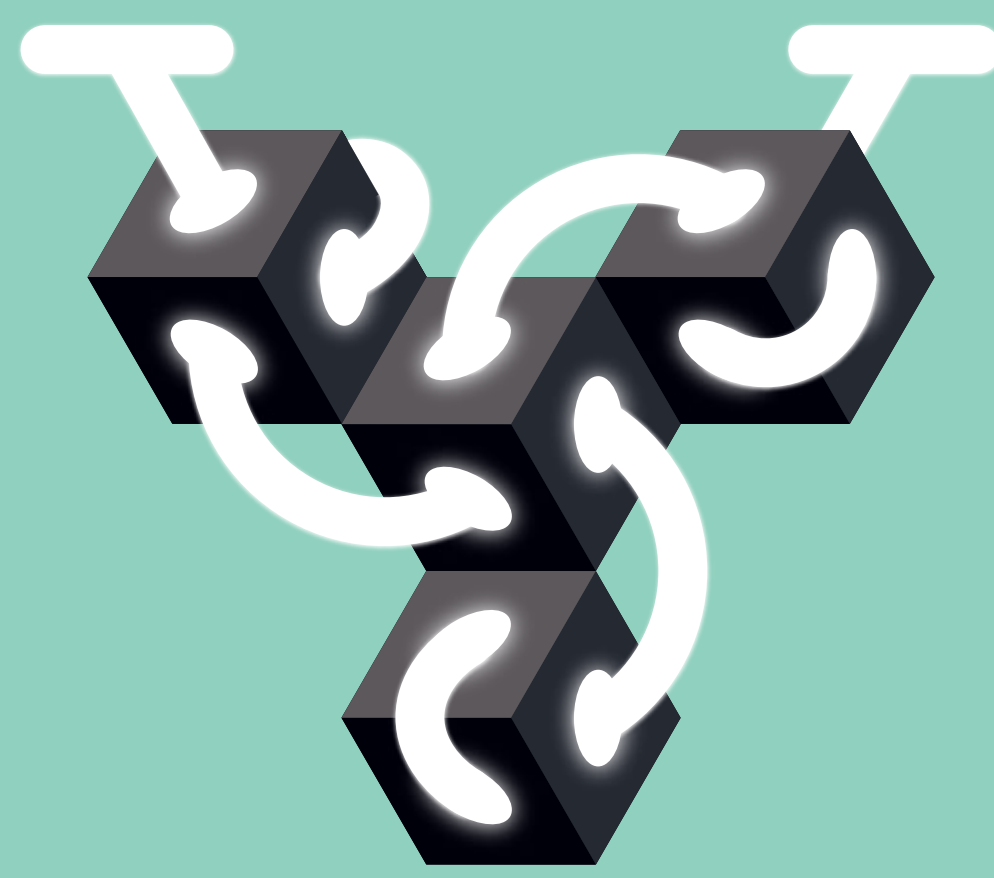

Valgustusdisaini ja mappingu töötoad 20-24.10

Sisenäitused 24.10-18.11

Valgusmess 25.10

Festivali avagala 25.10

Valgustusdisaini ja valguskunsti konverents 25-26.10

Valgus-installatsioonid linnaruumis 25-28.10

www.tartuvalgus.ee

RAISATUD SUHTED

Jäätmed ei kuulu vaid praktilise olmemajanduse valda. Mõeldes prügist, peab vaatlema ka seda, kuidas ühiskond omistab millelegi meelelist ja monetaarset väärtust.

Kirjutas **Francisco Martinez**, tõlkis **Martin Rünk**

Jäätmetest on hea mõelda nende suhete kaudu. Jäätmete vahendusel saab selgeks, milliseid ammendamise ja ohverdamise toiminguid meie ühiskond kasutab. Jäätmed on informatsioon. Üks näide on **William Rathje** prügiteaduslik artikkel, milles autor käsitles värsket prügi arheoloogilise materjalina, uurides tarbijate käitumist enesekirjelduste asemel ainelise tegelikkuse põhjal, mille nad on endast maha jätnud.[1]

Lisaks saame õppida tundma prügikorda, mille ametiasutused on prügi tootmise ja käitlemise korraldamiseks kehtestanud. Ungari 20. sajandi jäätmepoliitikat uurides küsib **Zsuzsa Gille**, mil määral on jäätmeküsimus avaliku arutelu osa, mis on tabu, milliste vahenditega poliitikat ellu viiakse, kes tegelevad jäätmeküsimuse lahendamisega ja milliseid jäätmetega mitteseotud eesmärke need poliitilised vahendid teenivad.[2]

Jäätmeid võib käsitleda analüütilise tööriistana, mille kaudu vaadelda ühiskondlikke suhteid, sest jäätmed kuuluvad alati epistemoloogiliste eelduste, tavade ja ühiskondlike kommete laiemasse raamistusse. **Mary Douglas** on selgitanud, et jäätmed ja rämps on korrastamisprotsessi osa.[3] Jäätmete mõiste on ühelt poolt aineline, teisalt ühiskondlik ning hõlmab liigitamist ja eraldamist. Selles süsteemis kuuluvad jäätmed alati kahetise jaotuse – näiteks tõhus ja ebatõhus, kasulik ja kasutu, kord ja korratus, elus ja surnud – pahupoolele.

Jäätmeks liigitamine tähendab, et asjal pole enam kasutust ega otstarvet, sel puudub kultuuriline tähendus ja üldse igasugune väärtus.

Jäätmed osutavad teistsugusele suhtele kasumiga, need võivad tuletada meelde hoolimatust ja eraldamist, pannes mõtlema ajale, mil artefakt veel kasulik oli. Pole üllatav, et ühiskond tegeleb üha rohkem jäätmete, prügi ja iganemisega jätkusuutlikkuse küsimusest kaugemale liikudes (sh nt hügieeni-, identiteedi- ja ajakorra biopoliitiline diskursus).

KAS JÄÄTMED VÕIVAD OLLA EROOTILISED?

Nii arvas **Serge Gainsbourg**, kes lavastas 1976. aastal filmi, milles prügila kõrval töötav ettekandja Johnny armub homoseksuaalsesse prügiautojuhti Krasskysse. Filmi heliriba jaoks lõi Gainsbourg 20. sajandi kõige erootilisema laulu „Je t'aime… moi non plus" („Armastan sind… ma ka mitte").

Ingliskeelne sõna *waste*, mis tähistab jäätmeid, pärineb etümoloogiliselt ladinakeelsest omadussõnast *vastus*, mis tähendab „hüljatud", „asustamata" või „tühi" – nagu suur tsiviliseerimata ala. Kuid sel sõnal on ka muid tähendusi, näiteks käest lastud võimalus, raisatud aeg ja vahendid, oskuste kaotamine ning enesehindamise käivitaja.

Jäätmed kui sellised on liiased, mõistusülesed, meelelised – kuid abjektsel kujul.

Julia Kristeva kirjeldab abjektset millenagi, mis puhtust ja korda rikkudes loob korraga somaatilist ja sümboolset vastumõju; seda tajutakse välise segajana, millest soovitakse kaugele hoida, kuigi see on näiliselt võimatu ülesanne.[4]

Jäätmetel on oma vahetust kasutusest väljaspool teatav lisaväärtus, paigutudes selliste tihti sõnastamata jäävate mõistete kokkupuutepunkti nagu „viga", „ohverdus", „kuritarvitamine", „hülgamine", „kaotus", „ebaõnnestumine", „vastikus" ja „visadus".

Seetõttu esineb jäätmete tekkeviiside paljususe ja jäätmete kategoorilise ideaali vahel sisemine mittevastavus.

RAISATUD PÄRAND

Maa oli täis lõputuid varemeid, jäätmeid ja murtust, kuigi sõda polnud olnud. Hüljatud tööstusettevõtted, roostetavad masinad, ajale jalgu jäänud elektrijaamad, lagunevad hooned, keemiareostusega alad, keskkonnakatastroofid ja prügi on tähistanud aastakümneid NSVLi kokkukukkumist, andes riigikorra lagunemisele vahetu ainelise kuju. Jääb mulje, et kommunismi, mürgisust ja jäätmete tekkimist ei ole võimalik üksteisest lahutada. See loob kehalise vastumeelsuse selle ajastu ja kõige suhtes, mida see tähistab.

Pärast lagunemist kirjeldati Nõukogude Liitu raiskava, sümboolselt saastatu ja majanduslikult murtuna ja selle „kokkukukkumise" tagajärjed on nõukogude korra ühiskondlikust ja ainelisest mõjust lahutamatud.

Jäätmeks liigitamine tähendab, et asjal pole enam kasutust ega otstarvet, sel puudub kultuuriline tähendus ja üldse igasugune väärtus. Need asjad, mida peetakse „liigseks" või „asendatavaks", ilmnevad meie ühiskonnas kui kohatu aines, miski, mis võib olla ohtlik ja tuleb välja heita, et süsteem saaks toimimist jätkata.

Douglase sõnul tekib jäätmeid kahes jaos: esiteks tuvastatakse see, mis ei sobitu, ja heidetakse seejärel kohatuna kõrvale ning teiseks lahustatakse (kõdundatakse) kõik iseloomulik, viies identiteedi täieliku lagunemise ja kadumiseni.

Isegi kui pärand läheb raisku, jääb alles lunastusvõimalus ühiskondliku, majandusliku ja poliitilise muutuse kaudu, meenutades meile, et see, mis näis ajaloo mingil perioodil vastumeelne, ei pruugi olla vastik sellele eelnenud või järgneval hetkel. Jäätmete liigitamine ei ole mitte jäik süsteem, vaid dünaamiline protsess, mille kategooriad on pidevas muutumises ja liikumises. Seepärast saame rääkida raisatud pärandist kui katkenud teekonnast või puhastatud tähendusest, viidates olukordadele, kus kohalolu väärtusetuks tunnistatakse.

Hüljatud elumaja ja riided Narvas. Foto: Francisco Martinez

Lühidalt, pärandi raiskamine ei toimu tingimata selle kasutamise, vaid pigem hooletusse jätmise teel – kui ei suudeta suhet luua. Hooletus võib sündida tähelepanematust tegutsemisest või suutmatusest õigel ajal reageerida, seega on see suutmatus tegutseda ja säilitada. Pärand vajab tihti siduvat mehhanismi, seetõttu võib selle raiskamist tõlgendada luhtunud suhete ja institutsionaalse tegevusetuse viljana.

SUHETE LUHTUMINE

Jäätmete hindamine ja tekitamine on alati vastuolulise inimtegevuse tulem – olgu selleks ühiskondlikud suhted või moderniseerimisprotsessi jäänuk – pärast seda, kui hea, kasulik ja väärtuslik on juba ära võetud. Jäätmete määratlus on segunenud võimu- ja jõusuhetega, inimesi õhutatakse tegema moraalseid ja poliitilisi otsuseid rämpsuga suhestuvate seoste põhjal. See termin viitab kõigele, mida süsteem peab enda toimimiseks väljutama, kõigele, mida tuleb peita ja varjata, mis asub üleminekuseisundis, on valmis kaduma, aga samas küps ka taasinvesteerimiseks, ümbermõtestamiseks ja -hindamiseks. Selles mõttes võime tõlgendada raiskamist võimalusena asju käima lükata, see võib panna inimesi asjadele ootamatut järelelu, uut väärtust ja kasutusotstarvet andma.

Suhe nurjub ka siis, kui ühiskondlikku heaolu edendavad tegevused loovad suures koguses prahti, nagu hiljutine Tallinna maraton, mille jooksul visati linnatänavale tuhandeid plastjooginõusid.

Suhet rikuvad ka maailma koristamist teesklevad algatused, nagu „Teeme ära!", mis prügikorda depolitiseerivad ja esitlevad ühekordset eraalgatust lõpliku lahendusena kestvale ühisele murele, soosides jäätmeküsimuses vastutuse kandmist vabaühendustele ja majapidamistele ning toetades avalike teenuste sisseostmist.

Francisco Martinez on järeldoktorantuuri teadur Helsingi Ülikoolis ja ajakirja Anthropological Journal of European Cultures kaastoimetaja. 2018. aastal pälvis ta Euroopa Sotsiaalantropoloogide Assotsiatsiooni varajase karjääri preemia.

EESTI JÄÄTMEKORD

Kõik riigid seisavad ühel või teisel moel silmitsi jäätmete käitlemisega – olgu need värskelt tekkinud või päritud. Eesti paigutas näiteks 105 miljonit eurot uude Iru jäätmepõletusjaama, mida on võimalik hoida töös ainult mujalt prügi juurde importides. Eesti Energia juhatuse liige **Raine Pajo** selgitab: „Olgem ausad, välismaise prügi käitlemine on tasuvam."[5]

2014. aastal võitis ettevõte Turu jäätmete põletamise hanke Soomes. Iru jäätmepõletusjaam on käivitamisest peale keskendunud peamiselt Soome ja Inglismaa prügi sissetoomisele ja Eesti prügi sorditakse vähem. Tänapäeval taaskasutatakse Eestis alla 30% jäätmetest.[6] Üks prügikäitlusega tegelev ettevõte läks 2011. aastal pankrotti pärast seda, kui oli taaskasutatavaid jäätmeid prügiga seganud ja Lõuna-Eestis endisesse nõukogude sõjaväebaasi ladestanud. Lisaks paljastas üks hiljutine raport, et osalt asjatundmatust juhtimisest tulenevalt toimib Tallinna kaheksast linnaosast ainult kahes seadusele vastav prügivedu.[7]

Kokkuvõttes näib meie nüüdisaegne jäätmekäitlustaristu üha enam läbipaistmatu – see on justkui järjekordne riigivalitsustehnoloogia, mille eesmärk ei ole jäätmekorraldust arusaadavaks muuta. Jäätmekäitluse diskursus on loonud ühtlasi üleilmse kaubaveo uue moraalimajanduse, mille raames globaalse põhja tarbimisühiskond taasloob neokolonialismi, saates „tarbekaubad" pärast kasutamist arengumaadesse tagasi ja jättes oma prügi sealsete inimeste ja looduse kanda.

Aastaid pärast esimest „Teeme ära!" koristuspäeva pole jäätmekäitlusküsimust endiselt lahendatud, osaliselt tulenevalt jätkusuutliku ja tõhusa prügijuhtimise puudumisest. Pikemat avalikku arutelu prügikogumise taristu tähtsuse üle ei ole Eestis veel peetud.

Riigisotsialismi langemine tõi kaasa kaupade ringlussevõtu ja taaskasutussüsteemi kiire lagunemise. Sotsialistlik majandus tekitas küll prügi, kuid neil olid sellega toimetulekuks ka omad arukad lahendused.

[1] *Rathje, W. 1996. The archaeology of us. – Encyclopaedia Britannica's Yearbook of Science and the Future, lk 158–177.*
[2] *Gille, Z. 2007. From the Cult of Waste to the Trash Heap of History.*
[3] *Douglas, M. 1966. Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo.*
[4] *Kristeva, J. 1997. The Portable Kristeva.*
[5] *Estonia imports rubbish to keep power plant running. – BBC News, 05.10.2016.*
[6] *Pikner, T.; Jauhiainen, J. S. 2014. Dis/appearing waste and afterwards. – Geoforum, nr 54, lk 39–48.*
[7] *Reimer, A. 2014. Report reveals Tallinn trash business blunder. – Postimees, 04.06.*

MIDA TEHA „POST-SOTSIALISMIGA"?

FRANCISCO MARTINEZ „REMAINS OF THE SOVIET PAST IN ESTONIA"
RAAMATUSARJA „FRINGE" TOIMETAJAD ALENA LEDENEVA, PETER ZUSI
UCL PRESS, 2018 / 274 LK

Luges **Tauri Tuvikene**

„Nõukogude aja jäänukid Eestis" („Remains of the Soviet Past in Estonia") on antropoloogi Francisco Martineze mõned aastad varem Tallinna Ülikoolis kaitstud doktoritöö põhjal kirjastuses UCL avaldatud raamat. Selle saab muuseas kirjastuse lehelt tervitatavalt tasuta alla laadida. Laiapõhjalise, sageli väga pehme ja autorile justkui tee peale sattunud materjali pinnalt – olgu need siis vestlused oma partneri emaga, juhuslikud kohtumised ning mõttevahetused sõprade, tuttavate ja ka võhivõõrastega Eestis – on Martinez suutnud kokku panna uudse ja inspireeriva teose. See, kas tekst on aga Eestist või pigem Tallinnast, jääb vaieldavaks. Arvestades, et enamik näidetest ja peatükkide sisust on Tallinna arhitektuurist ja muust pärandist, siis on tegemist justkui raamatuga Tallinnast. Pealinna kõrval figureerivad aga ka Narva ja Tartu, mis otsekui laiendaks uurimuse sõnumit Eesti linnadele üldisemalt. Sellegipoolest ei vaatle Martinez kõiki Eesti linnu, vaid ikkagi ennekõike Tallinna, ja seda isegi siis, kui Tallinnast endast ei kõnelda. Viimasel ajal on tallinlased asunud nii aktiivselt Narvat „avastama", et ka Tallinna tuleb mõista linna kaudu, mis on seoses oma positsiooniga Eestis paljuski vastandlik. Seega nimetaks mina seda ennekõike linnauuringute või -antropoloogia käsitluseks Tallinna näitel.

LAADI INTERNETIST ALLA RAAMATU TASUTA PDF-VERSIOON, MILLE LEIAD, KUI OTSID RAAMATU PEALKIRJA.

Teose keskne eesmärk on mõista, mis on saanud nõukogudeaegsest (linna)pärandist ja miks, ehk see tõstab fookusesse ühe linnauuringutes, sotsioloogias, geograafias, antropoloogias ja mujalgi esitatud küsimuse: mida hakata peale regionaalselt spetsiifilise mõtlemise ja termini(te)ga? Kas kontseptsioonid ja teooria on üldistatavad ja piirkondadeülesed või saab ning peab iga regiooni kohta konkreetsemaid käsitlusi tegema? Eesti puhul on küsimus ennekõike postsotsialismis: mida hakata peale selle terminiga nüüdseks rohkem kui 25 aastat pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist?

MINEVIKU UNUSTAMINE

Martineze jaoks tähistab postsotsialism olnu eitust, olles samas ka ajaliselt piiratud nähtus ning lõppedes siis, kui nõukogude ajalugu enam märkimisväärseid pingeid ei tekita. Postsotsialism on seega seotud unustamisega. Mida aga unustatakse ja mida tahetakse unustada? Mida soovitakse unustada, aga ei õnnestu? Hooldamatus (*disrepair*) on autori jaoks põhiline unustamise meetod. Hooldamatusega tekib mahavisatud pärand (*wasted legacy*). Tahtliku ja tahtmatu hooldamatusega sai tervest nõukogude maailmast omamoodi prügi (*waste*) ehk negatiivne mudel, millele vastandatakse uut ja lootustandvat. Linnahall, Balti jaama turg, Tallinna Postimaja ja endine rahandusministeeriumi hoone on autori jaoks näited, mis annavad edasi ajaloolise väärtusetumaks muutumise eri tahke. Olnu kas lammutatakse, seda muudetakse tundmatuseni või see jäetakse saatuse meelevalda.

„Hooldamatus", „prügi", „mahaviskamine", aga ka „pärand" (*legacy*), „jääk" (*residue*), „jäänuk" (*remnant*, *remain*) on erinevad terminid, mida Martinez kasutab ajaloolise käsitlemiseks. Sellise terminoloogia arendus ehk teisisõnu perifeeria kaudu teoretiseerimine on tema üks suurimaid tugevusi. Lisaks kasutab raamat analüüsiks uuenduslikult metafoore valdkondadest, millel pole pistmist materiaalse pärandiga linnades. Nii kõneleb autor ka fragmentaarsete linnatükkide kui haavade kokkuõmblemisest ja õmblustest kui nähtustest endist. Samuti on juttu ajaloolistest hoonetest topiste tegemisest.

„Mahavisatud pärand" on aga raamatu kandev termin. See on nähtus, mis kestab edasi vaatamata oma nullilähedasele väärtusele. Selline pärand mõjutab oma püsivusega ülejäänut ja sellel on potentsiaal uuesti sündida. Asjade raiskamine, nende prügiks muutmine on mõne elemendi väärtuslikuna nägemine ja teiste nende kõrval väärtusetuna käsitlemine. Prügi on see, millel ei ole enam kasutust ega eesmärki. Samas ei tasu unustada, et ka väärtusetu võib muutuda mingil hetkel jällegi väärtuslikuks, nagu märgib autor, ehk prügiks saamine ei ole lõplik seisund.

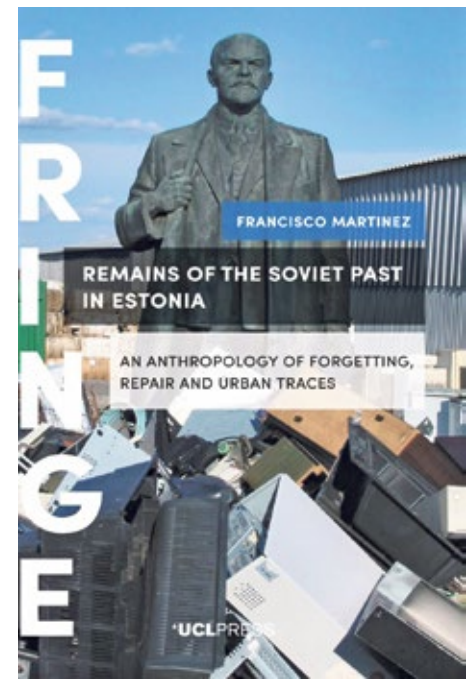

SOTSIALISTLIKU PÄRANDI POTENTSIAAL

Seega ei ole postsotsialism vaid olnust eemaldumine, nagu Martinez seda mõistet ennekõike seletab, vaid see on ka olnu tänapäeva kandumine ja tõlgendamine ning see, kuidas olnust õpitakse või see teadlikult unustatakse, et uut tulevikku luua. Postsotsialism on ka taasloomine ja taasavastamine. Olgu see taasavastamine siis prügisse sukeldumine (*dumpster diving*), leides ärapõlatud pärandi seest kasutamist vääriva, või taaskasutamine, mis on sisult sarnane, kuid positiivsema assotsiatsiooniga, prügis võib peituda ressurss millegi uue saavutamiseks. Selle asemel et käsitleda postsotsialismi väärtusetu prügina, võiks seda näha pigem inspireeriva allikana uute tõlgenduste ja teadmiste loomisel. Ajaloo prügiks muutmine on väärtusliku ressursi raiskamine ja raamat toob hästi välja nõukogudeaegse pärandi unustamise kriitika.

Samas ei pea ajaloost ja pärandist rääkimisel keskenduma ainult tähendusi omavale. Me ei saa unustada ka olnu materiaalset mõju näiteks inimeste igapäevastele praktikatele. Ajalugu ei ole vaid see, mida mõtestatakse, suur osa sellest toimib praktilisel ja ehk isegi teadvustamata tasandil. Keskküttesüsteem või ühistranspordivõrgustik, mis on näiteks Tallinnas suuresti nõukogudeaegse planeerimise tulem, avaldab meie eludele mõju sõltumata sellest, kas me peame seda prügiks või väärtuslikuks pärandiks. Minu enda soov on sellised mitterepresentatsioonilised käsitlused postsotsialismist ka sotsiaal- ja humanitaarteadustesse sisse tuua. Alati ei pea rääkima tähendusest, et omada tähtsust kultuuri ja ühiskonna jaoks. Kindlasti on lihtsam näha ajaloolises väärtuslikku, kui seda ei vaadata ainult tähendustena – lõppeks on ka nõukogude linnaehituses nii mõndagi, mida tänapäevalgi – kui mitte Eestis, siis mujal – saavutada püütakse (nt superblokid või keskküte). Olnu taaskasutuseks on rohkemgi võimalusi kui vaid mahavisatud pärandi taasavastamine ja -väärtustamine.

Tauri Tuvikene, PhD, on linnageograaf, kes töötab Tallinna Ülikooli maastiku ja kultuuri keskuses teadurina. Tema uurimissuunad hõlmavad ühelt poolt võrdlevaid linnauuringuid postsotsialistlikest linnadest ning teisalt linnaliikuvuse praktikaid ja regulatsioone (post)sotsialistlikes linnades.

86-AASTANE MUSTVEE DADAIST

Kui inimesele on antud fantaasiat, võib ka metsa alt leitud juurikast saada süda või põdra lõualuust laev.

Kirjutas ja pildistas **Ave Taavet**

Kasututest või katkistest asjadest ei saa alati prügi. Vahel saab neist kunst. Mustvee härra **Oleg Kolpakovi** (snd 1932) kätes omandavad nii katkine elektroonika kui ka lapselaste mänguasjad uue hingamise. Kõik see silmanämma on eksponeeritud tema Sputniku tänava maja tagaaias asuvas Tšorna galeriis.

Juba Olegi kodu ümbrus on fantastiline. Võib vist öelda, et psühhotroopiline. Kuuse ümber on end rulli keeranud mustast plasttorust boamadu, kellele – kui meistril tervist jagub – lisandub järgmisel aastal üleelusuurune apteegipeeker. Aianurgas kasvava puu otsa löödud nukumajas tsäitavad (*joovad teed* – toim.) miniatuurse samovariga vanaema ja vanaisa. Kuuse alla on aga pargitud katkine auto, mida juhib Wilsonit meenutav jalgpallist peaga figuur. Pallipeaga koos sõitsid ka seitse puidust kurge, kes on nüüd juba talihooajaks kuuri varjule toimetatud.

Tõeline *Kunstkammer* on aga aiamajakeses asuv Tšorna galerii, kuhu Oleg on kogunud oma aastate jooksul valminud taieseid. Enamik neist on sündinud viimase kümmekonna aasta jooksul. Algmaterjaliks on huvitavad loodusest leitud vormid, vanad mänguasjad ja koduses majapidamises seisma jäänud esemed.

„Ärge nüüd ehmuge," hoiatab Oleg kuuri ust paotades. Umbes paariruutmeetrine tuba on maast laeni maske, skulptuure ja installatsioone täis.

„Käsitööoskus on üks asi, aga fantaasiat peab ikka olema!" kommenteerib Oleg oma loomeprotsessi. „Leidsin sellise huvitava juurika metsast, saen pooleks, panen pooled uuesti kokku ja saabki süda! Või siis siin, põdra lõualuu, pööran teistpidi ja – voh! – laev."

Tšorna galerii seinal ripuvad sõbralikult koos 1938. aasta Detskaja Gazeta väljalõige **Konstantin Pätsist** ja **Varro Vooglaiu** tänukiri Olegile 2015. aastast; Hello Kitty, Monster Dolls ja My Little Pony; sigurilõikur, hülsid ja vana maja seinast leitud mürsukild; naise juubeliks kirjutatud luuletused ja Murmanski krabi, mille poeg sõjaväest tõi. Siin on ühe piirkonna ja pere ajalugu asjades. Visuaalsetes lahendustes on tuntav slaavi esteetika ja teatav õigeususümboolika.

Uus tähendus ja kunstiline väärtus sünnivadki just ootamatutes kompositsioonides või materjali ülekülluses. Seinanurgast võib immitseda kobaras katkisi äratuskelli. Barbie'd muutuvad ripatsiteks kroonlühtril. Puujuurikate looduslikud vormid ühinevad sõbralikult võltskalliskivide, plasti ja printsessikroonidega. Kullatud pudelipõhjast saab monumendialuse jne. Olegi kätes on mateeria voolav ning aeg ja esialgne funktsioon ei oma tähtsust.

Ehkki Oleg ütleb, et mõned uudistajad on siiski tema juurde sattunud, olen esimene, kes roosasse sädelevasse külalisraamatusse oma nime kirjutab. Vanahärra ootab lahkelt külalisi, et teed pakkuda, oma kunsti näidata ja lugusid jutustada.

Ave Taavet on vabakutseline animaator ja karikaturist. Ta on lõpetanud TÜs etnoloogia ja EKAs animatsiooni eriala. Joonistamise kõrval on tema armastusteks reisimine, kirjandus ja elu veidrad pisiasjad. Prügi paneb ta alati prügikasti või selle puudumisel taskusse.

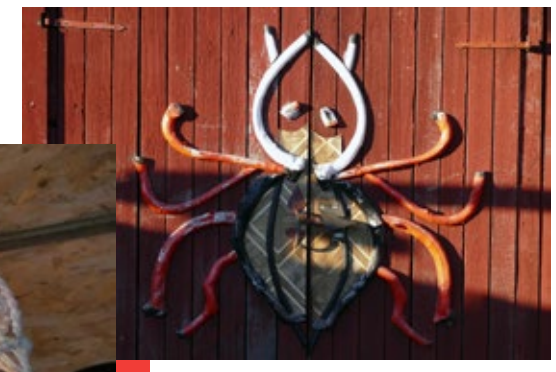

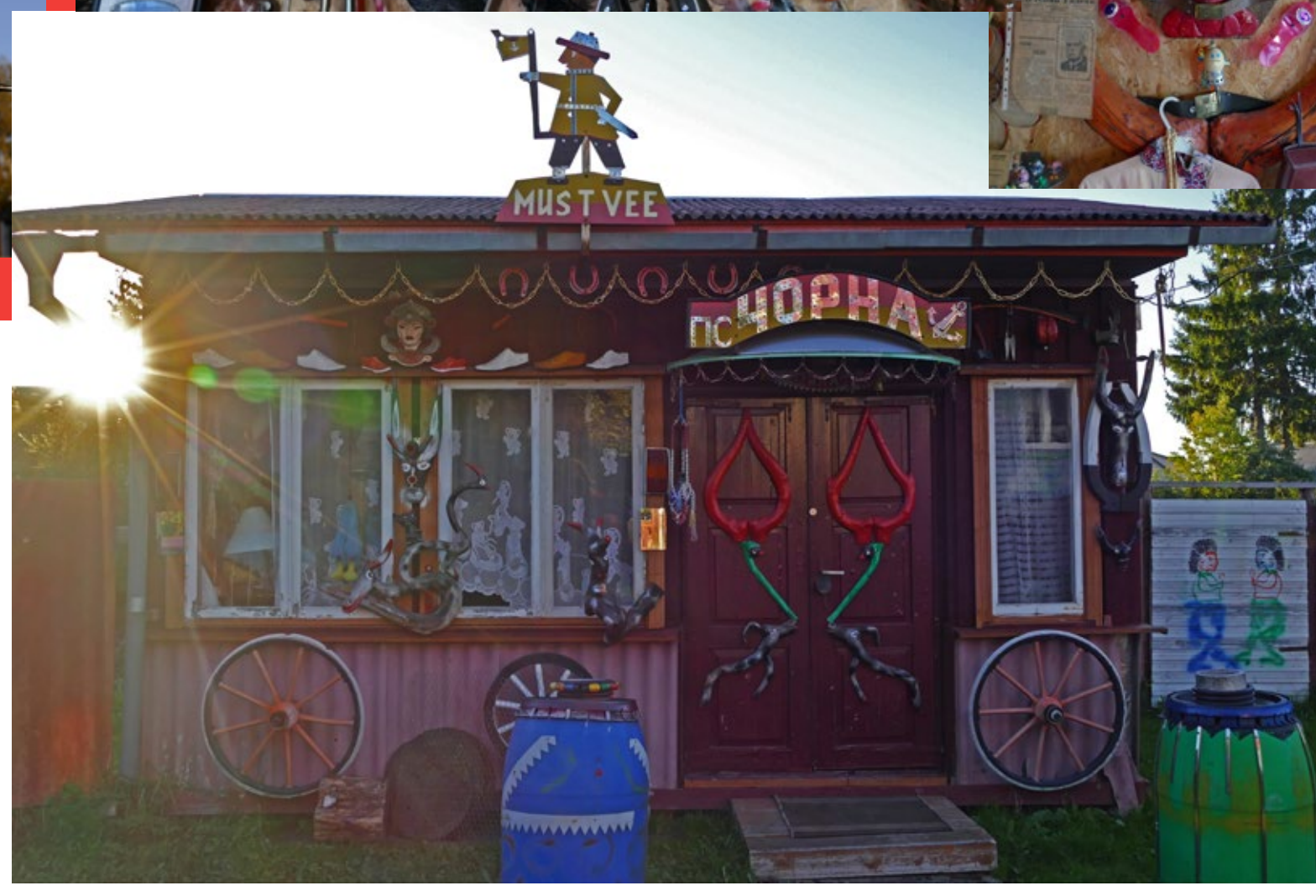

MÄLESTUSTAHVEL EESTI TELEPOLTERGEISTILE

„Liht viisil ei või keelda kodukäijat tuppa peasemast. Teda ei pia tihti raud ega müür kinni. Kui ta tuleb, tuleb ta vahel kange mühinaga, kange tuulega. Lukus uksed lähevad ta ees iseenesest lahti. Kellest mööda läheb, see tunneb, nagu oleks külm tast üle käinud." *(Matthias Johann Eisen „Kodukäijad", 1897)*

Aleksander Tsapov

Mul on jagada üks väike isiklik elukogemus nn rämpskultuuriga, mis illustreerib teatavat kõrge ja madala kultuurilist eristamist. Läksin esimest korda ülikooli sisseastumiskatsetele ja vestlusel õppejõududega küsiti, mis mu lemmikfilm on. Vastasin, et „Rambo III". Kooli sisse ei saanud. Läksin teist korda katsetele. Olles jõudnud viimasesse vestlusvooru, küsis komisjon, mis mu lemmikfilm on. Vastasin, et üks kõigi aegade rämpsumaid filme üldse, nimelt türklaste 70ndate *remake* „Tähesõdadest". Kooli sisse ei saanud. Kui oli aeg kolmandat korda ülikooli astuda, olid elu vitsad juba piisavalt nahutanud ja tuttava küsimuse peale vastasin kärmelt, et Fassbinderi „Kolmas generatsioon". *Alma mater*'i väravad avanesid. Mõistagi ei olnud tegelikuks kaalukeeleks vaid mu filmieelistused, aga võib kindlalt väita, et kultuuriliselt rämpsuks lahterdatav ei ärata inimestes usaldust ega austust.

Niisamuti ei uskunud keegi seda piltide keerist, mis 1. detsembrist 2005 kuni 31. oktoobrini 2006 peamiselt Starmani võrgus levinud Pimp TV lipu all kodudesse jõudis. Käima oli lükatud Eesti esimene iseteadlik koletelevisioon (rämpstelevisiooni viisakam sünonüüm). Taasiseseisvunud Eesti teleajalugu tunneb küll erinevaid kanaleid, mille võib liigitada eelarve või teostuse poolest amatöörtelevisiooni valda, nt ALO-TV, Orsent TV ja osa Tallinna TV produktsioonist, kuid Pimp TV on siiamaani ainus, mille puhul võeti teadlikult sihiks rämpstelevisiooni kontseptsioon.

Pimp TV sai tollase tegevjuhi **Priit Pedaniku** sõnul alguse, kui LHV fond ostis Rait Killandilt ära kaabeltelevisiooni kanali CITV, mis toetus tehnilises mõttes Sõnajalgade TV1 pankrotivarale. Kuna Pedanik oli teinud juba teismelisest peale tööd erinevates meediagruppides, kutsus pankurist naabrimees Tõnis Haavel ta tegevjuhi kohale, loominguliseks juhiks sai Rain Lõhmuse hea sõber ja Esto TV dokkidega kuulsaks saanud **Ken Saan**. Tööle võeti ka kolm reklaamimüügiga tegelevat inimest, aga Pedaniku mälestuste kohaselt polnud neil kunagi tööd, sest vastloodud kanalisse oli sisuliselt võimatu reklaami müüa.

DIY-TELEVISIOONI TEERULL

Kuna 2005 oli aasta, mil tekkis videojagamisplatvorm YouTube, oli ka Pimp TV algne eesmärk olla n-ö portaal, mille kaudu inimesed saavad ise sisu toota ja nii endale kui ka kanalile populaarsust võita. Tallinna kesklinnas asunud Lemoni kaubamaja vaateaknale rajati stuudio, mis käredama pakasega muutus kasutuskõlbmatuks, sest siis oleks olnud võimalik saadet juhtida vaid arktilisse kliimasse disainitud puhvaikas.[1] Üsna pea, muidugi, läksidki visioonid ja tegelikkus lahku ning midagi YouTube'i-laadset sellest välja ei tulnud. Heidutamatutel tegijatel jätkus kõige kiuste vaimukaid ideid interaktiivseks programmiks. Muu hulgas kavandati uudistemagasini, kus saatejuht istub elektritoolis ja kui vaatajale uudis ei meeldi, saab ta tasulise SMSiga uudisteankrule elektrišokke saata. Ken Saani sõnul jäi selle saate valmimine tehniliste lahenduste liigse keerukuse taha, kuigi elektritool oli juba hangitud. Samuti korraldati *casting*, et leida vanem mees, kes oleks nõus paljas ilmateadustaja olema. Siin oleks vaataja saanud samuti SMSiga n-ö koledamaid kehaosi kinni katta. Omajagu säästueelarvega valminud ja improviseeritud saateid jõudis siiski ka eetrisse.

Ilmselt üks tunnuseid, mis iseloomustab head koletelevisiooni, on *cinéma vérité* („tõene kino"). See on stiil, kus subjekt annab ennast kaamerale ise kätte ja mis on vähe lavastatud. Osaliselt Pimp TV saated seda ka olid. „Telekoolis" istus seltskond **Peeter Ristsoo** eestvedamisel mõnes Tallinna baaris (eelkõige Valli ja Hiirelõksu baaris) ja tarbis alkoholi. Ühes osas pidi näiteks metodisti kiriku preester satanistiga väitlema. Kui jäädi liiga purju, siis saade lõpetati, pikkuseks oli määratud 1,5 promilli. Loomulikult sai Pimp TVs oma saate ka Eesti ainus ühemehe-meediaaparaat **Hillar Kohv**, kelle „Kohvitund" kujunes tavaliselt omalaadi *road movie*'ks Pärnumaal ja mujalgi. Hillar Kohv edastas küll hiljem oma koletelevisioonikogemuse kohta vastakaid signaale. Ta kurtis, et pidi lavastama intervjuu vendade Voitkadega, karjuma Jämejala psühhiaatriakliiniku akende all ja küsima viljandlastelt tänaval, kas nad on teadlikud, et Viljandi on Eesti geipealinn. Samas kiitis Kohv, et sai tänu Pimp TVle kogeda elus paljusid asju esimest korda.[2] Pimp TVs vändati ka antiloodussaadet „Looduse patrull", kus **Allan Hmelnitski** ja püromaanist saatejuht hüüdnimega **Surm** üritasid tõestada, et ka linnulaul võib stressi tekitada, ja lasid linnumaju õhku. Vahest ainsad autsaiderstaarid, kes Pimp TV platvormilt laiemasse teadvusse jõudsid, olid **Ryan Angelos** ja Peeter Ristsoo õpilaseks tituleeritud **Raul Velbaum**.

VIIMASED HINGETÕMBED

Meedia materdas noortele suunatud kahtlase kvaliteediga sisuga televisiooni, ettevõtted ei julgenud ennast seal reklaamida ja seegi vähene kapital, mis olemas oli, põles praksudes. Umbes kaheksa kuuga sai raha arvete maksmiseks otsa. Pedanik meenutab, et tegelikult olid investoritega lepitud kokku lisainvesteeringud, kuid tagantjärele võib vaid tõdeda, et jumal tänatud, et seda teoks ei tehtud. Viimases otsas prooviti isegi programmi „inimlikumaks" vormida, aga sisuliselt oli tegemist laiba elustamisega. Lõpuks püüti Pimp TV õigusjärglane läbikukkunud Kalevi meediaimpeeriumit ehitanud **Oliver Kruudale** müüa, kuid siin sai isegi muidu valimatult meediaväljaandeid üles ostnud Kruudale ruttu selgeks, et kanalil polnud enam ei tehnikat, inimesi ega kapitali. Ainsana oli säilinud kaabeltelevisiooni ringhäälinguluba, millel puudus muutunud turul (YouTube, MTV Baltic jne) sisuliselt väärtus. Kogu kanali surmaspiraali luigelauluks jäi pankrotipesast saadete õigused ära ostnud Priit Pedaniku katse anda välja kolmeosaline DVD Pimp TV parimate paladega. Selleks sõlmis ta lepingu **Renee Meriste** firmaga DVD 2002 ja kokku pandi „The Very Worst of Pimp TV Vol. 1" tiraažiga kuskil 2500. Ühtegi senti DVDde müügist DVD 2002 edasi ei kandnud ja varsti oli koos Pimp TVga pankrotis ka DVD 2002 ise. Sajad DVDd rajude saadetega jäidki kuskile laonurka vedelema. Vaadates seda kurioosset ettevõtmist tahavaatepeeglist, tundub see juba algusest peale nagu film lõpututest äpardumistest. Kui aga mõelda tele- või kultuuriajaloolisest aspektist, jääb Pimp TV markeerima üht entusiastlikku ja häbenematut meediaeksperimenti, millesarnaseid pole meil ei varem ega hiljem ette näidata.

Heidutamatutel tegijatel jätkus kõige kiuste vaimukaid ideid interaktiivseks programmiks.

[1] *Käre pakane kimbutab Pimp TVd. – Postimees, 19.01.2006.*
[2] *Hillar Kohv tõstab mässu PIMP-TV vastu. – SL Õhtuleht, 28.01.2006.*

Valges limusiinis saabunud Ada Lundver kutsub korrale mõirgavat Raul Velbaumi. Kaader saatest „Telekool"

Satanist, preester ja Peeter Ristsoo soovivad vaatajatele head uut aastat. Kaader saatest „Telekool"

Saate „Telekool" piloot Valli baaris koos kunagiste tõsielustaaride Sille ja Triinuga. Kaader saatest

KONTROLLI ALT VÄLJAS

Ken Saan oli kogu lühikese perioodi vältel, mil Pimp TV kestis, kanali loominguline juht. Tema ametinimetus oleks võinud olla hellitavalt ka „kaose arhitekt", sest sellise mulje paistis Pimp TV vaatamine tollal jätvat. Kohtusin Keniga varajasel hommikutunnil Balti jaamas, et meenutada, mida nn koletelevisiooni tegemine ikkagi nõudis ja miks sellesse nii halvasti suhtuti.

Intervjuu **Ken Saaniga**. Küsis **Aleksander Tsapov**

Kuidas kõik alguse sai?
Rain Lõhmusel oli ports 70ndate lõpu NYC kaabeltelevisiooni saate „TV Party" DVDsid, kus külalisteks olid **Debbie Harry**, **Jean-Michel Basquiat** jt. Vaatasime seda alatasa ja mõtlesime, et see on lahe televisioon. Hea näide sellest, kuidas saade sünnib ja toodab ennast ise. Inimesed võisid vabalt tänavalt sisse astuda, jumal teab, kes see narkouimas operaator oli kusagil kaamera taga. Lisaks oli see interaktiivne, sinna sai otseeetrisse helistada. Mingil hetkel võttis Rain Lõhmus ühendust, et kuule, ma ostsin selle kaabeltelevisiooni kanali CITV ära. Panime siis linna keskele Lemoni kaubanduskeskuse vaateaknale stuudio püsti, et tuua tele inimestele lähemale. Soetasime kaamerad ja muu tehnika ning tegime seda, mis parasjagu pähe tuli. Meil olid selleks olematud või vähemasti minimaalsed ressursid, täitsime kommertskanali ühe saate eelarvega terve nädala eetri ära. Kultuuriministeeriumiga käis nimevaidlus. Formaalne nimi oli CITV, aga kaubamärk oli Pimp TV. See tähistab mingil määral televisiooni loogikat, et vahendad midagi, n-ö kupeldad. Kultuuriministeerium ei olnud väga avatud sellele nimele. Nad ei olnud rahul meie versiooniga kupeldamise mõistest.

Meie telekanalit peeti liiga ekstreemseks ja vulgaarseks. Aga samas ikkagi vaadati, kiibitsejad, kurat!

See oli internetiajastu algusaeg. Ei olnud ju nutitelefoni, millega filmida. Teie idee oli anda inimestele kaamerad, et nad ise sisu toodaksid ja kanalile saadaksid.
Jaa, põhimõtteliselt küll, n-ö *participant TV*. See mudel oli oma ajast ees, aga unistus oli, et ka publik loob sisu.

Kas teil siis tuli inimestelt materjali?
Ma kardan, et ei tulnud. Põhiprobleem oli, et keegi ei tahtnud reklaami osta. Meie telekanalit peeti liiga ekstreemseks ja vulgaarseks. Aga samas ikkagi vaadati, kiibitsejad, kurat!

Investeeritud raha sai ruttu otsa.
Investeeritud raha oli nii palju, et praegu teeks selle eest maksimaalselt mingi telesarja. Tänapäevases mõistes oli seda vähe. *À la* miljon krooni, olematu summa, praeguses vääringus teeks see umbes 60 000 eurot.

Hillar Kohv uurib Hendrik Toomperelt, kas viimane laseks end kallistada. Kaader saatest „Kohvitund"

Kas näed Eestis praegu mõnda kanalit, mis oleks justkui Pimp TVlt teatepulga üle võtnud? Näiteks osa Tallinna TV toodangust.
Tallinna TV on suhteliselt halb.

Aga nad ei tee n-ö halba televisiooni sihilikult.
Nad võtavad ennast tõsiselt. Televisiooni ei pea alati väga tõsiselt võtma. See on häälestamise küsimus. **Viktor Vassiljevi** „Tervisevõti" on näiteks väga populaarne, tema *show* on neil hitt-toode. Formaat on põhimõtteliselt sama, et inimesed helistavad ja Vassiljev peksab segast, nii aastast aastasse, ning see toimib. Televisioonis pole reitingu saamiseks palju vaja. Võtame näiteks **Peeter Võsa**, eks.

Võsagi tootis omal moel koletelevisiooni.
Ma ei nõustu tema arusaamaga asjadest, mis elusse puutuvad, tema häälestusega. Aga kui sa mõtled fenomenaalselt, et kui on Võsa, kes n-ö läheb ja kuseb kusagil nurka, aga kõrvale tehakse igav produktsioon, millesse on uputatud miljoneid, ehitatakse stuudiod, nähakse vaeva jne, siis paradoksaalselt on vaatajate arv aga täpselt sama või väiksem kui Võsal, kes läheb kaameraga nurga taha ja jaurab natukene.

Ivar Vigla ja Olle Mirme on selle poolest ka telegeeniused, et Kanal 2 oli pidevalt vaadatavuse tipus – oma märulifilmiõhtutega 90ndatel või nullindatel varajase „Reporteriga", kuhu vaatajad saatsid videoid näiteks sellest, kuidas nad naeru lagistades vana žigulliga läbi lauda seina põrutavad.
Nõus, 15 aastat tagasi oli see kõige rämpsum kanal, mis Eestis sai olla. Aja jooksul võttis see teise näo. „Reporter" ise kasvas välja minu ja Ivar Vigla tehtud püstolreporterisaatest „Ekskursioon", mida juhtisid **Anu Saagim** ja **Heimar Lenk**. Samamoodi väga Pimp TVd meenutav asi, võtad kaks nihkega saatejuhti ja paned nad kokku. Neil tekkis väga hea sünergia.

Sa läbisid ju Esto TVga tublid tuleristsed seoses improviseeritud ja *guerilla*-televisiooni loomisega.
Loomulikult, see suhtumine oli ka Pimp TVs sees, meid ikka kardeti. Jõle mugav ja hea elu oli, kõik kartsid (*naerab*). Ma võin julgelt tunnistada, et Pimp TVs polnud meil kunagi stsenaariumit, me ei kirjutanud midagi ette. Kõige prostam näide, mis iseloomustab Pimp TV toimimisloogikat, on see, kui India konsul Helsingis andis mulle kastitäie beetakassette riiklike põllumajandus- ja kosmosefilmidega, et sul see telekanal, äkki saad eetrisse suruda, tasuta annan. Ma puiklesin, aga konsul käis peale. Võtsin siis kasti Eestisse kaasa ja laevas sain aru, et see oleks hea *content*. Helistasin Paidesse legendaarsele **Toomas Lasmannile**, et ta loeks videotele peale meie enda kirjutatud tekstid, ja Lasmann tegigi ära. Jälle oli kanalil tohutul hulgal uut sisu juures. Me taaskasutasime seda propagandamaterjali ning andsime sellele uue tähenduse ja elu.

Teine idee oli selline, et **Urmas Ott** juhtis Radissoni hotelli all kohvikus oma vestlussaadet „Happy Hour" ning meie plaan oli panna sinna kõrvale otse-eetri buss ja teha sellest kommenteeritud versioon. Üks kaamera filmib õuest Oti saadet ja teine on koos kommentaatoritega stuudios, kus räägitakse, kuidas asjad päriselt on.

2006. aasta Saar Polli uuring näitas, et Pimp TVl oli 51 000 vaatajat päevas.
Päriselt või? Jeesus (*naerab*), miks keegi reklaami ei ostnud kunagi?

Mis on saanud Pimp TV arhiivist?
Taavi Aavik või **Valter Nõmm** peaksid teadma. *Ken haarab telefoni ja helistab otsejoones Valterile: „Kuule, Valter, sa ei maga, onju? Kuule, mis meil Pimbist alles on? Need India asjad, millele Lasmann peale luges, ja „Looduse patrull", kus need olla võivad? Aga Taavi magab, kurat. Taavil on suur must kast, jah? Väga hea, see on hea kast. Kuule, teadsid, et Saar Polli uuringu kohaselt oli meil 51 000 vaatajat? Tõhus number. Ärge siis seda kasti ära kaotage, eks. See teeb meele heaks, et see kast olemas on." (Tegelikult on Pimp TV arhiiv suuresti endise tegevjuhi Priit Pedaniku hallata, kes ostis pankrotivarana ka õigused Pimp TV toodetud sisule* – toim.)

Mis teeb sinu arvates koletelevisiooni ahvatlevaks? Inimesed vaatavad ju seda erinevatel põhjustel. Mõne jaoks on see nn *guilty pleasure*, teised jälgivad seda palagani nagu piilujad ja tunnevad ennast eetris müttavate tegelastega võrreldes korralike inimestena.
Ma usun, et koletelevisiooni vaadatakse, sest see on klantstelevisiooniga võrreldes väga ehe. Pimp TVs oli vabadust, see oli kontrollimatu. Teame ju väga hästi, mis regulatsioonid televisioonis kehtivad, mis sõnu ei tohi kasutada, sa ei või olla purjus jne. Pimp TV ja rämpstelevisioon üleüldiselt on elu oma rammususes. Televisioon ei pea olema surmtõsine ja kuiv meelelahutus. Võib-olla me läksime mõnes kohas liiga kaugele, aga vähemalt oli endal huvitav eksperimenteerida. Inimesed tegid entusiasmiga ja selle tunde pealt, et vaatame, mis juhtub. Nullindate alguses oli Helsingi ühe kaabeltelevisiooni kanali kõige populaarsem saade selline, kus saatejuht jõi ennast mäluauku ja läks purjus peaga ehitusmessile. Ta üritas saates näiteks telliskivist rääkida. Lähtepunkt, et ta on purjus, lõi juba iseenesest mingisuguseid situatsioone.

Koletelevisiooni suhtutakse tihti põlgusega, justkui selline meelelahutus mängiks madalaimale ühisnimetajale, kuigi seal võib kohata palju absurdi, nihilismi, irooniat.
Absoluutselt, see on televisiooni paroodia jaburas soustis. Paljud ei saa aru, et sa pead õige võtmega vaatama asju, ja kui sa ei anna vaatajale võtit selgelt kätte, siis ollakse hädas. Kõigest on võimalik rääkida komöödia vahendusel ja see võib inimest rohkem puudutada või rohkem jutustada kui padudraama. Võtame kas või **Sacha Baron Coheni**, kes käsitleb olulisi teemasid sketšide ja kontrastide kaudu ning on sedasi märksa tõhusam ja toob pinnale asju, mida tavatelevisioon ei suuda.

Mida Pimp TV tegemine sulle õpetas, kui üldse?
Stressivabadust ehk seda, et pole mõtet põdeda. Isegi nüüd, kui mul on midagi puudu, siis ma ei pabista. Enamik toimetajaid hakkab puhisema, kui mingi materjal vajaka jääb. Ma tean, et kui ma kaameraga välja lähen, siis alati juhtub midagi. Kõik ei pea olema viimse lihvini planeeritud. See ei ole nüüd teletegemise aspektist fatalism, aga kui asi peab tulema, siis see tuleb, ja kui ei pea tulema, siis kirjuta, palju tahad, aga see ei jõua ikka sinuni.

PIMP TVST KÕNELEVAD TSITAADID TOLLEAEGSEST AJAKIRJANDUSEST

„Me ei taha palgalise armeega üle pingutada. Oleme avatud kanal ja suhteliselt suure osa eetrist toodaksid väljaspoolsed inimesed, mitte palgatud bürokraadid ja kaameramehed. On mõttes, et inimesed ise toodaksid videoklippe ja mõtteid. Umbes nagu internetis liikuvad naljad, videod ja muud loomingulised asjad, mida telekollektiiv ise ei sünnitaks."

Rain Lõhmus, Eesti Ekspress, 05.10.2005

„Nüüd kui mitu kuud pole ma Pimp TV-ga saateid teinud, kadus mul huvi nendega koostöötegemise osas üldse ära ja põhjus on selles, et see telekanal on nähtav vaid Tallinna piirkonnas ning ta on n.ö. väike „külatelevisioon"."

Hillar Kohv, Pärnu Postimees, 03.06.2006

„Pimp TV. Rain Lõhmuse koletele-eksperiment realiseerimaks sõber Ken Saani alateadvuse tagakambrite hämaraid fantaasiaid. Läheb ajalukku eelkõige ammendamatu allikana „Ärapanija" naljadele."

Vahur Kersna, Postimees, 23.11.2007

„Pimp TV führer *Peeter Ristsoo üritab püüdlikult oma keskpärasel tasemel parapsühholoogilist loba paeluvaks muuta. Kohal on keegi järjekordne noormees, kes taas ei väsi kaamera ees lahkamast oma suhet ja pesemast musta pesu."*

Janno Põbin, Postimees, 30.12.2005

UUS EESTI DISAIN

JOONAS TENSING

Foto: Ken Mürk

Küsis **Laura Leiter** ■ 14. septembri õhtul pärjati Eesti Disainiauhindade galal parimaid disainereid. Noore Püssi tiitli, mis antakse kuni 26-aastasele graafilisele, teenuse- või veebidisainerile, pälvis tänavu graafiline disainer Joonas Tensing.

Palju õnne tiitli puhul! Mida tähendab sinu jaoks Noore Püssi auhind? Kas see on sulle kuidagi märgilise tähtsusega?
Suur tänu! Tore on saada avaldatud tööle positiivset vastukaja, aga kogu õppeprotsess on siiski pikemaajalisem. Töö iseenda kallal käib igapäevaselt ja õppida on palju. Suur osa sellest on loovlähenemise küsimuse alla seadmine ja enda uutel viisidel rakendada püüdmine. Auhind tähendab mulle mingil määral tunnustust senistele valikutele ja pingutustele – see on oluline motivaator edasipürgimiseks, aga nüüd ehk pisut julgemalt.

Kui mingi käekiri läbi kumab, on see pigem lähenemisharjumuste sum total, *mugavuse sümptom. Pole veel otsustanud, kas see on hea või halb.*

Kas see avab sinu jaoks ka mingid uued perspektiivid?
Pigem avab, kui suleb.

Aga läheme täiesti algusesse. Kas mäletad, millal sa hakkasid graafilises disainis kätt proovima ja kuidas sa selle valdkonna juurde sattusid?
Üks mälestus on küll. 13-aastaselt keerles elu suuresti videomängude ümber – ehitasime sõbra Terryga Suurbritanniast „GTA San Andreas Multiplayeri" serverit, kus liikmed said virtuaalselt taksojuhina, akvalangistina, klounina jne raha teenida. Minu survestamise tagajärjel jäi serveri nimeks [OA] Ocean Avenue – nimetatud poppungi kollektiivi Yellowcard 2003. aasta albumi järgi. Siis oli vaja teha bändi logoga modifikatsioone kaubikutele ja särkidele. Lisaks oli vanematel vanalinnas kunstigalerii, kust samuti kindlasti palju külge jäi.

Kas graafiliseks disaineriks saamine oli teadlik valik või juhuste kokkulangemine ja asjade loomulik käik?
Algas juhusena ja kulges tarkvaraga muganedes. Mida rohkem avanes silmaring, seda enam sain aru, et graafiline disain võib olla ka kunstivorm. Siis hakkas huvi hüppeliselt kasvama.

See, et Eestis disainiarutelud tekkida saavad, on märk, et disaineril on palju võimalusi.

Kus oled graafilist disaini õppinud?
Tallinnast Tartusse kolides läksin Tartu Kunstikooli, kus omandasin trükimeedia kujundajaküljendaja eriala. Kuna oli tahe ka teoreetilist poolt arendada, astusin paar aastat hiljem EKAsse graafilist disaini õppima. Kahjuks jäi töö kõrvalt aega väheks, et õpingud lõpule viia.

Kas pead ennast pigem üksi tegutsejaks või meeskonnaliikmeks?
Omaette tegutsemisega kaasneb rohkem loomingulist vabadust ja võimalusi teha vajalikke vigu, aga vastutus on enda kanda. Asusin kohe pärast kooli praktikale ja tööle agentuuri Brand Manual, hiljem lühidalt Haiku, Refleks. Praeguseks olen töötanud natuke üle aasta disainistuudios Polaar – väikses, aga võimsas kollektiivis. Meeskonnas õpid nägema asju mitme nurga alt, avastad enda puhul värskeid mõttemustreid, milleni on raske üksi jõuda.

Kas usud, et sul on vaid sinule omane eristatav käekiri?
Unikaalsesse käekirja veel ei usu. Mult on küll küsitud, kas mingi asi on minu tehtud, ja oligi. Kui mingi käekiri läbi kumab, on see pigem lähenemisharjumuste *sum total*, mugavuse sümptom. Pole veel otsustanud, kas see on hea või halb.

Kas sinu loodud disainilahendusi näeb peamiselt trükis või veebis?
Järjest rohkem trükis, aga veebile (s.t ekraanidele) on omane selline *instant gratification* – saad mingil määral lõpptulemust meenutava pildi ette kavandada, vajadusel lõpptulemuse ka valmis ehitada. Trükiste puhul on vaja teistmoodi kompetentsust ja ettenägelikkust, et jõuda tugevamate lahendusteni – see on üks aspekt, mida tahaksin endas arendada.

Kui palju jääb tööprotsessis ruumi enda nägemusele ja loomingule? Kas sul tuleb palju kliendi soovidele vastu tulla või seavad tehnilised võimalused omad piirid?
Tundub, et klientidel on järjest enam harjumus esitada oma nägemus, aga jätta disainerile ruumi interpretatsiooniks – nii tekivad väljavaated ootamatuteks, üllatavateks lahendusteks. Tehniliste ressursside ja piirangutega arvestamine on ja jääb disainitöö osaks – heale disainerile on omane kohanemisvõime.

Mis on sinu unistuste projekt, klient, kellega koos, või asi, mille kallal sooviksid kunagi tulevikus töötada?
Projekt, kus on suurim nõudlus selle järele, mida saan kõige paremini pakkuda. *Flow zone* + praktiline väljund.

Kas sul on eeskujusid, kelle töödel ehk regulaarselt silma peal hoiad ja end inspireerida lased?
Ikka, aga kõige regulaarsemalt jälgin väiksemaid isehakanud kuraatoreid, kes lakkamatult uut-vana välja kaevavad ja leitut jagavad. Inspiratsiooni kui termini peale palju mõelnud ei ole. Ennast näen eelkõige julge disaini austajana.

Mis on su tulevikuplaanid seoses tööga (äkki julged välja öelda ka oma tööalased unistused)? Oma stuudio?
Mulle on alati meeldinud luua ja jälgida süsteeme (töö)failide nimetamiseks ja leidmiseks – äkki saaks minust hea arhivaar või raamatupidaja.

Kas sul on olnud projekte ka väljaspool Eestit? Kui jah, siis kuidas need sinuni jõudnud on?
Viimased aastad olen töötanud kohalikul tasandil, aga kooliajal ajasin neid ise internetis kujundusvõistluste kaudu taga – konkureerimine käis tagasihoidliku tasu peale globaalses keskkonnas. Olin siis alles õpinguid alustanud. Püsivaks kliendiks jäi võitudest täpselt üks – keskkonnasõbralike riiulite tootja Californiast, kellele tööd tehes sai pärast tunde maaliklassis uue arvuti fondi raha kogutud.

Kas Eestis on hea graafiline disainer olla?
Graafilist disaini (ja disaini üleüldiselt) väärtustatakse aina rohkem, sellega kaasnevad võimalused leida oskustele rakendust. Teisalt on disaini mõiste avardumas ja üha enam on kliente, kes on vastutulelikud alternatiivsematele lahendustele. Maailmas on palju kohti, kus on standardne, et graafiline disain täidab kitsast praktilist eesmärki ja üle mõelda pole kohane. See, et Eestis disainiarutelud tekkida saavad, on märk, et disaineril on palju võimalusi.

Poster Meremuuseumi näitusele „100 aastat kiilu all. Eesti lugu laevades 1918–2018". Disain: Joonas Tensing

Laura Reiter toimetab igapäevaselt ühes Eesti sisustus- ja disainialases veebiportaalis. Lisaks teeb kaastöid erinevatele digi- ja trükiväljaannetele, kuhu kirjutab peamiselt sisearhitektuuri- ja disainiteemadel. Pistab parasjagu rinda ka magistritööga kirjandusteaduses.

SÜNGED KUJUNDID JA SEGASED AJAD

Raagus puud, imetegijad ja helendava ekraani *zen* – režissöör Kaur Kokk harutab lahti oma uue mängufilmi sõlmed ja selgitab, miks põhjasõjast räsitud Eesti ei pruugigi erineda tunnetuslikult väga meie tänapäevast.

Intervjuu **Kaur Kokaga**. Küsis **Tõnis Jürgens**, pildistas **Renee Altrov**

jätkub >

↖ eelneb

Kohtume Kauriga Niguliste kiriku all endise „Lollidemäe" terrassilaudadel. Võtame Estburgerist kohvi ja vett ning istume septembrikuise lõõskava päikese eest varju. Kaur on öösel neli tundi maganud ning tulnud äsja Coca-Cola Plazast „Põrgu Jaani" järjekordset parandatud varianti üle vaatamast. Kauri film „Põrgu Jaan", mis esilinastub 5. oktoobril, on üks viiest EV100 programmi raames rahastatud täispikast mängufilmist. See on põhjasõjajärgne tume müsteerium, mille kesksed teemad on usk ja identiteet.

Vaatasin „Põrgu Jaani" ja mõtlesin žanri peale. Kui seda žanriliselt määratleda püüda, võiks öelda, et see on natuke nagu põhjasõjajärgne detektiivifilm või isegi 18. sajandi talupoja-*film-noir*.
Talupoja-*noir* on päris hea. See meeldib mulle. Ma pole kunagi päris nii mõelnud, aga mulle on sellised ristžanrite nimetused südamelähedased, muidugi kerge huumoriga, mitte sada protsenti.

Selles mõttes paned sa täppi, et mul oli pika arenduse jooksul erinevaid žanrinimetusi. Kui hakkasin „Põrgu Jaani" tegema, siis puhas žanrifilm mulle väga huvi ei pakkunud. Tahtsin žanre segada. Kirjutades avastasin, et loosse hakkasid tekkima müsteeriumid. On üks mõrvamüsteerium ja samas ka justkui religioosne müsteerium. Ja lisaks on müsteerium identiteedita mehest. Need kõik põimuvad kuidagi kokku. Kui ma selle sõlmituse enda jaoks kätte sain, siis rohkem ma žanrimääratlusi ei otsinud, sest tundus, et nii on kõik juba paigas.

„Põrgu Jaani" nimitegelasel on mälukaotus ja ta otsib oma identiteeti. Sellele vihjab ka filmi treileris välja toodud tsitaat taoismi teerajajalt Laozilt: „Alles siis, kui unustan, kes olen, saan selleks, mis suudan olla." Mida see sinu jaoks tähendab?
Huvitun omal tagasihoidlikul moel taoismist, ennekõike „Tao Te Chingist". Ma tegelesin sellega „Põrgu Jaani" kirjutamise aegu päris intensiivselt. Kes soovib, võib vaadata lugu nii, et keskne küsimus, kes ma olen, on mõttetu. Ja seda see Laozi tsitaat selles mõttes tähendabki, et antud küsimusest lahti lastes on võimalik saada ükskõik kelleks. Enne aga tuleb see loovutada, kõige täiega. Pigem mitte olla keegi ja saada kogu aeg selleks, kelleks on vaja saada.

Taoismis on tühjuse teema päris oluline.
Absoluutselt. Kulge kulgemata, toimi toimimata ja midagi ei jää tegemata.

Aga „Põrgu Jaan" ei ole taoistlik film ja seetõttu ei ole seda tsitaati filmi lõppversioonis. Treilerisse sai see pandud, et anda mingi vihje filmi tunnetuse kohta; et selline filosoofilise taju või õhustikuga film.

Tegu on EV100 programmi raames rahastatud filmiga. Mida tähendab sinu jaoks mõiste „rahvuslik identiteet"?
Ma pean tunnistama, et ei saa aru, kuidas on võimalik rahvuse üle uhkust tunda. Samamoodi nagu ma ei mõista, kuidas saab olla uhke pruunide või mustade juuste või ükskõik mille üle, mida sa ei ole ise teinud ega mõjutanud. Ehk siis tunda suurt uhkust millegi üle, mis on väline, sulle peale pandud asi, milles sa ei saanud kaasa rääkida – see on minu jaoks imelik. Ma ei arva, et me kõik peame olema kuidagi rahvusetud, sellega ma ei ole ka üldse nõus. Minu meelest on väga hea minna kuhugi mujale, näha, et inimesed elavad teistmoodi, ja selle peegelduse kaudu enda kohta midagi õppida.

„Põrgu Jaan" ei ole rahvuslik film ega tegele kindlasti üheselt eesti rahva küsimustega.

„Põrgu Jaan" ei ole rahvuslik film ega tegele kindlasti üheselt eesti rahva küsimustega. Ta on universaalsem. Küll aga märkasin filmi jaoks ettevalmistusi tehes ja juba võtetel olles, et reageerin teatud kohtades, et oh, see on nagu vana eesti film. Natuke teatraalne, natuke hillitsetud, selline võrdlemisi kujundlik. Mäletan, et minu jaoks oli suur rõõm seda täheldada. Ja kui ma selle avastuse tegin, siis mõtlesin, et keerame peale. Ühesõnaga, see meeldis mulle väga. Mingitel hetkedel isegi tajusin natuke *hommage*'i raagus-puu-filmile; et ta nii-öelda võtab omaks seda eesti filmiks olemist.

Eesti filmi kuvand laiemas avalikkuses – need stambid, raagus puu ja mis veel, eks ole, mida koomikutele meeldib aastavahetusel ikka alla joonida ja põlistada – ajas mind nii kuradi närvi. See on rumal ja kitsarinnaline ning selline väikese rahva tunnus. Mitte rahvaarvu mõttes väikese, aga oma kultuuri enesevääärikuse suhtes. See on minu arvates kehv näitaja. Ja mind ajas see niivõrd närvi, et ma mõtlesin, et hea küll, teen ühe filmi, mis on *nii* eesti film, et raisk, kurat, nutate raagus puud vaadates (*muheleb*). See ei olnud aga mingi liigutav jõud ega miski, mis oleks minuga kogu aeg kaasas käinud.

See raagus puu motiiv jookseb päris tugevalt läbi ka „Põrgu Jaani" algsest variandist, selle tudengifilmi versioonist.
Jah. Mul oli siis kõvem **Ingmar Bergmani** periood. Asjaolu, mida on ilmselt selle filmi nägudest ja kõigest muust natuke ka näha. Tegelikult on päris paljude vanade eesti filmide puhul tajutav, et need, kes ei olnud **Tarkovski** laksu all, olid Bergmani laksu all. Seal on sedasama hiigelsuurt plaani ja õrna silmavärelust; et vaatame siis pikemalt seda nägu (*muheleb kergelt*). Mingil tajutasandil mulle lihtsalt meeldib see. Mulle meeldivad sellised kergelt sünged ja lakoonilised, puhastatud kujundid. Lihtsalt meeldivad! Neid on mõnus vaadata ja mõnus teha.

Ja ma ei tea, kuidas see sulle mõjus, aga kui paned tähele näiteks filmi esimest repliiki, kus **Pääru Oja** ja **Volkonski** arutavad laiba kohal, siis see on ju tegelikult huumor. See ei ole tõsine asi. See, kes ei ole valmis sellist lugu huumoriga vaatama, seda loomulikult ei näe. Ega see mingisugune naerukoht ei ole. Minu jaoks aga annab see häälestuse, et raagus puu küll, aga vaadakem nüüd rahulikult, ärme lae seda ise liigse tõsidusega.

Sa mainisid Bergmani. Kes on veel sinu põhilised mõjutajad olnud nii filmikunstis kui ka üldisemalt?
Filmikunstis on see olnud muutlikum kui näiteks kirjanduses. Bergman on see, keda ma olen kõige rohkem vaadanud ja üle vaadanud, kõige rohkem lugenud – ühesõnaga autor, kes on minu jaoks siiamaani kõige huvitavam. **Samuel Beckett** on keegi, kelleta ma ei saa ega tahagi saada. Ja siis on posu ameeriklasi, näiteks selline mees nagu **David Foster Wallace**, kes on minu jaoks väga oluline oma teatavas järeleandmatuses ning soovis ühel ajal edasi liikuda, aga teisalt mitte muutuda selliseks kuivaks akadeemiliseks *art house*'iks ja säilitada kunsti inimlikku aspekti. Tema avastamine viis-kuus aastat tagasi oli minu jaoks päris suur sündmus. Ma jäin konksu otsa, tellisin Amazonist kõik tema raamatud ja hakkasin järjest minema.

Wallace ise on öelnud, et tema suureks mõjutajaks sai pärast „Blue Velveti" nägemist David Lynch.
Kas sa oled lugenud seda, kui ta käis (*David Lynchi filmi* – toim.) „Lost Highway" võtteplatsil?

Jah.
See on päris naljakas. Kõik on teinud Lynchist sellise müstilise kuju, nagu tal oleks kontakt mingi kõrgema sfääriga. Mine tea, võib-olla ongi (*muheleb*). Mulle aga tundub, et ta on oma toimimises täielik kõhutundemees; et seal ei ole midagi intellektuaalset. See, kuidas ta platsil asju on ajanud. Et ta on selline… Räägib näitlejaga, teeb kätega selliseid liigutusi (*matkib davidlynchilikku sõrmedega õhus miskit hoomamatut ja samas äärmiselt defineeritut kompivat liigutust*), sugereerib midagi. Näitleja vastab, et ahah. Kõik lähevad kaasa, sest kõik armastavad ta filme ja ta on lihtsalt nii meeldiv inimene, nii mõnus kuju. Aga mulle tundub, et ta teeb oma töid puhtalt vatsaga.

Ma ei tea aga, kuidas ta sai nii väga mõjutada. Wallace oli nii matemaatiline, ta oli akadeemikute laps. Võrreldes Lynchiga, kes on oma jutus kohati isegi päris primitiivne, on nad minu meelest niivõrd polaarsed, et ma arvan, et Wallace aistis Lynchis midagi, mida ta uskus endal vajaka olevat. See varbad-mullas-maailmataju, mis on vahetu, tunnetuslik. Wallace intellektualiseeris kogu aeg asju üle ja see oli ka tema

suur hirm. Ta nägi Lynchis seda, mida ta tahtis endas rohkem näha, puhtalt tunnetuspõhist toimetamist.

Võib-olla siit on hea siirduda sellise teema juurde, et kui Wallace'i jaoks oli Lynch omamoodi lõhkeaine, et pääseda välja akadeemilisuse müüride vahelt, siis sa ise õppisid Tartus kaks aastat filosoofiat, aga see vist jäi pooleli, kas pole?
(*Kerge nukrusega*) See jäi pooleli, jah.

Ja siis sa siirdusid BFMi. Kust selline valik?
See on pikem jutt. Ma ei läinud tegelikult esimesel kursusel üldsegi režiisse. Asusin alguses helirežiid õppima. Ma tegin Tartus *metal*-bändi. Päris tõsiselt mängisin iga päev, harjutasin tundide kaupa. Päris hästi läks ka. Mul oli idee, et minust saabki elukutseline muusik, aga kuna mul on kogu aeg intellektuaalsed huvid olnud, siis uskusin, et filosoofia sobib mulle. Ja nii edasi. Olin seal aastakese ja kõrvalt tegin bändi. Siis hakkas tunduma, et see ei ole ikkagi see, mida ma tahan. Ja siis hakkas mulle käima ajudele Tartu elu oma teatud pingetuses. Tartus on nii mõnus. Keegi ütles kunagi, et Tartus võid käia terve elu baarist baari jutuga, et sul tuleb kohe esimene luulekogu välja, ja see on okei. Tallinnas sa võid ringi käia ja sama rääkida, aga see ei ole okei. Mingist hetkest ei ole see enam okei. Ma ei tea, keda ma tsiteerin. Palun vabandust, kui see inimene loeb seda – ma ei tea, kelle sõnu ma kasutan. Minu arvates võtab see päris hästi kokku selle erinevuse. Mul oli lihtsalt selline etapp, kus soovisin sellest välja saada. Musavärk ei läinud ka enam nii, nagu ma tahtsin, ja tekkima oli hakanud filmihuvi. Mul olid ka mõned sõbrad, kes olid filmikoolis, nagu see ikka käib. Kuna olin tegelenud muusika ja helisalvestamisega, siis mõtlesin, et helimaailm pakub mulle pinget, lähen õpin helirežiid ja saan kõrvalt musa edasi teha. Õpin justkui ametit.

Kadunud **Jüri Sillart** oli siis veel elus. Kool oli Mustamäel. Esimene aasta on bakalaureuseõppes üldine. Spetsialiseerumine toimub alates teisest aastast. Alguses tegeleb helimees režii ja režissöör heliga ning kõik õpivad kõigi asju. Siis ma tegin mingeid etüüde. Pidi kolmeminutilise filmi looma – ise filmima, ise monteerima, ise kirjutama. Väikesed autorietüüdid. Kuskil karuperses neid öösel meisterdati (*muheleb*). Ja mul tekkis selline tunne, et kõik olemise pusletükid sobitusid mõnusasti kokku. Ma ei olnud seda varem kogenud. Kui ma 14-aastaselt esimest korda elektrikitarri kätte sain, juhtus ka midagi sarnast. *Oooh! This is amaazing!*

Ma ei arvanud aga endast tol ajal eriti palju. Esmalt surusin seda režiimõtet tagaplaanile, aga see ei läinud ära. Lisaks ei olnud need etüüdid halvemad kui minu režiisse astunud kursavendade ja -õdede omad. Ma ei ütle, et need olid paremad, aga need ei olnud kindlasti ka halvemad. Ja kooliaasta lõpus leidsin ma ennast Jüri Sillarti kabinetist. Kui ta viitsis, tabas ta ära kõik, mida oli vaja tabada. Enamasti, mis õpilastesse puutus, ta viitsis ka. Ma mainisin midagi sellist: „Mul on kahju, et järgmisest aastast enam režiitunde ei saa kaasa teha." Ja ma ei pidanud eriti midagi rohkem ütlema. Jüri vastas, et saab aru. Tavaliselt eriala ei vahetata, aga see ei oleks võib-olla paha mõte. Tehku ma suvel üks film ja siis sügisel vaatame. Tuled sügisel, näitad ja siis vaatame.

Ta ei öelnud seda välja, aga ta ei pidanud tähtsaks, kui hea on minu loodav film. Ta soovis lihtsalt näha, kas ma viitsin veel, kui film on valmis ja olen teada saanud, mis vaev see on. Aga see tahtmine aina kasvas minus. Mul oli juba enne plaan, et isegi kui Jüri mind ei taha, siis teen ikka filmi. Pool stsenaariumit oli juba valmis. Ajasin sõbrad kokku, tegime lühika ja sellel läks väga hästi. Ja nii see juhtus.

Nii palju kui ma olen lisaks algupärasele ja nüüd linastuvale „Põrgu Jaanile" su filme näinud, tundub mulle, et nende tegelaskujud teenivad pigem mingeid ideid või abstraktsioone. Võib-olla see ongi selline üleüldine asi kino puhul…
On koolkondi, mis arvaksid, et see on vale lähenemine. Ameeriklased ütleksid, et see on kõige halvem lähenemine üldse, sest siis sa ei tegele inimestega, vaid režissööril-stsenaristil on mingid etturid, kellega navigeerida.

Mina enam ei tea. Kui ma alustasin, siis tahtsin küll teha selliseid filme, kus on suured kujundid ja iga tegelane on väike kujund ja see kõik on tegelikult üks metafoor või vähemasti küsimusepüstitus mingis suuremas mõttes. Nii ei saa aga kõikidest asjadest rääkida. Me jõuame sisu ja vormi ühtsuseni. On vaja selliseid ja teistsuguseid filme. Mõned teemad vajavad sellist üldistavamat lähenemist. Ma arvan, et „Põrgu Jaani" lugu ongi selline. Aga mingeid… ma ei taha öelda argisemaid, aga mis puudutab inimese sotsiaalset ja emotsionaalset toimimist sellistes kitsamates lõikudes, siis võib-olla selliseid asju ei saa nii üldistavalt kujutada. Need ei muutu piisavalt elusaks.

Kuigi ma pean tunnistama, et olen kontseptualist küll. Mind hämmastab see, kui inimesed ei ole 21. sajandi kunstis kontseptualistid. See on kunstist läbi käinud. Astuda tagasi ja öelda, et seda pole olnud, on kummaline. Ja lisaks on filme nii palju. Nii kuradi palju tehakse filme, kus ei ole mingit kontsepti.

Sa oled teinud „Põrgu Jaani" umbes kümme aastat.
Tegelikult pisut vähem. Sellest ajast, kui ma „Põrgu Jaani" lühifilmi lõpetasin. Siis ma ütlesin kaitsmisel komisjonile, et minu meelest ei mahtunud kõik lühikasse ära ja ma kavatsen teha sellest täispika filmi. See oli aastal 2011.

Tudengifilmis oli Jaan küllaltki teistsugune karakter. Seal oli tema see prohvetlik kuju, kes oli näinud ilmutust – käinud tinglikus põrgus ja tulnud tagasi, et rääkida talupoegadele sellest, mida ta seal kohtas või kuidas põrgu on hierarhiavaba. Täispikas filmis on Jaan muutunud aga pigem identiteedita uurijaks, selliseks vaatlevaks tegelaseks. Mis oli sinu jaoks tähtis Jaani kui nimitegelase ümberkirjutamisel selle aja jooksul?
Esiteks, algne „Põrgu Jaan" on võetud ühe põhjasõjajärgse legendi, nimelt Taeva Jaani legendi järgi, kes kuuldavasti olevatki pärast surma jalad alla ajanud ja hakanud sellist juttu rääkima. Selle sotsiaalse komponendi tõttu, mis tema jutus oli, läkski jamaks. Rahvas hakkas mässama ja parunile see ei sobinud. Lühifilmi puhul oli keskne see sotsiaalne komponent. Mind ei huvitanud see aga enam piisavalt. See on küll oluline, aga mitte niivõrd, et see põhifookusesse tuua.

Teiseks, klassikalises kirjanduses on palju seda, et kui on imevõimete või kõrgemate sfääride puudutusega tegelane, siis teoses ei taheta rääkida peamiselt mitte temast, vaid peategelane on tema hea sõber, kes on tavaline inimene. Seda mitmel põhjusel. Esiteks on lihtsam samastuda kellegagi, kes ei ole taevas või põrgus ära käinud, sest keegi meist pole. Nii saab jätta imetegemise mehaanika varjule ja olla palju imeväärsem seda kõike mitte näidates. Samamoodi nagu heas õudusfilmis tuleb hoida kolli peidus kuni viimse hetkeni või teda üldse mitte kujutada, sest meie fantaasia loob palju huvitavama ja personaalsema kolli. Seni kuni sa ei näita, et tal on lateksist käed külge pandud ja ujulestad ja mingi *bullshit*. Nii on ka imetegijaga. Ma tahtsin, et teda olekski filmis väga vähe. Ta mõjutab sündmusi, käib läbi, kaob ära, siis tuleb jälle. Me tajume tema kohalolu rohkem, kui näeme seda. Ma ei tahtnud teda olmeolukordades üldse kujutada. Ja see identiteedita mees… See on ka narratiivses mõttes hea käik stsenaristile, sest kui su tegelane ei tea midagi, siis ta võib minna igale poole ja küsida ükskõik mida. Avastamise ja rännaku jaoks oli see sobiv. Loomulikult ma ei mõelnud kohe, et oo, see on sobiv, paneme selle. See käib kuidagi tunnetuslikult ja samm-sammult. Hakkad kirjutama ja avastad, et on sellised võimalused.

Ja ma ei tahtnud, et religioosne müsteerium oleks loo täielikult kaaperdanud. See ei olnud tegelikult see, millest ma rääkida soovisin. Mu eesmärk oli käsitleda uskumist laiemalt. Religioon käib selle alla, aga usk on ka see, mida me usume seoses iseenda võimalustega seda maailma mõjutada.

Keegi ütles kunagi, et Tartus võid käia terve elu baarist baari jutuga, et sul tuleb kohe esimene luulekogu välja, ja see on okei.

Võib-olla läheks religiooni teemaga edasi. Ajalooliselt on religioon olnud Eestimaal midagi sellist, mille eest inimesed ära põgenevad või mida nad kuidagi tõrjuda üritavad. „Põrgu Jaanis" aga kasutavad talupojad just oma moonutatud versiooni kristlusest, et usurpeerida parunivõimu. Kuidas nii?
Vaat siin on üks koht, kus toimub päris tugev haakumine tänapäevaga. Mind ei paelunud põhjasõjajärgne aeg peamiselt põhjusel, et kõik olid siis haiged, vaid seepärast, et see oli reaalne periood, kus ei teatud, kas üldse midagi tuleb. Tulevik oli nii ebaselge. Mind huvitas, mis inimesega siis toimuma hakkab, kuidas ta mõtleb ja käitub.

Igasuguste imetegijate lood tulevad tavaliselt ikka sellistel aegadel, kui on kõige raskem ja on enim imetegijat vaja.

Praegu on ka segased ajad. Maailm muutub nii rajult, et inimesed hoiavad kinni sellest, mis neil käeulatuses on. Enamasti on see mingit sorti usk ja tänapäeval ei pea see olema enam religioosne. Mulle meenutavad mõned „Põrgu Jaani" tegelased praeguseid esoteerikuid (*muheleb*). Kui oled hädas, siis selleks et loota, pead leidma mingisuguse loogika. Igasuguste imetegijate lood tulevad tavaliselt ikka sellistel aegadel, kui on kõige raskem ja on enim imetegijat vaja. See paralleel oli mulle oluline. Ja tegelikult mulle lihtsalt tundus, et need inimesed hakkaksid nii tegema, sellises olukorras niimoodi käituma. See on psühholoogiline reaalsus. Üks oluline mõte selles filmis on, et me olemegi paljuski see, mida me usume. See, mida me usume tõde olevat, juhib meie käitumist ja meie käitumine ongi see, mis me oleme. Mitte ilmtingimata see, mida me mõtleme, vaid see, mida me teeme.

Stseen filmist „Põrgu Jaan". Foto: Gabriela Liivamägi

Tõnis Jürgens on rõõmus pessimist.

jätkub >

< *eelneb*

Ja usk mõjutab konkreetselt seda, mida sa teed igapäevaselt. Mulle tundus tähtis seda näidata. Eriti praegu.

Elame sellises maailmas, kus lähed mõne sündmuse järel internetti, mingisse Eesti või Lääne meediaportaali, vaatad uudiseid ja saad infokillu – juhtus see sellega seal ja sel põhjusel. Ja siis suundud mõnda oponeerivasse inforuumi, näiteks mõne naaberriigi omasse, ja võid näha sama asja kohta täiesti teistsugust, samamoodi justkui faktidega kinnitatud juttu. Ja see on ainult üks näide sellest, kuidas me elame pidevas kognitiivse dissonantsi seisundis, sest meieni jõuavad kogu aeg vastandlikud signaalid, mis tunduvad mõlemad korrektsed. Sellises olukorras on ülioluline inimese enda töö, et ta saaks aru, mis on see, mis teda liigutab, mida ta tõeks peab, sest sellist asja ei ole olemas, et keegi midagi ei usu. Usud vaikimisi kas või vabaturumajandusse või sotsiaaldemokraatiasse või traditsioonilisse perekonnamudelisse või millesse iganes, aga millessegi sa pead uskuma. Me oleme niimoodi ehitatud. Tänapäeva maailmas on väga oluline selle kõige vahel navigeerida. See on küll üks asi, mille peale ma „Põrgu Jaani" kirjutades ja tehes väga palju mõtlesin.

Kui sa peaksid tegelema millegi muu kui filmiga, siis mis see oleks?
Ilmselt ma teeks musa, ma arvan. Musa ja kirjutaks midagi.

Kirjutaks midagi?
Ma ei tea. See on selles mõttes alatu küsimus, et kurat teab, mis siis saaks. Kuidagi peaks raha teenima ja… Aga ma olen kogu elu kirjutanud – kas see on olnud mingi novell enda jaoks või mingisugune muu asi. Ma arvan, et see ei kaoks kuhugi. Ja muusikat teen ka hobikorras praegu endale edasi. Ilmselt midagi muusika ja kirjandusega seotut.

Kas midagi juba haub järgmiseks ka?
Haub-haub. See on naljakas asi, et siis kui filmi teed, ei mahu midagi muud pähe ja tekib selline tunne, et ei olegi uusi mõtteid, aga kohe, kui koormus langeb natukene ja jõuad lõppu, montaaž hakkab valmis saama, siis mingi osa su ajust vabaneb ja hakkavad tulema (*kõrgemal toonil*) plumps-plumps mingisugused hägused aistingud. Saad aru, et tegelikult on kuskil allhoovustes mingisugune töötlemine käinud ja mingid asjad, mille peale oled vahepeal mõelnud, on ideedeks vormunud.

Mul on mitu mõtet. Need on kõik liiga varases faasis, et neist nii-öelda kirjeldavalt rääkida, aga mul on paar mõtet. Siin on vaja nuputada, millega täpselt edasi minna. Oma nahal on ära kogetud, kui tugevalt ja kui kauaks sa seod ennast ühe maailma, ühtede mõtete, ühe atmosfääriga. Sa kannad seda reaalselt aastaid kaasas. Nüüd on see küsimus selgemaks saanud, et kas ma tahan just ühe või teise konkreetse ideega nii kaua olla.

Aga ma kritseldan midagi üles, et päris meelest ära ei läheks, ja siis lasen asjal olla. Vaatan, et kui mõni idee kahe kuu pärast veel samamoodi erutab, siis tasub võib-olla tähelepanelikumalt uurida.

Sa rääkisid enne ühest lühikesest tekstist „Zen of the Silver Screen", mille sa mõni aeg tagasi kirjutasid.
Seletasin selles enda jaoks, miks kinokunst kõigi nende masside peal nii kuradi võimsalt töötab. Mõte oli midagi sellist, et kui me usume üht filmi, tahame seda vaadata ja läheme asjaga kaasa, siis me vaatame iga linateost tegelikult nagu dokumentaalfilmi. Vähemalt mängu korras, me ütleme oma ajule, et see on päriselt. Sest see vaade, mis ekraanil avaneb, see helendav ruuduke seinas, on oma kujult võrdlemisi sarnane sellega, mida sa ise iga päev näed. Võib-olla natuke laiem, aga põhimõtteliselt samasugune. Ühesõnaga, ma kirjutasin, miks on nii *zen* filmi vaadata. Miks see nii mõnus on – isegi siis, kui tegemist on millegi rõvedaga. Tegelikult on see ohutu, hea ja turvaline. Elades oleme me oma „silmakaamera", selle helendava ruudu eest kogu aeg vastutavad. Kuhu poole pöörata, mis kaadrit võtta, mida teha, mis saab? Kui lähed aga filmi vaatama, siis sult võetakse ohjad käest. Miks me võpatame, kui plahvatus käib? Sest me usume, et see on päris, parasjagu toimuv. Taju mõttes asendame pooleteiseks tunniks oma reaalsuse. Seetõttu me tahame, et kõik muu kinos oleks must ega peegeldaks midagi. Ja see, kui keegi helistab või segab, ajab kohe närvi. Minu jaoks on see üks rahulik hetk, kui sa ei pea ise oma „kaameraga" jaurama.

Von Trier rääkis sellest, miks inimesed tahavad rõvedaid lugusid näha, miks nad lähevad ikka ja jälle vaatama, kuidas keegi kellelgi pea otsast ära saeb või midagi muud sellist teeb. (*Nõjatub diktofonile lähemale ja manab madalal, süngel häälel*) Sest inimesed tahavad minna läbi paksu, pimeda ja ohtliku metsa, kui keegi ütleb: „Tule, ma viin. Ma annan sulle käe." Sa lähed pimedusse, aga teejuhiga. See on nii mõnus, raisk. See on puhkus ja pääsemine ja vabanemine ja kõik asjad. Selline teooria on mul, jah. Päris adekvaatne, kui ma nii rääkima hakkan praegu (*naerab endamisi ja süütab suitsu*). Selle võime isegi sisse panna.

Sest inimesed tahavad minna läbi paksu, pimeda ja ohtliku metsa, kui keegi ütleb: „Tule, ma viin. Ma annan sulle käe."

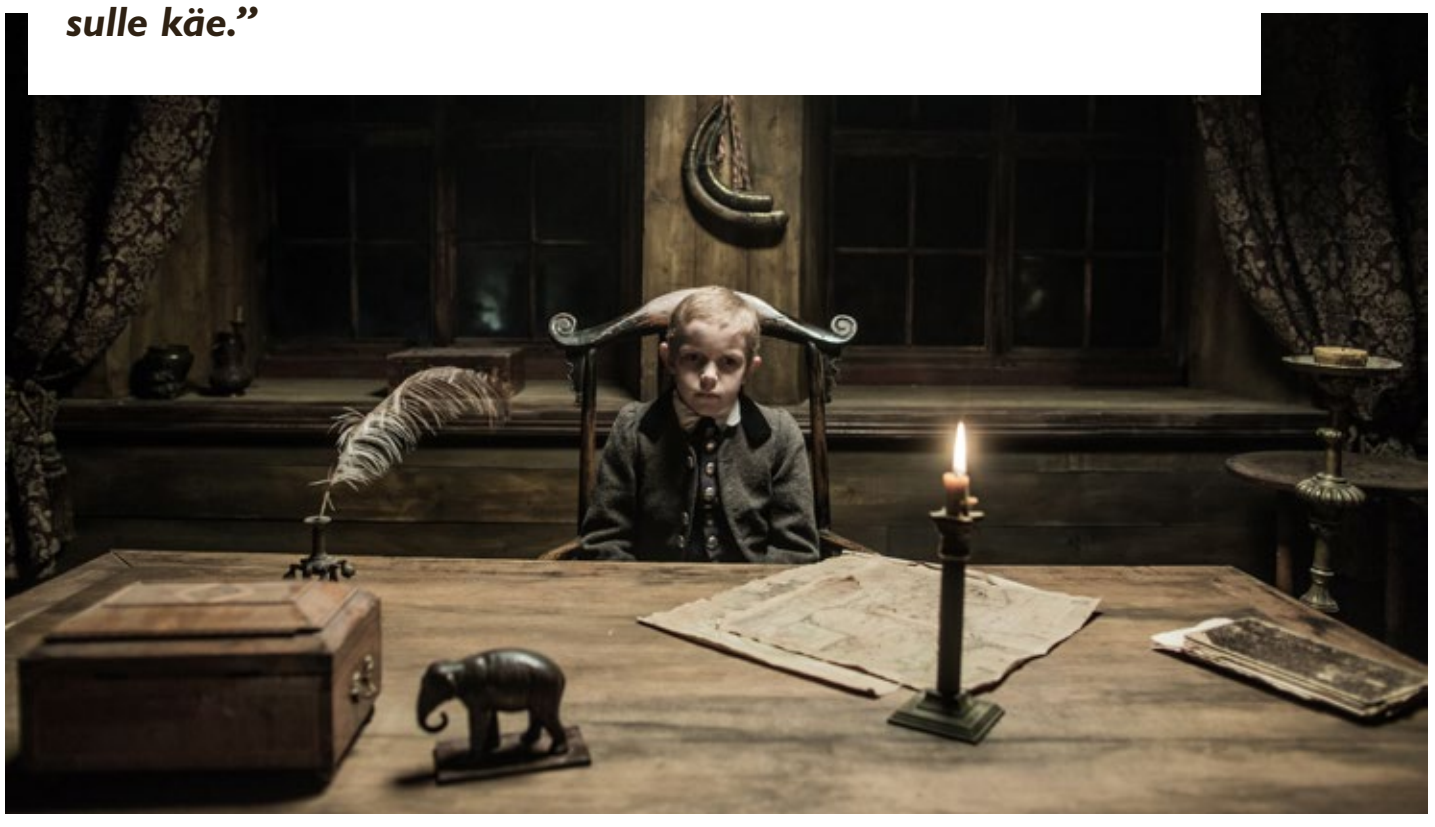

Stseen filmist „Põrgu Jaan". Foto: Gabriela Liivamägi

Ma arvan ka. See on minu meelest päris hea lõpp.

KIIRKOHTING

LAURA LISETE ROOSAAR

Küsis **Helen Tammemäe** ■ 4. oktoobrist stardib Kanal 2 eetris igal neljapäeval algusega kell 21.30 uus päevakajaline satiirisaade „Su nädal kõlab tuttavalt". Rääkisime idee sünnist ja tõsisest huumoritegemisest saate ühe ellukutsuja ja režissööri Laura Lisete Roosaarega.

Foto: Stanislav Moshkov

Kust sul tekkis idee ja võimalus hakata Kanal 2-s huumorisaadet tegema?
Eelmisel aastal arutasime toimetaja **Jaanus Noormetsa** ning produtsent **Jarmo Seljamaaga**, mida me tahaks ise telerist vaadata, aga mis on veel telekanalite programmist puudu. Kuna maailmas ja Eestis on praegu päris pöörased ajad, sai kiirelt selgeks, et meid ennast huvitaks kohutavalt päevakajaline satiirisaade, mis võtaks humoorikalt kokku viimase nädala rohkem ja vähem tähtsad juhtumised. Imelikul kombel seda praegu Eesti telepildis pole, kuigi ainest oleks palju.

Saate „Su nädal kõlab tuttavalt" formaadi alla mahub palju erisugust – nii saame luua satiirilisi muusikavideoid, miksida uudislõike, rääkida olulistel teemadel ja teha kõike muud, mis sinna vahele jääb.

Õppisime sel ajal kõik koos BFMi magistrantuuris televisiooni erialal ning otsustasime katsetada saate pilootosa enda lõputööna. See oli maikuus Kanal 2 eetris, kogus suure vaatajaskonna ning üks selles olnud lõik – „Kuuuurija" täpne satiiriline dekonstruktsioon – sai laialdast vastukaja ka üleriigilises *online*-meedias.

Tänu sellele õnnestumisele saame nüüd vaadelda meil ja maailmas toimuvat terve sügishooaja vältel.

Kellest koosneb saate tiim?
Saate loomingulises tiimis on peale meie kolme ja kahe saatejuhi (*naissaatejuht on **Katariina Tamm**, meessaatejuht selgub hooaja esimeses saates* – toim.) veel ka autorid **Kertu Moppel**, **Jim Ashilevi**, **Mikk Jürjens** ning **Johannes Veski**. Lisaks on terve hulk abilisi, kes meid sisuliselt aitavad.

Peeter Koppel väitis 2017. aasta kevadel ajakirjas Edasi, et nn lumehelbekestel ja sotsiaalse õigluse sõdalastel puudub huumorisoon ja koomikud peavad rakendama enesetsensuuri, et mitte riivata eespool nimetatute ideoloogiliste dogmade piire. Kuidas sulle tundub, kas see vastab tõele?
Kui kellegi dogmade piirid saavad riivatud, võiks sellest samm edasi olla ise midagi paremini teha, mitte energiat solvumisele raisata.

Mõnikord tundub, et tõepoolest liigume huumorijärgsesse ajastusse. Siis mõtlen küll, et mul võiks ka olla nii palju aega ja energiat, et solvuda selle peale, mis maailmas minu silmis valesti on. Huumoris ei tohiks olla tabuteemasid, lihtsalt küsimus seisneb selles, kuidas erinevate asjade üle nalja teha.

Milline on halb huumor? Kas leidub midagi, mille üle on kohatu naljatada?
Huumor peab üles tõstma, mitte alla suruma. Huumori kuldreegel ütleb, et ka õnnetusi ja tragöödiaid võib käsitleda, aga kunagi ei tohi heita nalja ohvrite üle. See on kohatu. Kindlasti juhindume sellest ka enda saadet tehes.

Mis koomikuid ja huumorisaateid sa ise väärtustad ja jälgid?
Mulle väga meeldib *stand-up*, välismaalt on eriti sümpaatne **Iliza Shlesinger**, kes kasutab huumorit oluliste sõnumite edastamiseks. Ta küll pole eesti huumorifännide seas väga tuntud, aga soovitan tema loomingut jälgida.

Katsun olla kursis huumorimaastikul toimuvaga, kuid paraku kulub saate ettevalmistamisele palju aega, energiat ja emotsioone. Naljategemine on ikkagi tõsine töö. Vabal ajan katsun olla võimalikult vähe ekraani ees.

KRISTUSE EESEL, KUI SEDAGI

Vaatas **Joonas Kiik** ■ Veidi rohkem kui tosina aasta jooksul on Jaan Tootsen teinud dokumentalistina kaks pikka, pooleteisetunnist, kaks lühikest, pooletunnist ja ühe vahepealse pikkusega tõsielufilmi. Juba võib märgata läbivaid teemasid: loovus, omapärane mõtlemine ja tegutsemine, mõtestatud elu võimalikkus siin ja praegu. Need on teadagi

„VELLO SALO. IGAPÄEVAELU MÜSTIKA" (EESTI, 2018)
REŽISSÖÖR JAAN TOOTSEN / 82 MIN

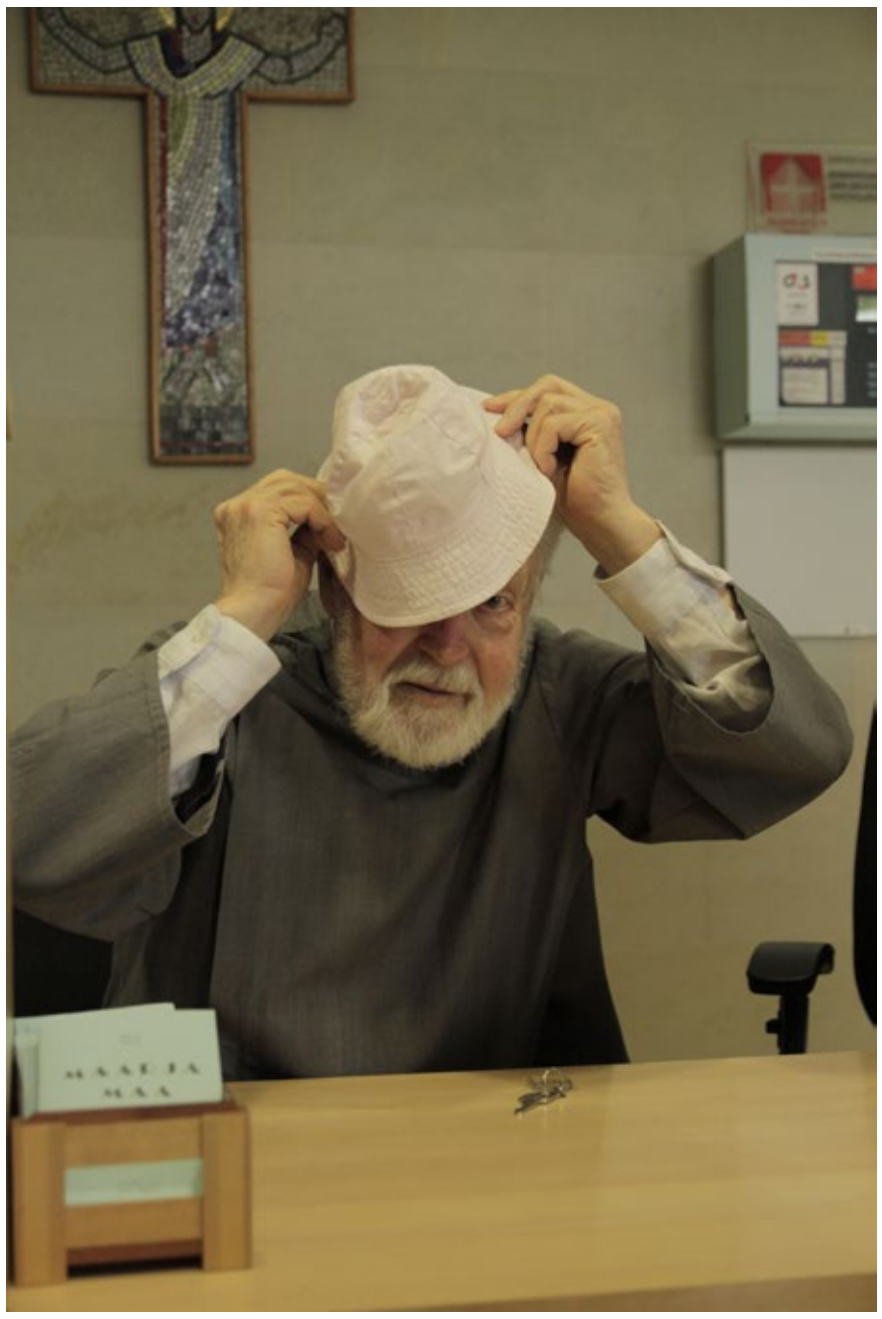

Vello Salo mütsi proovimas. Foto: Jaan Tootsen

asjad, millega tegelevad paljud, kuid Tootseni käekiri eristub selgelt. Ta paistab mõne teise suurepärase dokumentalisti, näiteks **Werner Herzogiga** kõrvutades silma sellega, et tema loomingu puhul saab kõneleda headusest mitte ainult kunstilises, sisulises ja teostuslikus plaanis, vaid ka moraalses mõttes. Tootseni filmid on leebed ja heasoovlikud, neid on mõnus vaadata. Ta ei tüki publikut šokeerima, raputama, emotsionaalselt pahupidi keerama. Tema dokid on humoorikad, inimsõbralikud ja abivalmid, aitavad olla, inspireerivad pärikarva ka siis, kui jutt on kõige tõsisemaist asjust, nagu elu mõte, vanadus ja surm. Neid filme nähes tundub, et isegi kui olemine on keeruline või raske, võib olla õnnelik, et inimesed on nii ilusad, head ja säravad. Elu on täis võimalusi, mis tuleb ainult üles leida. Miski pole lootusetu.

Taoline positiivsus ja elurõõm on meie pahatihti tumemeelsusse kalduvas vaimses kliimas juba iseenesest teretulnud nähtused, mida ei elus ega kunstis naljalt liiast ei saa olla, kui tegu pole just tühja poseerimisega. Või mis ma räägin, isegi tehtud valvenaeratust on siinmail üldjuhul rõõm näha. Tootseni filmides on aga kõik päris, nii tegelased kui ka nähtused paistavad huvitavad, pakuvad mõtteainet ja avavad vaimus uusi uksi. Ei mingit õõnsat, tehtud kergemeelsust, kurbade naeru ega klantsidülli, mille uskumiseks peab vähemalt ühe silma kinni pigistama. Tootsen loovib pealispindse reipuse karidest mööda, võttes kogu oma optimismi juures tõsiseid teemasid täie tõsidusega. Tema dokkide voolujoonelise, ladusa vormi taga pole sisukaist tegelastest ja värskeist ideedest puudust – on ta ju filmidest märksa kauem ja rohkem teinud saateid nii raadios kui uuemal ajal ka teles, eeskätt „Ööülikooli", kust saab alati *pisut tarkust juurde*, nagu onu Remus kenasti ütles. Dramaturgiaks vajalikku konflikti pakub tema tõsielupildistustele taustaks elu ise. Tootseni viimase kahe portreedoki, kaks aastat tagasi **Marianne Kõrveriga** kahasse valminud linateose „Vigala Sass – viimased lindid" ja käesoleva pika Salo filmi puhul on selleks taustaks vananemine, hääbumine ja surm. Sass ja Salo on väga erinevad, paljuski lausa vastandlikud suurmehed: pagan ja kristlane, šamaan ja katoliku preester, metsik isemõtleja ja kahe tuhande aasta vanuse institutsiooni esindaja. Filmidki on üpris erinevad, kuid täiendavad teineteist hästi, moodustavad huvitava paari.

Tema dokid on humoorikad, inimsõbralikud ja abivalmid, aitavad olla, inspireerivad pärikarva ka siis, kui jutt on kõige tõsisemaist asjust, nagu elu mõte, vanadus ja surm.

СТАРОСТЬ НЕ РАДОСТЬ

Sassi lugu oli raskem ja süngem, kandis peategelase ränga haiguse ja surma pitserit. Üheksakümne kahe aastane Salo on, Jumalale tänu, praegugi elus ja „Igapäevaelu müstika" esimene pool võib jätta temast vaatajale, kes mehe muljetavaldava elukäigu ja tegevusega ette kursis pole, vaat et kerglase mulje. Vanahärra kulgeb läbi stseenide, läbi Eesti ja Itaalia nagu nuga läbi või, viskab aga nalja ja lööb laulu. Filmi autor Jaan Tootsen kirjeldab intervjuus[1] Salot triksterina ja sama toob esile ka arvustaja **Peeter Sauter**[2]. Too eluaeg lihvitud roll on nauditav, kuid pikemaks ekraanil jälgimiseks ehk liigagi laitmatult sujuv. Esmakordsel vaatamisel tabasin end ootamast mingitki ebakõla, inimliku ebakindluse märki. Kaua seda oodata ei tulnud. Filmi teises pooles näeme hoopis hapramat ja põduramat vana meest, keda avalik tähelepanu koormab, kes võib vahel olla tõre, rabe ja segaduses. „See vanainimese asi on kurb küll," ütleb ta ja see äratab empaatiat, toob Salo mulle inimesena lähemale, andes ka varasemaile vigureile ja mõtteteradele uue mõõtme ja tähenduse. Siitsaati kasvas mu Salo-huvi loo lõpuni ja pole siiani vähenema hakanud. Film on küll tihe, kuid Salo enam kui üheksakümneaastasest põnevast elust ning viljakast tegevusest saab vähem kui pooleteise tundi mahtuda paratamatult vaid väike osa. Põnevat materjali, mida takkajärele lugeda, uurida, kuulata ja vaadata, jagub kauaks – piiblitõlkeist „Ööülikoolideni".

Salo usk ja tõekspidamised, mille toel ta on sirge selja ja selge pilguga pika elu elanud ning elab tänini, on filmiski veenvalt esil. Tema kindlus tundub olevat nii suur, kui inimlikult üldse olla saab, veendumused sedavõrd selged ja vankumatud, et tal pole vaja neid tingimata iga hetk rõhutada. Ta saab lubada endale nalju, mis kellegi teise suust võiksid ehk lausa pühaduseteotusena kõlada: rääkida Roomas endast kui järgmisest paavstist Vello Eelviimasest või laulda Tallinna okupatsioonide muuseumis **Putini** järel jooksmisest. Eks esine kõigil kõhklushetki, ka Kristus ise kõhkles veel ristilgi, ent kui Tootsen küsib, kas Salo on õppinud Jumalat usaldama, vastab vana preester siiralt, hetkegi mõtlemata: „Ilma pikema jututa, seal ei ole mingit vaidlemist." Ning see, et eluaeg kristliku asja kõrval eesti asja ajanud piiblitõlkija Salo on üdini rahvuslane, näib nii enesestmõistetav, et seda pole tarvis isegi välja öelda.

Sauter leiab oma retsensioonis, et filmis pole suurt kontseptsiooni ega sõnumit. **Andrei Liimets** sekundeerib, arvates, et siit ei leia seisukohavõttu religiooni rollist ühiskonnas ega kirikliku dogmaatika suutlikkusest käesoleva sajandi küsimustele vastata.[3] Mõlemad paistavad toonitavat, et filmi põhipaatos on tänapäevale iseloomulik teadmatus ja segadus, selgete vastuste puudumine ja mitte millegi tõsiselt võtmine. Kahtlemata saab Tootseni pealetükkimatut, huumoriga vürtsitatud dokki tõlgendada mitmeti, kuid ma loeksin siit välja ka tõsisemaid ja tõsiseltvõetavamaid mõtteid.

Mingit misjonit filmist ei leia, kuid põhisõnum on selgelt kristlik, olgugi ehk veidi tavatul moel esitatud. Lugu raamistavad ülejäänud materjalist tunduvalt varem, kümnendi algul televisiooni tarbeks üles võetud lõigud. Neist viimases räägib Salo anekdoodi teispoolsusest, kus kõik olevat hoopis teisiti, kui tema ametivennad oskavad ette kujutada, ja lisab muheledes, et see lugu selgitab meile hästi püha usu tõdesid. Selle muheda puändi juures tasub aga tähele panna, et usk on ikkagi püha ja teispoolsuse olemasolus pole kahtlust, olgugi selle olemus teadmata. Teadmatus ei välista usku, need käivad käsikäes.

ARMASTA OMA LIGIMEST

Teises samast ajast pärit stseenis kohe filmi algul ütleb Salo välja eluaegse kreedo, mille ta noore kättemaksuhimulise sõjamehena nunnadelt õppis: parem on aidata kui tappa. See usk tegi kättemaksjast abistaja, kelles ei paista vähemalt vanas eas enam olevat vähimatki viha ega vihkamist. Too kreedo lähtub omakorda Kristuse eeskujust, mida Salo samuti üsna filmi algul justkui möödaminnes, enesestmõistetavana mainib: armastage üksteist, nagu mina olen teid armastanud. Seda võib nimetada ka dogmaks, ent filmis näeme, et kui seda armastuseusku piisavalt tõsiselt võtta, võib siit leida vastuseid kõikvõimalikele küsimustele alates kõige üldisemaist, nagu ristiusu roll tänapäeva ühiskonnas, ja lõpetades kõige isiklikumatega, nagu väärikas vananemine.

Ühiskondlikult kõnekaks näiteks on stseen, kus Salo laulab ette islami palvekutse „Allāhu ´akbar, lā ´ilāha ´illā Llāh…" („Jumal on suurim, ei ole teist jumalat kui Jumal…") ning kuulutab, et pole suurt vahet, mis sõnadega seda sõnumit väljendada – jutt on samast ainujumalast, kellesse usuvad ka kristlased. Ühe põgusa kaadriga on edasi antud lihtne mõte, et moslemiusk ei saa ohustada ei kristlust ega niinimetatud kristlikku maailma, nagu nii mõnedki tänapäeval pelgavad. „Need, kes Allahi nimel jõledusi teevad, pole mingid moslemid," selgitab Salo oma elulooraamatus. „Moslemeilt nõuab Jumal vastutust oma tegude eest."[4]

Üksikisiku tasandil – Salo kindla armastuseusuga käib kaasas kõrkuse puudumine. Salo ei aja end puhevile. Oma üheksakümnenda juubeli tähistamisel teatab ta, et Jeesus saabus Jeruusalemma eesli seljas, kellest olnuks tobe arvata, et tee ääres juubeldatakse ja hõisatakse tema pärast. „Ütleme nii, et isa Vello on Kristuse eesel… kui sedagi."

Vananemine ja põrmuks saamine pole kerged asjad, mis seal rääkida, kuid teadmine, et ka nõnda saab vananeda, annab lootust ja jõudu vanaks elada. Mida keegi meist ka ei usuks, siit on igaühel midagi õppida, arvan ma.

Joonas Kiik on vaba mees, aga mitte tingimata kõige suurem ketser.

[1] *Õun, S. 2018. Naljadest eikuhugi. – Sirp, 07.09.*
[2] *Sauter, P. 2018 Religioosne trikster nunnade keskel. – KesKus, nr 9.*
[3] *Liimets, A. 2018. Arvustus. „Vello Salo. Igapäevaelu müstika" – kõik on täiesti teistmoodi. –* kultuur.err.ee, *11.09.*
[4] *Salo, V. 2016. „Siin Vatikani raadio!" Vello Salo lugu, lk 202.*

„ÄRA KUNAGI UNUSTA, KES SA OLED”

Luges **Tanel Pern** ■ N. K. Jemisin on praegu ingliskeelses maailmas üks enim (au)hinnatud ulmekirjanikke. Tema „Lõhutud maa” triloogia kolmas raamat võitis just maineka Hugo auhinna; sama tunnustuse said ka sarja eelmised raamatud, mis teeb Jemisinist esimese kolmel järjestikusel aastal Hugoga pärjatud autori. Raamatute põhjal on valmimas ka telesari. Tõlkeidki on ilmunud päris palju ning minu suureks vaimustuseks jõudis esimene osa, seesama „Viies aastaaeg” hiljuti ka eesti keelde.

Millest selle tutvustamist alustada? „Alustame õige maailma lõpuga, miks ka mitte? Kui sellega on ühel pool, läheme edasi põnevamate asjade juurde.” Essun on naine, kes avastab ühel päeval töölt koju tulles, et tema abikaasa on peksnud surnuks nende väikese poja ning röövinud tütre. Essun on aga ka orogeen, kes suudab valitseda ja suunata seismilisi jõude. Tema subjektiivne maailm on otsa saanud ja ta on valmis kõigeks, et päästa sellest, mis päästa annab – valmis pühkima kõik oma teelt, et jälle tütart näha. Samal ajal saabub maailmalõpp, aga ka ülejäänud inimkonna jaoks, kui teine võimas orogeen maailma sõna otseses mõttes lõhki rebib. Essuni lugu on nõnda paras post-apokalüptiline *road movie*, milles maailmalõpp osutub tõesti kõige igavamaks osaks. Palju põnevam on see, mis juhtub pärast – ja enne.

HUVITAVAM KUI MAAILMALÕPP

Mainitud maailmalõpp pole nimelt kaugeltki ainuke, vaid sarnaseid „viiendaid aastaaegu” on tulnud minevikus ette teisigi ning neist on jäänud maha arvukalt „tsivilaipade” jäänuseid. Selleks et inimelu ja -kultuur jääks kestma, on kujunenud aegade jooksul välja ja raiutud kivitahvlitele kivipärimus, kataklüsmide üleelamisele keskendunud rahvatarkus (esimesed õpetussõnad on „kõigepealt ehita müür”). Iga inimene teab, kus on tema koht, kui taevast kive sadama hakkab. Kõigi pilgud on suunatud alati hirmunult maha, valmis Isakese Maa kättemaksuks. See on ühiskond, mis on elanud aastatuhandeid alatises katastroofiootuses („Talv, kevad, suvi, sügis – viies on surm ja kõigi isand.”). Jemisini loodud pilt sellest sootsiumist on ääretult detailne ja elav, kuid selle kujuteldava maailma detailsus ei hakka lugedes hetkekski koormama – kõik tundub loomulik.

„Viies aastaaeg” on paras post-apokalüptiline road movie*, milles maailmalõpp osutub tõesti kõige igavamaks osaks.*

Samas on tegemist äärmiselt paranoilise ühiskonnaga, kus eriti katastroofi korral on mõned inimesed kastisüsteemis võrdsemad kui teised („Otsusta kõigi üle nende kasulikkuse järgi: juhid ja terved, viljakad ja osavad, targad ja surmavad ning paar tugevat selga, et neid kõiki valvata.”). Teised on vabalt kõrvale heidetavad, kolmandaid ollakse aga valmis viivitamata instinktiivselt tapma, isegi kui tegu peaks olema sülelastega. Need kolmandad on orogeenid – inimesed, kellel on suurem või väiksem sünnipärane võim maapõue jõudude üle. Hirm nende ees on ürgne; samas on raamatus kirjeldatav ühiskond püsinud stabiilsena just nende jõhkra rõhumise ja ekspluateerimise toel. Sellises olukorras pole oletatavasti mingi ime, kui ükskord prahvatab vimm – ja prahvatab nii, et kogu maailm sellest kaigub.

Jemisin on avameelselt ja julgelt see, kes ta on – poliitiliselt aktiivne keskealine mustanahaline naine.

Vihavimm ongi raamatu üks keskne motiiv ja lätegi. Jemisini sõnutsi oli „Lõhutud maa” sarja inspiratsiooniks unenägu[1], milles talle kõndis vastu naine, kelle selja taga hõljus suur mägi ning kes vaatas teda sellise pilguga, nagu ta kavatseks kohe selle mäega virutada. Ent kes ta on? Kuidas ta suudab mägesid juhtida? Ja miks on ta nii vihane? Vastus on fantaasiaromaani kohta tavatult keeruline, sest orogeeni vihal on siin palju tasandeid. Psühholoogiliselt on see igapäevane võitlus pidevalt pähe taotava käsuga „ära kunagi unusta, kes sa oled”, teadmisega, et sa võid oma olemust mõnda aega varjata, kuid kunagi tuleb see ikka välja. Kahtlemata on sellel vihal ka sotsiaalne või ajalooline põhjus, mis on seotud orogeenidevastase vägivalla ja nende ekspluateerimisega. Ning alati on õhus mütoloogia, küsimus sellest, kust kõik alguse on saanud. Kivipärimus ütleb: „Isake Maa mõtleb terve igaviku, kuid ta ei maga iial, mitte iial. Ega unusta.”

Ent mis see on, mida ta ei unusta? Nagu mütoloogilistes teostes ikka, kulub Jemisinil sellele vastamiseks kogu raamat ning järgmised kaks köidet takkaotsa. Kiiremini ja vähemate sõnadega sellele vastata ei saakski, pealiskaudsemalt vihase mäeliigutaja motiivile aga läheneda ei tasuks. Vastasel juhul oleks tulemuseks vaid keskmise märulifilmi stiilis fantaasiapõnevik, mille kangelane (mitte kangelanna!) tuimal *badass*-kõnnakul kõigist probleemidest sirgjoones läbi raiuks ja maailmalõpu ära hoiaks.

ÜHISKONDLIK ALLEGOORIA

Jemisin on aga keskpärasusest kaugel. Ta ei lähe kaasa harjumuspäraste reeglitega, mis ütlevad ette, millest tohib ja millest ei tohi kirjutada, et see kujuteldavat lugejat liialt ei häiriks, vaid kehtestab enda reeglid. Ta on avameelselt ja julgelt see, kes ta on – poliitiliselt aktiivne keskealine mustanahaline naine. Kui ta on vihane, siis ta ei hoia seda tagasi, vaid leiab viisi selle väljendamiseks, olgu siis plakatiga marssides või kirjanduslikus vormis. „Viienda aastaaja” üks lugemisviis ongi käsitleda seda tänapäeva Ameerika ühiskonna allegooriana, reaktsioonina selle jätkuvale rohkemal või vähemal määral varjatud rassismile: „Selline vihkamine, mis sunnib mehe tapma omaenda poja? See õhkus kõigist sinu ümber.” Säärasena on Jemisin võib-olla hoopiski traditsioonilisem ulmekirjanik kui paljud tema kriitikud.

Utoopilise kirjanduse üks eesmärk on olnud algusest peale toimida nimelt oma ühiskonna (eneseteadliku) peeglina, mis näitab radikaalselt teistsuguse maailma kujutamise kaudu tegelikku maailma uue nurga alt. Ulmeklassik **Ray Bradburyle** omistatakse ütlust, et „Tähesõjad” ei ole ulme, vaid kosmiline seiklusslugu, samas kui „Lauldes vihmas” on tõeline ulmefilm, kuna see käsitleb ulme põhiküsimust: mida teeb uus tehnoloogia – helifilm – inimestega? „Viies aastaaeg” ei ole ehk küll päris „kõva” teadusulme, kuna selles puuduvad laserid, kosmoselaevad, õigupoolest kosmoski, olgugi et teadust – geoloogiat ja ökoloogiat – on seal samas rohkem kui kuhjaga, kuid see on tõeline ulme selle Bradbury määratluse järgi, kuna vaatleb süvitsi, mida teeb tajutav sotsiaalne kõrvalekalle (orogeenivõime) üksikisiku, ühiskonna ja maailmaga tervikuna.

Tagasi maa peale tulles pean nentima, et tõlke avaldamisega on ilmselt kiirustatud; see vajanuks veel omajagu tööd nii toimetajalt kui ka tõlkijalt endalt. Liiga tihti tuletab tekst lugedes meelde, et see on tõlge, mis ilukirjanduse puhul paratamatult lugemiskogemust vaesestab. Osalt puudutab see lausekonstruktsioone, mis sageli koduse kuppelmaastikuna voogamise asemel graniidimürakatena edasiliikumist takistavad. Rohkem tööd võinuks teha ka sõnavalikuga, mis näib nii mõneski kohas läbi mõtlemata ja juhuslik, vastand Jemisini vägagi läbimõeldud ja süstemaatilisele keeleloomele. Muidugi on tõlkes palju toredaid leide, nagu „kund” ingliskeelse „comm'i” vastena või „pakk” orogeenivõimeteta inimeste kohta (originaalis „still”). Mõni piisavalt põhjendamata valik kriibib samas silma päris palju, nagu mitmes kohas korduv nimi Kallis Muh – inglise keeles on see Muh Dear, vanavanaema hellitusnimi (tõlkes võiks seega olla nt memmeke-kullake). Teised häirivad vähem, näiteks see, kuidas orogeenide sõimunimeks on saanud sisutühi „roge”. Originaalis on see „rogga”, mille assotsiatsioonid peaksid olema päris ilmsed. Eesti keeleski võinuks see olla midagi sellist, mida oleks vastik välja öelda, midagi selgelt halvamaigulist. Tõlkel võiks siiski lubada unustada, et ta on tõlge. Või on ta ohtlik nagu orogeen?

N. K. JEMISIN „VIIES AASTAAEG”
TÕLKINUD SASH UUSJÄRV, TOIMETANUD SIRLI HUNT, KUJUNDANUD TÕNIS KIPPER / TÄNAPÄEV, 2018 / 375 LK

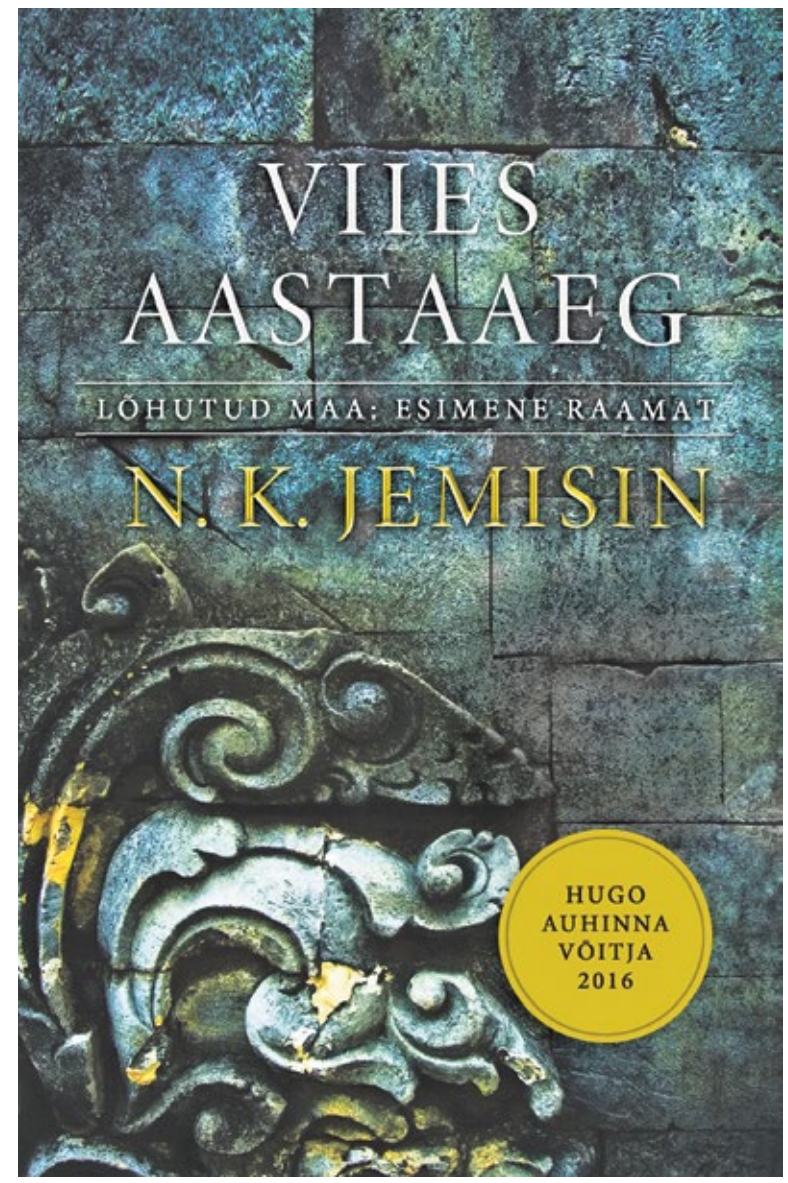

Tanel Pern on ulmesõbrast tõlkija.

[1] *Kehe, J. 2016. Wired Book Club: Fantasy Writer N.K. Jemisin on the Weird Dreams That Fuel Her Stories. – Wired, 17.06.*

KREENHOLM KUI OOMEN

Kreenholm ei ole pelgalt miljonitest punastest tellistest laotud hoonete kompleks Euroopa Liidu piiril, mis on suundumas oma industriaalsest minevikust postindustriaalsesse tulevikku. Kreenholm on ka omamoodi monument inimtööle ja sellele, kuidas töö mõiste pöörase kiirusega muutub.

Laur Kaunissaare

Sõitsin kunagi rongiga mitu päeva läbi Hiina. Platskaardivagun oli pilgeni hiinlasi täis. Mees kõrvalkoikult, kes palus end kutsuda Jackiks, ütles, et see pole veel midagi. Tõeliselt täis on rongid siis, kui on puhkusepäevad. Neid on hiina töölistel aga enamasti aastas nädala jagu ja kõigil täpselt ühel ajal. Sadadest tuhandetest tehastest stardivad samal ajal sajad miljonid, et jõuda oma kodukülla kuskil sisemaa tolmuses provintsis. Nende inimeste liikumine on kui ulatuslik koreograafia, kujundujujate märg unenägu.

Üks teine Jack, ostukeskkonna Alibaba omanik **Jack Ma**, rääkis hiljuti, et vaadates, kuhu progress maailma viib, oleks meil vaja oma lapsi olemuslikult hoopis teisiti õpetada. Me isegi ei peaks üritama suunata neid saavutusteni valdkondades, kus robotid on juba praegu ja veelgi kindlamini tulevikus mõõtmatult võimekamad, kui ükski inimene eales olla saaks. Kunagi töötavad vaid robotid, inimesed aga… Jah, mida teevad inimesed kõige selle leitud aja, tühjusega? Ootamatult tulevikku vaatav jutt riigist, kus on püütud aastakümneid just nimelt inimesest masinat teha, et ta siis üheks puhkusenädalaks terve aasta jooksul vabadusse lasta, ummistama riiklikke raudteevõrke.

Kunagi see Jack Ma ennustatud tulevik küll saabub, aga mitte lähiajal. Robotid ja algoritmid pole meilt veel kogu inimkätega tehtavat tööd üle võtnud. Kujutlegem nüüd neid sadu miljoneid hiina töölisi. Kujutlegem neid nagu iseennast. Kujutlegem nende liikumist läbi linnade, läbi terve riigi, seda mikrotasandi kaose ja makrotasandi korra sulandumist üheks hiiglaslikuks kunstiliseks kujundiks. Need sajad miljonid hiina töölised mõjuvad nagu märk, nagu oomen. Me võime näha selles inimvoolus nostalgilist vaadet olevikule kaugest tulevikust, kus inimese tööd enam ei vajata. Võime näha oomenit, kuidas tulevikus tunglevad inimesed hoopis millegi muu, mitte töö nimel. Aga kujund töötab. Ja just niimoodi, ringiga Kagu-Aasia kaudu jõuangi ma Narva jõe äärse Kreenholmi vabrikuni.

KETRUSVABRIKU KAJA

Ka Kreenholm on selline oomen. Masinad ei huuga. Kangameetrid ei voola. Inimesi ei ole, nad ei astu hommikul väravast sisse ega oota punaval õhtul peatuses kodubussi. Inimeste asemel on tühjus, järelkaja. Kreenholm seisab vaikuses, kuid see vaikus on täis tähendusi ja eelkõige energiat. Just seda energiat vormida ja nähtavaks teha installatiivne lavastus „Oomen" püüabki.

Kreenholm ei ole „Oomenile" pelgalt sobiv mängupaik. See ei ole ka lihtsalt Ida-Virumaad eksotiseeriva pilguga imetlev teos. „Oomen" üritab minna kaugemale, mõtestada just nimelt Kreenholmi, siinset tööd ja töö kui praeguse maailma keskse mõiste muutumist üleilmsete jõudude keeristormis. Kreenholmis on tööd tehtud pooteist sajandit, selle järelkaja on õhus tunda ning nii on ta „Oomenile" täpselt õige kõlakast. See installatiivne rännak proovib näha nende vabrikumüüride üksinduses meie postindustriaalse ajastu kujundit. Mängivad näitlejad, aga mängivad ka müürid ise, täis jõulist orgaanikat. Progress, see ühtede ihaluse ja teiste põlguse objekt, on liikunud siit Narva alt edasi Kagu-Aasiasse. Mis jäi temast Kreenholmi maha? Mis jääb maha meist, kui progress kord üle meiegi püüdluste õite puhub ja need kaduvikku heidab? Kreenholm, nagu ta seal vaikuses seisab, on kui bussipeatuse asfaldiporist juhuslikult leitud flopiketas, karjatus minevikust ning su enda tuleviku ja kunagise vaikse kadumise oomen – ajus plahvatav ajarännak, oleviku arheoloogia.

Kreenholmi Manufaktuur. Avaldatud Jaanus Miku loal

RUUMIPOEETILINE RÄNNAK „OOMEN" NARVA KREENHOLMI MANUFAKTUURIS PÕHINEB AVANGARDPOEEDI ALEKSEI GASTEVI TEOSEL „TÖÖLISLÖÖGI POEESIA". GASTEV SAI SOTSIALISTLIKUL VENEMAAL TUNTUKS KUI TEOREETIK JA PRAKTIK, KELLE HUVI JA SIHT OLI PARANDADA TÖÖLISTE EFEKTIIVSUST VABRIKUTES. TEMA TEKSTID ON KUI POEETILISED PLAHVATUSED. 5.–7. OKTOOBRIL VÕTAVAD NEED VIIEL KORRAL KREENHOLMI MÜÜRIDE VAHEL INSTALLATIIVSE VORMI.

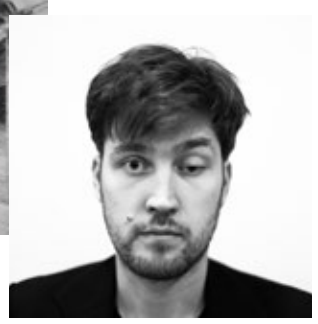

Laur Kaunissaare (snd 1982) on dramaturg teatris NO99 ning on varem olnud dramaturg Kanuti Gildi SAALis ja Tallinna Linnateatris. Lisaks koordineeris Kaunissaare 2011. aasta kultuuripealinna Tallinna interdistsiplinaarsete projektide programmi ning oli tänavu valminud žanriülese suurteose „Saja lugu" dramaturg.

KIIRKOHTING

JARMO REHA

Küsis **Aleksander Tsapov** ■ Jarmo Reha on vabakutseline lavastaja ja näitleja, kes töötas varem teatris NO99. Hiljuti võis näha ka tema rolli filmis „Portugal". Olles huvitatud installatiivsest ruumist ja füüsilisest poeesiast lavastas ta Narvas EV100 programmi kuuluva ruumipoeetilise rännaku „Oomen".

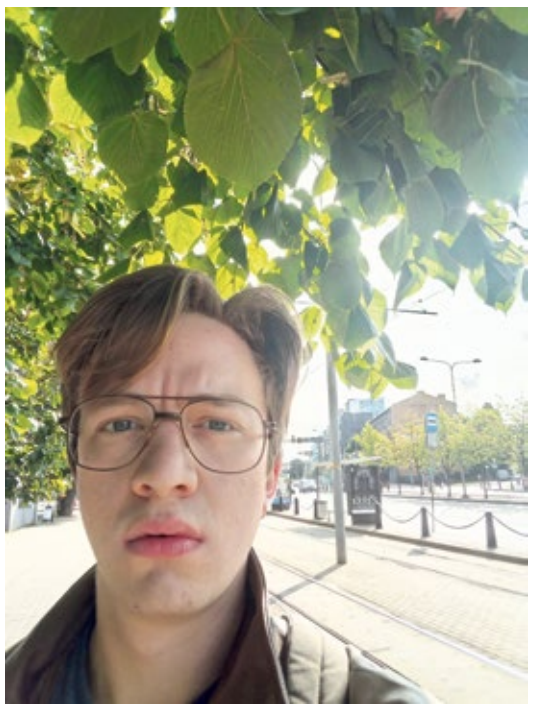

Jarmo Reha autoportree

Lavastus „Oomen" pidi esialgu etenduma kevadel. Mis väljakutsed teid Kreenholmis tabasid, et see sügisesse lükkus?
Endised mastaapsed tehasehooned hülgavad reeglina ka oma infrastruktuuri. Kuna voolu toomine etenduspaika osutus oodatust kulukamaks ja keerulisemaks, ei olnud enam kindlust, et pakkuda publikule seda, mida „Oomeni" tegijad soovisid. Nüüd saame tänu Tartu Uuele Teatrile, kes suvel Joala etendusega n-ö vao sisse kündis, kindlad olla, et tehnilisi ootamatusi ei tule.

Millest tekkis mõte viia kokku Gastevi poeesia ja tühjalt seisvad Kreenholmi vabrikud?
Aleksei Gastevi tekst on imbunud läbi tohutust jõust, mis on vormunud tehasehoonete vahel. Gastev oli küll intelligent, kuid töötas siiski õlg õla kõrval „tööliskassiga". Tema teksti sisu heegeldub kokku, kasutades „töist keelt", ning fantaasia läks lendu, et otsida kohta, kus see saaks taas ellu ärgata. Seda, kuhu Gastevi sisemine tung „Oomeni" viib, saab tulla kohapeale vaatama.

Mis oli sulle lavastajana suurim väljakutse?
Võttes esimest korda ette lavastamise ja ka suure mastaabi, ehitub protsessi struktuur teisiti kui näitlejana töötades. Psühholoogiliselt on loomeprotsess sarnane, kuid mosaiigi ladumine nullist, mõtestades iga väikseimat detaili, vajab enda tajude avardamist kõigis suundades. Kaks korda mõtle läbi, üks kord monteeri. Finesside loomine toimub alati ühises koostöös ja seda meil siis Kreenholmis.

Kas sulle meeldivad nn psühhogeograafilised teosed, kus kirjutaja segab kokku erinevaid aegruume?
Ajast ja ruumist rääkides köidab mind selle tähenduse muutumine kas siis ratsionaalse käsitluse või emotsionaalse suhte teisenemise kaudu. Pean selles kategoorias huvitavaimaks **László Krasznahorkaid**.

Kui „Oomen" leiab aset mineviku varemetes, siis kuidas sa kujutad ette tuleviku varemeid?
Olen viimasel ajal selle peale omajagu mõelnud ja seda lähedaste inimestega arutanud, eriti nüüd, mil tundub, et kultuur on sisenemas maailmas eneseotsingusse. Nimetaksin praegust aega uusrenessansiks. Taas on periood, kus me vaatame mineviku poole, kombineerides kõiki ideid, ning tulevikku, et omandada võimalikult palju teadmisi. Seekord ei looda aga inimese järgi ideaalset maailma, et tagada kooskõla Jumalaga, vaid aetakse taga esikohta individualistlikus hedonismis. Arheoloogidele jääb tulevikus väljakaevamiseks kiht „kõiksust", mida on väga keeruline mõtestada. Loodan, et kõrbestunud suurlinnad jäävad fantaasiaraamatutesse.

Millist lavastust sooviksid järgmisena teha? Kas näed potentsiaali veel millegi sarnase lavastamiseks?
Lavastamise teele käänates on hakanud mind pealisülesandena kandma vajaduspõhisus. Seda, kas monumentaalkunst ja inimeste kokkuviimine kõnelevate keskkondadega leiab vajadust, saab näha. Küll on idanemas uued mõtted. Kui „Oomen" sai algimpulsi sotsiaalsetest lõhenemistest, siis järgmised ettevõtmised jõuavad oma vormini samuti idee kõnetavuse rakursist lähtudes.

MUUNDUSTE TUULES

Maarja Nuut ja Ruum räägivad oma uue albumi ilmumise eel muusika defineerimise ebavajalikkusest, sõna jõust ja schopenhauerlikust tahte tagaajamisest.

Intervjuu **Maarja Nuudi** ja **Ruumiga**.
Kirjutas **Mariliis Mõttus**, pildistas **Aleksander Kelpman**

Maarja Nuuti ja Hendrik Kaljujärve (*alias* Ruum) nägin esimest korda ühiselt laval 2016. aasta novembris Üle Heli festivalil Kultuurikatlas. Duo oli tulnud kokku sama aasta suvel Viljandi folgil ülesastumiseks. Lisaks kahele loole SoundCloudis ja paarile kinnitatud tulevasele kontserdile ei osanudki heietada muud lootust kui seda, et edaspidi jõuab asi ehk ka kauamängivani – niimoodi niitis toonane kontsert võimsuse ja värske kõlaga, kui Maarja ja Hendrik oma loomingu Katelde saalis valla lasid.

Kaks aastat hiljem kohtun Maarja ja Hendrikuga päeval, mil avalikkuse ette jõuab nende teine singel 5. oktoobril ilmuvalt plaadilt „Muunduja" (ingl „Shifter"). Selleks on „Haned kadunud", traditsiooniline rahvalaul, millele nad on üheskoos uue keha andnud. Nuudi relvadeks on viiul, luuper, põhjalikud teadmised pärimusmuusikast ning hääl, mis on nagu vaikselt üle raba valguv udu, teinekord kui metshaldja loits, mis märkamatult laante vahele eksitab. Kaljujärv vastutab seevastu peamiselt nende ühise projekti masinapargist tuleva poole eest. Kui esimene singel „Kuud kuulama" oli pigem kaunis sutsakas elektroonika ja folgi pilguvahetusest, siis palas „Haned kadunud" on mõlemad titaanid ahelatest vabastatud ning näitavad juba oma tumedamat külge. End rahvaloo ümber vaikselt kulminatsioonini lahti keriv *techno* ning pelgalt Maarja täpselt paika sätitud hingeldused on miski, mille nimel seda uuesti ja uuesti kuulata. Pendeldamist pehmemate helide ning bassiga lajatava elektroonika, kohati suisa müra vahel kohtab albumil veelgi.

MUUSIKA ON MÄÄRAMATU

„Muunduja" annab välja plaadifirma Fat Cat alaleibel 130701, mis nimetab end eelkõige postklassikalise muusika koduks ning mille alt on ilmutanud oma helitöid ka näiteks **Hauschka**, **Max Richter**, varalahkunud **Jóhann Jóhannsson** jt. Muusika salvestamine toimus aga siinsamas Kalamajas, kuhu saabus nõu ja jõuga appi produtsent ning muusik **Howie B**. Maarja sõnul oli stuudiosse minek üsna pea ees vette hüppamine, kuid sealjuures õpetlik kahenädalane periood, mille vältel Howie nad mugavustsoonist välja raputas ning mitmete uute instrumentidega katsetama pani. Kui lood juba plaadile said ning helipilt kokku loksuma hakkas, aitas see neil endalgi paremini artikuleerida, kuidas ja mida nad täpselt teha tahavad või, vastupidi, mida nad teha ei taha. Oma muusika kirjeldamisest või kuhugi lahterdamisest Maarja ja Hendrik hoidub. Sellest on tulnud ka albumi pealkiri, mille kõige suuremaks tugevuseks peab Maarja just ambivalentsust, mis pakub tema sõnul palju erinevaid tõlgendamisvõimalusi, sest seda, kuidas keegi nende loomingut kuuleb, nad ette kirjutada ei taha. „Sel hetkel, kui sa muusika defineerid, devalveerid sa justkui selle potentsiaali," ütleb Maarja ning Hendrik lisab: „Sa võid ju tahta, aga sa ei saa. Muusika põhiline omadus on selle määramatus."

Kindlasti oskavad mõlemad öelda aga seda, et tegemist on üsna kontsentreeritud ja intensiivse plaadiga, mida päris õlleklaasi kõrval kellegagi jutustades ei kuula. Hendriku sõnul tuleneb see osaliselt ka traditsioonilise muusika narratiivsusest: „Pärimusliku taustaga lugudel on midagi öelda. Sa ei saa tegeleda sellega samal ajal, kui keegi sinuga räägib."

VASTUTUS TRADITSIOONI EES

Kui Maarja puhul on tema kiindumus pärimusmuusikasse kujunenud firmamärgiks, siis Hendrik on sellega varasemates töödes kokku puutunud pigem teise nurga alt. Ta sõnab, et pärimusmuusikas on mingid hoovused, millest peab aru saama, ja see on tema jaoks väljakutse, kuid kindlasti ei tähenda see, et tegemist oleks replikatsiooniga, mida lihtsalt samamoodi ette mängima minnakse:

„Me ei pea taasesitama lugu sellisena, nagu see on kunagi tehtud, ja teemana on see väga paeluv." Maarja arvates ei ole siinkohal asi üldse selles, millise muusikastiili, žanri või instrumendiga on tegemist, sest tegelikult väljendatakse hoopis ideed, peegeldusi ja emotsioone. „Sa võid leida kaks inimest, kes kasutavad täiesti erinevaid tööriistu või tegelevad muusikaga erinevate sajandite tagant, aga neil on mingi sarnane lähenemisviis. Samal ajal võid kõrvuti panna kaks pärimusmuusikut, kes nokitsevad

Sel hetkel, kui sa muusika defineerid, devalveerid sa justkui selle potentsiaali.

MAARJA NUUT JA RUUM ESITLEVAD PLAATI 4. OKTOOBRIL TARTU UUES TEATRIS NING 5. OKTOOBRIL TALLINNAS KLUBIS HALL. NII TARTU KUI KA TALLINNA KONTSERDIÕHTU AVAB HELIKUNSTNIK JA VISUAALE LOOV KLARA LEWIS STOCKHOLMIST, TALLINNAS ESITAB UUT MATERJALI AIVAR TÕNSO OMA PROJEKTIGA HÜPNOSAURUS NING HÜPNOOTILISE *TECHNO*-SETI TEEB JAMAICA SUK BERLIINIST.

sama loo kallal, kuid nendevahelisi puutepunkte võib seal olla tunduvalt vähem. See on lähenemise või, õigemini, suhtumise küsimus; mida sa millestki välja kuuled, ette kujutada suudad ning edasi kanda soovid," seletab ta. Siinkohal toob Maarja paralleeli, kuidas ta varem traditsioonilist tantsu uuris ja õpetas ning kuidas tema igapäevaelu praegu kordustel rajaneva sugestiivse muusika, nagu *techno*, saatel kulgeb, ning ta peab seda tegelikult üsna loomulikuks hüppeks. „Keha kasutusviis traditsioonilistes tantsudes, ma ei räägi siinkohal meie lavarahvatantsust, mis on hoopis teine maailm, on taoline, et Poola külapidudel kaheksa tundi keerutada pole mingi probleem. Rütmimustrid muudkui käivad ringiratast, oled kerges transis ja isu muusika sisse ära sulada aina kasvab. Põhimõtteliselt on tegu sama asjaga. Lihtsalt vahendid on erinevad," arvab ta.

Vahel tundub, et näe, ovatsioone polegi, ja pärast saad aru, et kõik hoopis nutavad.

Kui helikeel välja jätta, suhtuvad mõlemad traditsioonilise muusika tõlgendamisse ettevaatlikkusega. See tuleneb Maarja sõnul mitmetest mütoloogilistest kihtidest, seisunditest ja sõna jõust, mis sellesse peidetud on. See on ka üks põhjus, miks ta paljut, mis talle kõrva on jäänud, laulda ei saa. Nii oli ka „Hanedega", mis enne kolm aastat arhiivis istus, kuni ta lõpuks tundis, et nüüd võib. „Need on mingid isiklikud asjad, kuid ühel hetkel tuleb aeg, kui tahad proovida." Hendrik sekundeerib, et endale peab teadvustama tausta, mis mingi looga kaasneb, ning viitab nende varasemale palale „Kiik tahab kindaid": „Ma kujutan väga hästi ette, mis situatsioonides seda võidi laulda 100–200 aastat tagasi. See oli päris tõsine olukord. Ja nüüd hakkad sa sedasama tegema hoopis teistsuguses keskkonnas, tekib justkui väike vastutus. Kuidas ja mis olukorras see on loodud, mis on selle sisu? Kui me läheme lugu esitama, siis me ei saa selle suhtes ükskõiksed olla."

PUBLIK PEEGELDAB ARTISTI

Kui uurida välismaiste muusikaajakirjanike reaktsioone Nuudi ja Kaljujärve tööle, jäävad silma ülivõrdes kommentaarid. Näiteks BBC Radio saatejuht **Mary Anne Hobbs** kasutab „Kuud kuulama" kohta sõnu „täielikult köitev muusikapala" ja „imeilusad helid Eestist", muusikaportaalis A Closer Listen nimetatakse „Muundujat" üheks hooaja põnevaimaks väljalaskeks. Küsides Maarjalt ja Hendrikult, kas nad seni ka negatiivset tagasisidet on saanud, vastab viimane, et need ajad, kui retsensioon ilmus ning seetõttu pidi laubalt higi pühkima ja lootma, et kõik läheb hästi, on tema arvates möödas. Maarja lisab, et üldiselt inimesed seda ütlema ei tule, kui neile miski ei meeldi, kuid nendib, et pigem võib nende loominguga olla keeruline kohaneda lõunamaise kultuuritaustaga kuulajal: „Me oleme laval justkui väga tõsised ega näita mingisuguseid emotsioone, aga tegelikult me lihtsalt väljendame neid teistmoodi. Ma arvan, et see on see kõige sagedasem kriitika." Ta lisab, et publik peegeldab ka artisti: „Vahel tundub, et näe, ovatsioone polegi, ja pärast saad aru, et kõik hoopis nutavad. On olnud ka kontserte, kus lõpetad loo, saalis on täielik haudvaikus ja keegi ei julge plaksutada, sest pinge on niimoodi õhus." Hendriku arvates pole aga olemas suuremaid kriitikuid kui ta ise, Maarja ning nende helirežissöör. Selle asemel et lavalt tulles natuke hinge tõmmata, läheb tema sõnul tavaliselt lahti suurem arutelu sellest, mis valesti läks, kuid ta peab seda ka schopenhauerlikuks tahte tagaajamiseks: „Niipea kui oled ühes punktis mingisuguse meelerahu leidnud, terendab juba kuskil see järgmine…"

Maarja tõdeb, et tema on õppinud ajapikku asju vähem südamesse võtma, aga näeb seda loominguga tegelemisel siiski pideva väljakutsena. Ta meenutab oma Stockholmi ülikooli õppejõudu: „Tal on hästi mõnus ütlemine, et inimene mängib halva intonatsiooniga ainult juhul, kui ta mängib nooti nii, nagu ta ei tahtnud seda teha. Kui sul on ettekujutus, kuidas mängida, ja sa suudad selle ellu viia, siis ei ole kellegi teise asi öelda, kas see oli õige või vale, hea või halb. Kui sul on küll ettekujutus, aga sa ei saa sellele pihta, siis võid tunnistada, et asi ei õnnestunud." Nii sõnab ta kokkuvõtteks, et nad ajavadki Hendrikuga taga just pigem seda õiget tunnet ja fookust, mida kõrvalseisjatel võib raske hinnata olla. Vastuse küsimusele, milliseid emotsioone tekitab „Muunduja" kuulajas, saab igaüks välja selgitada juba õige pea.

UUS EESTI BIIT

TSANTSER

Foto: Mona Mercier

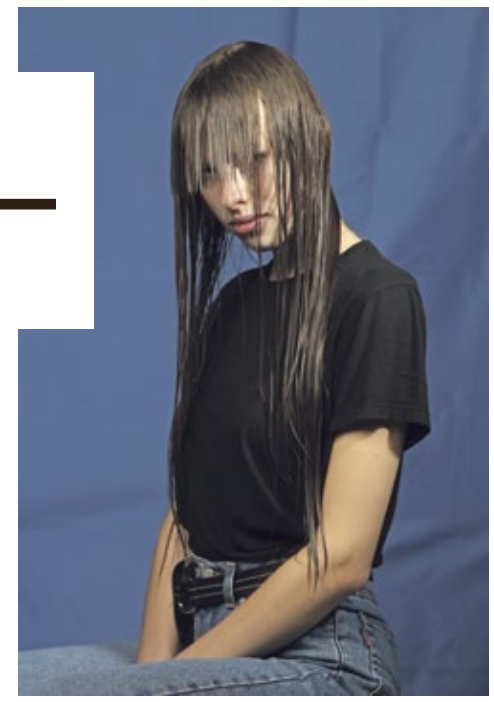

Küsis **Mariliis Mõttus**

Eleonora Šljanda, artistinimega Tsantser, räägib, kuidas sirgus DJst muusik, kes avaldas kevadel oma esimese kauamängiva „Tot Nodig".

Enamik inimesi teab sind pigem DJ kui produtsendina. Kas muusika mängimisest produtseerimiseni jõudmine on sinu arvates loomulik protsess?
Ma arvan, et minu puhul juhtus see üsna loomulikult. Alati on olnud soov muusikat teha ja seda figureeris mu peres piisavalt, et mind mõjutada. Isa mängis trumme ja vanem vend oli väga pädev klaveri- ja kitarrimängus. Juba viieaastaselt sain ka mina klaveriga sõbraks. Kui aga suvevaheaeg tuli, unustasin selle tuppa ja jäin ise õue. Pärast sellist suve läksid klaverioskused kaduma, aga huvi jäi püsima ja see viiski mind hoopis DJtamiseni. Mul läks väga kaua aega, et muusikamaailmaga tuttavaks saada ja et mul hakkaks arenema oma maitse. Tekkis soov mõista, milles seisneb muusika erinevus, kuidas ja kust helid tulevad. Aga kõik, mis elektroonilist muusikat puudutas, oli minu jaoks suur mõistatus. Kui keegi mainis sõna „trummimasin", nägin enda peas autot, mille sisse olid pandud akustilised trummid. Asusin vaikselt uurima ning avastasin samm-sammult instrumente ja programme. Kui tehnikat näppida sain, hakkaski see kõik kohe pihta.

Su esimene album kannab pealkirja „Tot Nodig". Mida see tähendab?
Kuna ma ei olnud varem muusikat teinud ega eeldanud, et see kassett laiema publikuni jõuab, oli selle algne idee riiulile jääda – nagu audiopäevik. Tahtsin sellega ikka viivitada. See on tehtud juba Hollandis elades ning antud sõnakombinatsioon jälitas mind kohaliku *pizzeria* töögraafikus. Selle üle sai palju nalja teha ja mõistsin kohe, et sel on potentsiaali kas või artistinimeks saada. „Tot Nodig" on hollandi keelest tõlgituna „until needed". Kui sain teada, et plaat ametlikult kuulajateni jõuab, siis kujutasin ette, et nüüd on see „Tot Nodig" käes.

Pane kõrv peale:
tsantser.bancamp.com

Sinu valik DJna on päris eklektiline ja see kumab läbi ka plaadi puhul. Kohati kuuleb *footwork*'i, tseremoniaalsemaid võnkeid, sündimuusikat, erinevaid sämpleid jne. Millistest kultuurilistest arhiividest sa tavaliselt oma lähtepunktid leiad?
Jaa, nii on. Pigem isegi isiklikust arhiivist. Kui ma midagi matkin, siis pigem seda, mis mulle meeldib. See on pärit erinevatest kultuuridest ja žanritest ning võib olla ka lihtsalt kindel heli või viis, kuidas heli kasutada, või hoopis mingi *persona*, kelle ümber kõik keerleb. Ma ise ei saagi aru, mida mu muusika meenutab, ei tea, mis see peaks olema, ega kujuta ette, kuidas see inimeste kõrvadesse jõuab. Tavaliselt proovin lihtsalt jäädvustada oma emotsionaalset seisundit helide kaudu, mis seda paremini peegeldavad.

Sa õpid praegu Amsterdamis graafilist disaini, samal ajal on sind olnud juba näha plaate keerutamas ka Red Light Radios. Kas muusikaga tegelemine on praegu sinu jaoks pigem hobi või on sul sellega ka suuremaid plaane?
Suuremaid plaane on, aga igal asjal on oma aeg! Kiirustada pole kuhugi ja survestama ei hakka. Kahtlemata läheb kooli peale väga palju energiat ja ma imestan, kuidas ma möödunud aasta jooksul üldse muusikategemiseks aega leidsin. Kahjuks seisavad sündid praegugi tolmukihi all.

Aga see on kindlasti väga hea koht kahe maailma kombineerimiseks, mida saab arendada väga mitmel tasemel. See ongi suurim soov, et üks maailm täidaks teist ja vastupidi. Lasen sellel loomulikult minna. Ei taha, et meditatsioonist saaks pingeline tegu, see võiks jääda nautimiseks.

DJ-ANKEET

4-GOT-10

Foto: Kadri Sammel

DJ-nime 4-got-10 („four-got-ten") taga peidab end Anders Melts. Mees, kelle kõik tegemised on seotud otseselt või kaudselt muusikaga. Melts on vedanud 90ndatest saati tumemuusika tantsupidu Beats From The Vault, juhib Raadio 2-s saadet „Röntgen", lööb kaasa *outdustrial*'i/*darkwave*'i bändis Forgotten Sunrise ja vana kooli *death metal*'i koosluses Deceitome ning tuli mõni aeg tagasi välja ka isikliku *techno*-projektiga Kirurg. 6. oktoobril leiab klubis HALL aset veel üks sündmus, millel on Meltsi pitser, nimelt 8. korda toimuv festival Body Machine Body.

Debüüt: 22. märtsil 1997 Tallinnas Pikal tänaval asuvas Biti tornis (*Stoltingi torn* – toim.). See oli plaadipoe Kosmos Control avapidu ja härra Kristjan Vosman, kes vastutas tollal parimate pidude eest, oli korralduspoolel. Tema oli, muide, ka tegelane, kes nägi minus potentsiaali DJna ja andis tõuke, et hakkaksin muusikat mängima. Niisiis tegin seal *chill-out*-ruumis oma elu esimese tunnise seti pärast legendaarset Vadya Laharit. Lasin peamiselt *trip hop*'i ja *dub*'i.

Muusikas oluline: Iseloom ja põlemine. Loojal peab olema kanaldamisvõime. Teha asju, mis ei ole teadlikult juhitud ega mõõdetud. Õnneks saab vilunum kõrv sellest kiirelt aru ja oskab eraldada kulla kassi omast. Harva saab seda omadust teeselda.

Muusikas ebaoluline: Ei suuda võtta tõsiselt valemi järgi tehtud lugusid ja neid, mille puhul keegi veel õigustab, et nii käib, kõik teevad ju nii. Võta paaniflööt ja kasuta seda nii, nagu endale äge tundub, sa ei pea sealt õpiku järgi kondorit välja lennutama.

Mida mängin: See sõltub natuke peost. Kuna mulle meeldib väga erinev muusika, võin igasugustest stiilidest käimatõmbavaid sette kokku panna. Viimasel ajal kipun peamiselt küll sellist muskliga *techno*'t mängima, mida annab ideaalselt kokku miksida ka *post-industrial*'i, vana kooli EBMi või *rhythmic noise*'iga.

Eredaimad mängumälestused: Meenub kord, kui ma Poolas festivali Castle Party järelpeol mängisin. Pidin tegema paaritunnise seti, aga rahvale nii meeldis, et see venis üle nelja tunni. DJ ja inimeste vahel oli võre ning mingid tüübid ronisid mööda seda üles nagu ahvid, keegi seksis tantsuplatsil, üks mängija läks katki, siis toodi poole seti pealt uus. Kui rahvas lõpuks välja peksti ja pull ära lõpetati, oli kell vist ligi 9 hommikul. Üks end üleni hõbepaberisse mässinud slovakk laskus veel mu ees põlvili ja suudles kätt. Vahel satun ise nii hoogu, et korra olen näiteks pea ees lavalt alla kukkunud. Ikka muhk peas ja ranne valutas kuu aega. Üldiselt naudin väga ka *back-to-back*-sette, eriti kui teise DJga tekib hea keemia. Saadan tervituse siinkohal Marekile *alias* DJ fade:overile, kellega tahaks üle saja aasta taas koos lammutada.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Roger Miller „My Uncle Used to Love Me But She Died".

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Esimese sammuna tahaks oma setiga vast üle Berghaini läve astuda, aga eks neid vähe ebatavalisemaid kohti ja riike, kus mängida ihkaks, ole ka muidugi palju. See on lihtsalt alustuseks hea paik, ma arvan.

***Guilty pleasure*:** Kui nüüd mõelda, mis oleks enim väljaspool seda laialivalguvat kasti, milles ma elan, on mulle vägagi mokkamööda Mylène Farmer ja ka Chris Isaak. Ahjaa, Scooter samuti.

Alt üles vaatan…: Amon Tobinile (see mees on lihtsalt geenius), Tom Gabriel Warriorile (Triptykon / Celtic Frost, elav legend, isegi tema eksimused on osa tema täiuslikkusest), Kadri Sammelile (Bedless Bones) ja kõigele, mida ta teeb – no küll on ühele inimesele palju antud, olen maailma kõige õnnelikum inimene, et saan temaga oma elu jagada. Ka lahkunud Lee Hazlewoodile ja Laibachile ning kogu nende olemusele.

Kuula meie veebiväljaandest ka DJ 4-got-10 Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil mixcloud.com/Kuratino.

Viis klassikut:
Donna Summer „I Feel Love (Patrick Cowley Remix)"
New Order „Blue Monday (Hardfloor Mix)"
The Horrorist „One Night In New York City (Chris Liebing Remix)"
G.G.F.H. „Dead Men Don't Rape (Revenge Mix)"
Nitzer Ebb „Murderous"

Viis hetkekummitajat:
Seen Links Schlösser Rechts „Die Nacht (Room 506 Edit)"
Ryuichi Sakamoto „ZURE (Cornelius Remix)"
Vilkduja „Randu sidabrą (I Find Silver)"
The Horrorist „RIOT"
James Pierpont „Jingle Bells" (aastaringselt ja terve elu kummitab)

Tehnilist: Alustasin CDdega, vahel viskasin mõne kasseti sekka, kui ikka oli lugu, mis pidi peale minema, ja polnud mujalt kui vaid kassetilt võtta. Edasi liikusin vinüülide peale. Mängisin sajandivahetuse kandis peamiselt *breaks*'i ja *trip hop*'i ning see oli kuidagi väga vinüüli teema. Seejärel, kui DJna rohkem juba *industrial*'i ja EBMi peale liikusin, hakkasin taas CDsid kasutama, sest sellist muusikat, eriti uuemat, selle sajandi alguses vinüülide peal välja ei antudki. Mõne aasta eest otsustasin oma 400 plaadiga kohvri koju jätta ning liikusin läppari ja kontrolleri peale. Vahel mõtlen, et võiks USBd kasutada, tehnika on ju käpas, aga samas mulle meeldib, et mul on alati triljon pala kaasas ja saan ükskõik millise pähe tuleva idiootsuse ka peale panna. USB oleks liiga piiratud valikuga ja tülikas on lugusid otsida. Lisaks kasutan veel Kaoss Padi ja vahel karjun kas mikriga või mikrita niisama juurde, kui tuleb tunne, et hell jeee, liiga hea lugu on.

Lõppsõna: Soovitus noortele DJdele: tõsi, kõrva ja tunnetust peab olema, aga sisu on alati olulisem kui tehnilisus. Ärge kartke erineda. Kohtumiseni Body Machine Bodyl ja paar nädalat hiljem Beats From The Vaultil!

Fotod: Mart Nesser

VIHJE

Ühes Tallinna hubases eestoas Pärnu maanteel on seadnud end sisse uus plaadiäri Plastik, mille missioon on anda hoogu elektroonilise muusika ja vinüülikultuuri edendamisele. Vaata lisaks: *facebook.com/plastiktips*

Amnesia Scanner – Another Life
(PAN, 2018)

Kuulas Mariliis Mõttus

1977. aastal saadeti Voyageri kosmosesondide pardal päikesesüsteemi kaks kullatud vinüülplaati, mis sisaldavad pilte ja helisid planeedi Maa igapäevaelust ning 90 minutit muusikat (klassikat, džässi, pärimust jms), pandud teele lootuses, et kunagi satuvad need mõne intelligentse maavälise olendi kätesse.

Kui 2018. aastal lennutataks taevasse kuldse plaadi uusversioon ja sellele otsustataks pressida ka Berliinis tegutseva, ent soome päritolu duo Amnesia Scanneri loomingut, poleks siia lähiajal ilmselt ühtegi „väliskülalist" oodata. Või, vastupidi, kui võtta eeskujuks ulmeraamatutes ja -filmides kujutatu, siis selles keeles nad ehk meiega kõneleda tahaksidki. „Another Life" kannab endas ideed meie vihkamisel ja armastusel põhinevast suhtest tehnoloogiaga ning üritab tekitada tänapäevale omast infoküllastuse efekti. Ja infoga album juba tagasi ei hoia – ükseteise järel pistavad siin pea välja kõiksugused mikroorganismid. Esiteks on duo loonud Oracle'i-nimelise vokaaltarkvara, mis oma masinlikul tämbril maailma taaga kriiskavalt, skisofreeniliselt, lohutavalt või lausa sensuaalselt välja paiskab, kahes loos on abiks ka leibelikaaslase Pan Daijingi deformeerunud häälematerjal. Alguses on Oracle võõrastav, hiljem tundub, et selle duudiga võiks juba tuttavaks saada. Teiseks on plaadil esinevad popmuusikastruktuurid, teismeea *nu metal*'i perioodist tuttavad rifid, *gabber*'i-latakad ja huilgavad sireenid justkui hakkepuidumasinast läbi lastud ning nüüd tulistatakse seda kõike kuulaja poole, nii et vaata ise, kas saad pihta või mitte. Ühesõnaga, see on tõeline käest ära läinud tehnoloogiaorgia. Plaati saab kas armastada või vihata. Mina jään esimese juurde.

rkss – DJ Tools
(UIQ, 2018)

Kuulas Indrek Kuuse

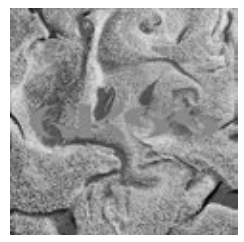

„DJ Tools" on rkssi ehk Robin Buckley esimene kauamängiv. Albumi andis välja Lee Gamble'i piirenihutav plaadifirma UIQ, mis oli varem keskendunud vaid EPdele. „DJ Tools" on pandud kokku EDMi *sample pack*'idest ehk komplektidest, mis koosnevad selle muusikastiili erinevatest detailidest.

rkss on võtnud need ette kaootilises järjekorras ning kõiki neist, keel põses, töödelnud, dekonstrueerides EDMi eepilisuse ja emotsionaalse pinge ning asendades selle tükeldatud katkete ja laialivalguvate ülesehitustega. Ehk teinud kõike muud kui see, milleks need sämplid mõeldud olid.

Buckley on ise plaadi kohta öelnud, et see on katse formuleerida enda suhet klubikultuuriga – püüe mõista, milline võiks olla muusika, mida ta transsoolisena kuulata ja luua tahaks. Taotluseks on olnud tantsumuusika ja tehnoloogia avastamine ning uute pindade kaardistamine läbi sotsiaalse prisma. Ta on loonud lugudega võrdkuju endast kui ühiskonna silmis kellestki erinevast ja projitseerinud selle tunnetuse muusikasse.

Tegemist on pigem kontseptuaalse albumiga, mis võib jätta ilma kontekstita mulje lõpetamata ideede kogumist ja poolikutest katsetustest. Olles tuttav autori visiooniga, on see põnev ja radikaalne introspektiiv, mis mõtestab oma ebastandardse käsitlusega muidu ekstravertset EDMi kui midagi habrast ja abstraktset.

Mava & Nebukat – Polymer
(LIITHELI, 2018)

Kuulas Tanel Matsalu

Mava & Nebukat on tegutsenud kohaliku edasimõtleva elektroonilise tantsumuusika maastikul produtsentide ja DJdena juba aastaid, aga ikka ümbritseb neid tegelasi müstiline aura. Tegemist on laia profiiliga artistidega, kelle loomingust on suur osa ametlikult avaldamata, ning parim võimalus meeste improvisatsioonilise iseloomuga muusika kogemiseks on olnud senimaani *live*-setid. Seega võib öelda, et esimest ametlikku sooloreliisi vinüülil on vägagi kaua oodatud.

„Polymer" on hüpnootiliselt rütmikas *dub techno*, mida saadab metalselt kõlava trummimasina biit. Mehaanilise täpsusega moduleeritud süntesaator võngub sihikindlalt kuulaja ümber mööda ruumi. Futuristlike helidega on saavutatud osav kõlamäng, mille sisse on ennast kerge kaotada. Tagasi reaalsusesse toob helist vaikusesse kustuv lõpp, aga muusika jääb peas edasi kummitama.

Tänapäeval on levinud, et ühel õigel *techno*-plaadil peab olema mõni *ambient*'likes toonides lugu, aga „Ambient Track" kõlab oma gruuvikalt lonkavate trummidega kompositsioonilt kui elektrooniline džässmuusika. Aphex Twini mõõdupuu järgi võttes samas 100% *ambient*.

Remiksijatena on plaadile valitud leibelikaaslased Ali Asker, 1212a ja oma mitmekesisuse poolest tuntud ukraina produtsent Vakula. Mõlemad ümbertöötlused säilitavad algupärase loo elemendid, aga suudavad samas esitada seda teistmoodi võtmes rahulikumalt kulgedes, püüdes kuulaja tähelepanu. Vägagi tugev reliis LIITHELI ühtlaselt kasvavas diskograafias.

Sooäär/Yaralyan/Ounaskari – A Shooting Star
(O-Tone Music, 2018)

Kuulas Vootele Ruusmaa

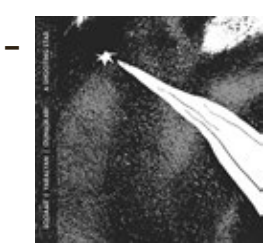

Jaak Sooäär on üks eesti džässimaastiku äratuntavaima helikeelega artiste, kelle iga projekt on tulvil improvisatsioonilisust, kargust ja pulbitsevat energiat. Seekordse kauamängiva „A Shooting Star" („Sabaga täht") on kitarrist loonud triona, kuhu kuuluvad armeenia-eesti kontrabassist Ara Yaralyan ja soome trummar Markku Ounaskari. Kolme interpreedi muusikat kannab peidetud melanhoolsus ja meloodilisus, mis muudab kauamängiva isiklikuks ja pigem endasse vaatavaks.

Peamiselt koosneb „A Shooting Star" Jaak Sooääre lugudest ja Ara Yaralyani armeenia viisidest loodud arranžeeringutest. Lisaks on trio teinud erinevaid improvisatsioone Johann Sebastian Bachi muusika teemadel, mis toovad esile plaadi üldisema mitmekülgse temaatikate diapasooni, kuid ei lase sel laiali valguda. Muusikute ühisloomingut ilmestavad hoopistükkis struktuur, motiividele truuksjäämine ja atmosfäär. Seetõttu on plaadil üllatavalt palju õhku, selgeid harmoonialiikumisi ja meeldejäävaid meloodiaid. Ara Yaralyani poognatega mängitud teemad kõlavad kohati hapralt, andes nii lugudele palju sügavama tunnetuse. Markku Ounaskari värviv mängustiil ei kaota kuidagi tuge, vaid hoiab tagaplaanil rütmi. Jaak Sooäärele omane eklektilisem helikeel on seekordsel kauamängival üllatuslikult kaunis, tema puhul tavatult lihtsasti jälgitav ja rahulik.

Džässmuusikagurmaanile kindlasti huvitav muusikaline leid – aus, üllatavalt habras ja hea kuulamine.

Lootus – Sounds from Vermilion Sands
(Cudighi Records, 2018)

Kuulas Kaspar Viilup

Tantsumuusika on korduste kunst. Leia paar head motiivi, millele lugu üles ehitada, ning sul on võidupilet olemas. Saladus peitub lihtsuses, kuidas vormida üksikutest elementidest träkk, mis täidaks tantsupõrandad euforiaga ja ekstaasiga. Muidugi on oluline ka ennast defineerida, see on tantsumuusika üks võtmeküsimusi, et leida oma hääl ja inimesed, kellele looming suunata.

Aga Lootus ei järgi ühtki neist reeglitest. Teda ei huvita kordused ega kuulumine kuhugi. Album „Sounds from Vermilion Sands" näitab meile üht autsaiderit, hullumeelset veidrikku, kes tahab saada kõike korraga. Ei mingeid kümneminutilisi tuksuvaid *techno*-biite või rahutult pulseerivaid trummi ja bassi laviine, vaid pigem fragmendid ning ideekillud, millest ükski ei saa lõpuni välja arendatud.

Amatöörlik ja hektiline segadus? Vastupidi, nendest tükkidest on Lootus moodustanud ulmemaailma, kus segunevad kultuurid ja tõekspidamised, žanrid ja traditsioonid. Ürgsed afrorütmid („Meaningful Rituals") on puruks lõigatud ja valesti kokku pandud. Hiphop („2000 Dollars") väändub kurjakuulutavalt nagu mingisugune androgüünne limakoletis. „For Deaf Dogs" võiks olla M.I.A. „Paper Planesi" laadne tantsupopp, aga võtab suuna võõristavasse kosmosesse. Iga looga käib kaasas teatav ebanormaalsus, need on vaid üksikud näited.

„Sounds from Vermilion Sands" ei ole plaat, mille juurde korduvalt tagasi minna, aga vahel harva kulub selline tihe, hirmutav ja loominguliselt julge ulmevisioon igati ära. Kunstelektroonika parimas mõttes.

Regret – Gentlemen Only
(Serious Serious, 2018)

Kuulas Mihkel Noot

Popmuusikale iseloomulike omaduste – steriilsus, materialism, staarikultuur – dekonstrueerimisest on kasvamas omaette liikumine. Ühel poolel seisavad sellised kollektiivid nagu PC Music, kes muundavad mainitud stereotüüpe plastiks. Teisel pool mõttelist piiri tegutsevad aga artistid nagu Regret.

Regreti neljalooline „Gentlemen Only" ründab korraga kõiki viite meelt. Maruline „Agent From An Agency (Yeah Right)" tõmbab esimesest momendist vaiba jalge alt: tööstuslikud trummid, vokaali saatvad karjed ja pidevate pauside tõttu hoomamatuks muutuv struktuur tipnevad näiliselt eikusagilt lisanduva kitarririfiga loo viimastel sekunditel. „Spit In My Mouth" mõjub kui Bizarro Worldi versioon Katy Perry „I Kissed a Girlist", mängides kelmikalt alandlikkuse motiivide ja eripäraste keelekujudega. „Bad Publicity" laseb hetkeks hinge tõmmata, kuid illustreerib Regreti muusika aegajalist sihitust: minimalistlik produktsioon ja vokaal täiustavad üksteist, kuid ilma meeleolu lisava muusikavideota jääb lugu liialt õõnsaks. EBMist inspireeritud „Flipper" lõpetab EP agressiivsel toonil, tuues välja plaadi potentsiaali ka tantsupõrandal tööd teha.

Eeldatavasti ei jäta EP kompromissitu kõlapilt kuulajaid külmaks. Siin leidub hulganisti eksperimentaalseid ideid ja transgressiivset eneseväljendust, kuid ometigi jääb lugude katkendlikkuse ja lõdva struktuuri tõttu mulje, et kodus kuulates ei ole võimalik manada ette terviklikku pilti Regretist kui artistist. „Gentlemen Only'" töötab kõige efektiivsemalt kui prelüüd või reklaamplakat, potentsiaalne huvitekitaja, mis kuulaja loodetavasti Regreti laivile uhub.

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

DJ Sotofett ja DJ Fett Burger. Foto: Pelle Kalmo

SEX TAGSI MANIAKK DJ SOTOFETT TULEB TAAS!

Täpselt aasta tagasi Tallinnas suurele majale seti teinud norra produtsent, DJ ja leibelimees DJ Sotofett on tulevikumuusikale keskendunud Phantom Platformi mahitusel 5. oktoobril tagasi Tallinnas ning seda koos plaadifirma Laton bossi Franz Pomassliga.

Sex Tags on 2004. aastal sündinud Norra leibel, mis tegutseb vahel ka Sex Tags Amfibia, Sex Tags UFO või hoopis Wania nime all, ja seda juhivad eesti rahvale juba üsna tuttavad vennad DJ Fett Burger ning õhtu peakülaline DJ Sotofett isiklikult.

Laton on *techno*'t, eksperimentaalset muusikat ja Euroopa idavööndi musti teemante väljaandev leibel Austriast, mille alt on väljastanud teiste hulgas loomingut ka paar eesti autorit. Oma esimese sooloalbumi „Skeletons on Rock" ilmutas sealt näiteks 2008. aastal Andres Lõo, kel on ka Sex Tags Amfibia alt paar väljalaset kirjas ning kes on samal õhtul samuti muusikaga platsis.

Unes või ilmsi toimuvale pääsemiseks kirjuta aadressil *kiriunele@gmail.com*.

ESTONIAN FUNK EMBASSY ALUSTAB UUT HOOAEGA

Funk-, soul- ja diskomuusika kultuuri edendav Estonian Funk Embassy, mis on võtnud oma missiooniks liigutada keha ja hinge, avab oma kontserdihooaja Erinevate Tubade Klubis! 6. oktoobril tulevad selleks lavale idanaabrite tantsumasin The Soul Surfers ja bändi plaadifirma Funk Night boss Frank Raines Detroitist. Kaasa teevad antud žanrite kohalikud saadikud Misha Panfilov, Roman Vjazemski, Skidoo ja Ehte. Hiljuti oma teise kauamängivaga maha saanud The Soul Surfers on tulnud mitme pseudonüümi alt lagedale helitööga, mille seas on ka näiteks kaver Ennio Morricone loost „The Good, the Bad and the Ugly". Ehkki muusikat on nad üllitanud ka Ubiquity Recordsi ja Spasibo Recordsi alt, on nende koduks Funk Night, millel on vöö all juba üle 100 väljalaske. Seega on Eestisse saabuv Frank Raines üks teenekaimaid tegelasi tänapäeva *funk*- ja soulmuusikas. *To booties shaken, not stirred!*

VILJANDIS PEETAKSE PÄRIMUSMUUSIKA LÕIKUSPIDU

5. ja 6. oktoobril leiab Viljandi pärimusmuusika aidas aset 16. Pärimusmuusika Lõikuspidu. Kahepäevane festival võtab kokku pärimusmuusika aasta ning annab hoogu uuele. Lõikuspidu peetakse alati täpselt sel ajal, kui suvisest festivalist tekkinud esimesed emotsioonid hakkavad lahtuma ja folgitagavara vajab täiendamist. Juba kümnendat korda toimub ka üks folgimaailma tähtsündmuseid ehk pärimusmuusika auhindade gala Etnokulp 2018.

Pärimusmuusika Lõikuspeol esinevad Dil Mastana (India), Nedsaja Küla Bänd, Villu Talsi, Viljandi Noorte Sümfooniaorkester Eesti ETNOga, Black Bread Gone Mad, MandoTrio, Viuväuvau ja paljud teised. Laupäeval jätkub üritus kohvikutuuriga, kus saab kuulda eesti pärimusmuusikaskeene kõige uuemate koosseisude kontserte.

ÜLE HELI EKSPERIMENDID HORISONDIGA

25.–28. oktoobrini toimub Tallinnas ja sellest väljaspoolgi neljandat korda heliüleste tasandite muusikafestival Üle Heli. Niisiis ei ole järgnev otseselt kutse tantsupeole, vaid 25. oktoobril Kanuti Gildi SAALis asetleidvale festivali avakontserdile, millega tähistatakse ühtlasi Üle Heli tegevuse algust leibelina. Plaadifirma jätkab uuel moel seda, mida Ulmeplaadid eelmisel kümnendil alustas. Esimesteks väljaanneteks on Ulmeplaatide arhiivimaterjali põhjal loodud uudislooming ja järg kunagi ilmunud Veljo Tormise töötluste albumile „Laulu jäävuse seadus". Kontserdiõhtul esinevad nende albumitega seotud muusikud Tanel Paliale, Joel Tammik, Mihkel Tomberg, Holger Loodus, Juhan Vihterpal ja Aivar Tõnso ning visuaalide eest vastutab Tencu.

Sündmuse pealkiri „Eksperimendid horisondiga" vihjab Ulmeplaatide tegevust saatnud taotlusele avardada senikuuldud kõlamaastikku ja soovi tuua kauged tavatasandil kättesaamatud kohad kuulaja kujutlusulatusse. Üle Heli teistel üritustel hoia silma peal aadressil *ule-heli.ee*.

ULME PUHKUS KOOS DON LEISURE'IGA

Üritusel Ulme Puhkus ühendavad omavahel jõud klubi Ulme, Sveta Baar ja peosarja Puhkus residendid, et pakkuda astraalset kogemust.

Kosmosesüstik stardib 26. oktoobril ning maavälise võõrkehana on seekord külas UK produtsent ja DJ Don Leisure grupeeringust Darkhouse Family. Don andis eelmise aasta juulis välja sooloalbumi „Shaboo" ning novembris koos Earl Jeffersiga Darkhouse Family alt LP „The Offering", millele tuli selle aasta juunis lisa EP „An Extra Offering" kujul. Peamiselt hiphopiinstrumentaale produtseeriv Don Leisure ammutab inspiratsiooni Aafrika, Aasia ja Lähis-Ida kultuuridest. Samas võib ta viimaselt sooloalbumilt leida loo „Tartu Moonshine", mille ajendiks oli Doni kunagine külaskäik klubisse Kink Konk. Don on teinud koostööd paljude erinevate artistidega, sealhulgas Kamaal Williamsi, Daf Daviese, Jonathan Powelli ja Jessy Alleniga. Kohalikest astronautidest teevad *live*'i Alaska (kienra ja Robert Linna) ning Rando Arand. Kosmosekeskuse puhkajad on Luurel Varas, Robert Kähr ja Gerk.

PÜSILEPINGUGA MÜÜRILEHT IGA KUU KOJU
1.80 € EEST. VORMISTA TELLIMUS AADRESSIL
TELLIMINE.EE/MYYRILEHT

UUS TARTU KUNST

LAURA PÕLD

Küsis **Aleksander Tsapov**

Noori Tartu kunstnikke aitab tutvustada

TARTMUS Tartu Kunstimuuseum Art Museum tartmus.ee

Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumis on alates 29. septembrist avatud kaks näitust, kus keraamika- ja maaliharidusega Laura Põld osaleb nii kuraatori kui ka kunstnikuna. Lisaks sellele on ta üks noorema põlvkonna maalikunstnikest, kelle looming on esindatud Lola Liivati retrospektiivil „Vaimu vastupanu" Tartu Kunstimuuseumis.

Laura Põld. Foto: Dénes Farkas

Sa liigud oma loomingus väga mänguliselt eri meediumite vahel maalikunstist keraamikani, luues imposantseid ruumiinstallatsioone. Kas sinu jaoks on meediumipiirid tähtsad?

Praegusel ajal on meediumipiiride ületamine pigem levinud ja ma ise suhtun neisse samuti üsna mänguliselt, pidamata nende üle pikemalt aru. Võib-olla see, mis sunnib meediumite vahel hüplema, on ebatäius – kõik ei saa ühe asja puhul kunagi päris ideaalselt välja tulla, ehkki süveneda on väga huvitav, minna pikemaks ajaks ühe teema ja materjali sisse. Aga võimalus vahepeal üks peatükk sulgeda ja midagi muud proovida on esimese puhul võib-olla isegi värskendava mõjuga. Kui keraamikas tundub, et glasuurid ei ole päris soovitult õnnestunud, ja näiteks praod tulid sisse, siis pärast mõnda kuud hoopis teise teemaga tegelemist on see köömes ja värske pilguga vaadates hakkab mõni viga isegi huvitav tunduma. Tänapäeval näib pigem julge teha näitus ainult ühes meediumis, sest see nõuab milleski professionaalsust ja ausat hindamist. Ja sellist süvenemisvõimalust võib isegi luksuseks nimetada. Eks tähtis on muidugi kontekst, millest räägitakse, ja see, milline meedium või kooslus ennast seal õigustab.

Mis sulle kunstis oluline on? Mida püüad oma loominguga edasi anda?

Mõtlen viimasel ajal kunstipraktika ja näituste puhul üha enam suhtlusaspektile. Ka minu looming on saanud sageli tõukeid suhtlemisest tundmatuga (nt teosed Jaapani või Iraani arhitektuuri- ja maastikukogemuse baasil). Olen püüdnud leida võimalusi, kuidas vaataja saaks astuda objektidega tihedamasse kontakti, et näitus ei jääks ainult esteetiliseks kogemuseks; et tausta kohta ei peaks lugema või tellimuse peale rääkima, vaid et lavastatud lisakiht annaks vajadusel taustainfot. Mõnikord olen palunud suhtlust vedama kellegi teise, olgu formaadiks teejoomine või muusikakuulamine. Tegelikult mulle tundub, et inimesele on omane katsumusi ületada – mulle endale pole suhtlus võõrastega üldsegi alati lihtne. Kuid näituse- või osalus-*performance*'i formaati saab kasutada alibina. Üks minu huvitavaimaid ja ka raskeimaid projekte oli möödunud aastal Iraanis katse teha koos arhitekti ja kunstniku **Johna Hanseniga** praktilist uurimistööd näituseformaadis. Esfahānis väikeses galeriis CC.art space toimunud *performance* „Guest" nägi ette, et näitusekülastajad istuvad meiega ühekaupa põrandale maha, tutvustavad savipinnale joonistades oma kodu ja räägivad avaliku ning privaatse elu piiridest traditsioonilises ja nüüdisaegses Iraani kodus. Mõistagi oli see keelebarjääri ja väheste teadmiste tõttu keerukas. Iga intervjuu oli ainulaadne ja infokogumine toimus kildhaaval. Eks minu praktika on väga intuitiivne ja sel hetkel tundus tähtis vahetu kontakti saavutamine.

Laura Põllu installatsiooni „Much later we go for a swim" detail, 2017. Foto: Rachel Schenberg

Mis sind inspireerib?

Mõtted tulevad, kui varuda aega, seega inspireerib näiteks stuudios passimine. Teoste vaatamine pakub lahendusi. Huvitav faas on juba valmis kildude organiseerimine ja komplekteerimine, lavastamine või läbimäng stuudios. Inspireerivad stuudiovisiidid või katkestused, nagu kolimine – sellised asjad sunnivad kokkuvõtteid ja sõnastusi tegema. Viimasel ajal olen tegelenud koostöös **Kati Saaritsaga** peagi EKKMis avatavat näitust kureerides vanema generatsiooni autoritega, nagu **Leo Rohlin**, **Helle Videvik**, **Mall Tomberg** ja **Leesi Erm**. Kunstnike pikad elu- ja arenguteed on väga inspireerivad. Palju andis ka tööprotsess **Lola Liivati** retrospektiivi kujundamisel Tartmusis koos kuraatori **Hanna-Liis Kondiga**. Kui kasutada sporditerminit, on kunstnikutöö kestvusala.

Miks valisid õpinguteks Tartu Ülikooli maalikunsti eriala? Kuidas see su loomingulist arengut mõjutas ja kui tähtsaks pead üldse haridust kunstnikuks kujunemisel?

Ma olen selles mõttes konservatiivne, et pean kooli üsna oluliseks. Seal saab mõned etapid kiiremini läbitud, tupikutest edasi. See ei välista õppimist mõnel muul erialal ja kunsti juurde jõudmist teise kogemuse baasil – see on tihti lausa huvitav või boonuseks. Läksin Tartusse n-ö vahelduse mõttes, lootes kohata uusi nägusid. Olin varem juba neli aastat EKAs õppinud. Mõjutasid TÜs füüsika eriala lõpetanud vanaema ja mõned eraelulised asjad ka. Eesti kontekstis on mul päris hea meel, et mul on lisaks ainult kunstnikke koos hoidvale koolile kogemus ühest suuremast ülikoolist. Kunstiellu sisenemiseks süstis tudengitesse energiat ja auahnust **Jaan Elken**. Rajasin kindlasti vundamendi hilisemate kontaktide ja sõprussuhete tekkeks, Tartus on mul siiani meeldiv ja hubane asju ajada.

Sa oled õppinud ja töötanud eri keskkondades Tartust Tallinna ja Viinini. Kuidas ümbritsev kunstiväli sind mõjutab?

Keskkonnavahetus on selles mõttes peegel, et hakkad mõistma, millest sa igapäevases töörütmis sõltud, saades teadlikuks oma harjumustest ja kunstilistest eelistustest. Sa kas kohaned uue olukorraga või lood endale need vajalikud tingimused võõras kohas uuesti. Viinis ma käin rohkem näitustel ja vaatan ringi. Tallinnas olen tavaliselt seoses näituste ettevalmistustega ning tihti Tondi piirkonnast ja ARSi majast väga välja ei jõuagi. Olen püüdnud iga keskkonna omapärast ja tugevusest kinni haarata ning puudujäägid kuidagi teisiti välja mängida. Ümbritsev kunst kindlasti mõjutab, isegi kui see ei ole arusaadav.

Kui sul oleks võimalik võtta vastu üks otsus eesti kunstielu edendamiseks, siis mis see oleks?

Gümnaasiumiastmes võiks noortele rohkem elavaid kunstnikke, näitusi, institutsioone, nüüdiskunsti valdkonda ja selle toimimist tutvustada. Rääkida, mida kunst suudab ja miks see tähtis on.

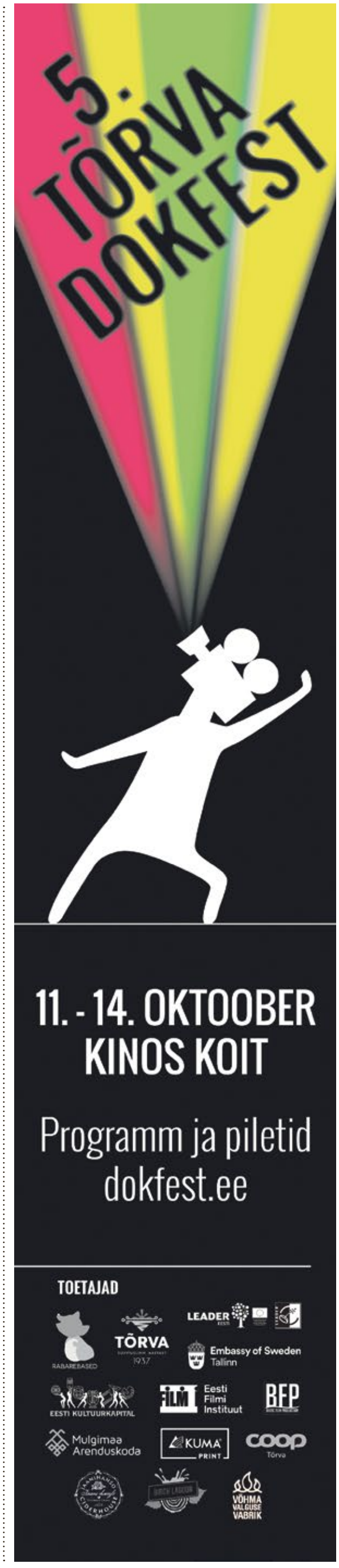

VI AB

VI ARTISHOKI BIENNAAL
KAASAEGSE MOE NÄITUS
BALTI JAAM, 20.10 – 28.10

KAASAEGSE KUNSTI EESTI KESKUS
KULTUURIMINISTEERIUM
EESTI KULTUURKAPITAL
Nordic Council of Ministers
SIROWATALL
viru

INGMAR BERGMANI retrospektiiv

25.-31. oktoober 2018

Seitsmes pitser *The Seventh Seal* (1957)
Neitsiallikas *The Virgin Spring* (1960)
Nagu peeglis *Through a Glass Darkly* (1961)
Armulaualised *Winter Light* (1963)
Vaikus *The Silence* (1963)
Persona *Persona* (1966)
Hunditund *Hour Of The Wolf* (1968)

WWW.KINOSOPRUS.EE / KINOSOPRUS
WWW.ELEKTRITEATER.EE / ELEKTRITEATER

LIVE NATION

JUNGLE
For Ever Tour
6. novembril
Rock Cafes

MØ
Forever Neverland Tour
24. novembril
Rock Cafés

PAUL KALKBRENNER
Parts Of Life Tour
18. jaanuaril
Tallinna Kultuurikatlas

ÓLAFUR ARNALDS
re:member 2019
18. veebruaril
Alexela Kontserdimajas

PILETILEVI

EESTI RAHVA MUUSEUM

Näitus avatud 4. oktoobrist

EKA
EESTI VABAÕHUMUUSEUM
EMm
EESTI VABARIIK 1918

Ise tehtud Eesti

1990. aastad

Eesti Rahva Muuseumis
Muuseumi tee 2, Tartu

erm.ee

VAATAME SEDA ASJA

KIRJUTAS JÜRI KOLK, ILLUSTREERIS LIISA KRUUSMÄGI

„Tahad äkki väiksemat patja?"

„Kuule, rahu, kõik on hästi."

No muidugi on hästi. Muidugi hästi, miks ta's hästi ei ole. Henrik tahtis lihtsalt, et oleks, noh, täiuslik. Et kõik oleks täpselt nii, kuis peab. Temal pole ju vahet, suur või väike padi, ta on mõlemaga maganud. Tal pole sellest ka vahet, kas õhem või paksem tekk. Või noh, kui Liira juhtuks tahtma, et ta akna lahti teeb, siis hakkaks hommikupoole õhema tekiga külm, aga no mis siis ikka. Seda, kas õhku on piisavalt, ta juba küsis.

Liira, imelik nimi, mõtles Henrik, kui õhtu oli veel noor ja nad Purgatooriumi väikeses saalis tantsu vihtusid. Nagu lüüra, aga kuidagi häälest ära. Ei, nii ei sobi mõelda, muidugi ei ole häälest ära. Nagu Liina (mitte Liisa!), aga teravam. R lisab igale nimele iseloomu. Liira.

Igatahes pagana õnnelik juhus. Mõnikord klapib. Vaatad teisele inimesele otsa ja näed tema silmis äratundmisvälgatust. Ja tema näeb sinu silmis. Võib-olla oli üks neist äratundmisvälgatustest varasem ja teine vastus sellele, rõõmus jaatus: hästi, seda asja tasub tõesti kaaluda.

Henrikul oli hoog sees, lõvi kuudist väljas, nad said jutule, tasapisi hakkasid teised mõistma, et neile kahele ei ole mõtet täna õhtul vahele segada, vahepeal käisid nad tantsimas ja võtsid siis uued joogid ja nii ta läks. Ja siis selgus, et Liira on viimasest bussist maha jäänud. Henrik pakkus muidugi öömaja, aga hakkas – nagu viimane lollakas – kohe lubadusi jagama: voodi on lai, saad oma teki; ma võin elutoas diivanil ka magada, aga olen, usu või ära usu, usaldusväärne… Sel hetkel segas Liira vahele ja ütles, et tal ei oleks südant Henrikut diivanile ajada, ja siis oli kuradi hea hetk teema lõpetatuks lugeda, aga Henrik ei saanud sellega päriselt hakkama. Ta tõmbus tagasi, muutus ettevaatlikumaks, väljapeetumaks. Lugupidavamaks. Mitte et ta Liirast – kuradi imelik nimi ikka – enne lugu ei pidanud. Pidas küll!

Igatahes võtsid nad Henriku elutoas väikese napsi.

„Kas see põrandalamp sobib? Selle saab üsna hämaraks keerata. Või valgeks."

„Mulle meeldib hämarus," nurrus Liira. „Inimesed on kuidagi tõelisemad. Kuigi mõnes mõttes ka paremini peidus."

„Ma võin laetule ka panna," pakkus Henrik, sest ta ei tahtnud, et Liira mõtleks, nagu püüaks ta teise alateadvust kuidagi programmeerida. Ta oli võõrustaja ja võõrustaja peab olema korrektne. Nii on.

Liira ütles, et pole vaja: suur, lage valgus toob kõik nähtavale ja siis tekib tunne, et rohkem ei olegi midagi. Aga tegelikult ju on. „Anna inimesele mask," ütles Liira peaaegu sosistades, „ja ta ilmub nähtavale." Ja enne kui Henrik jõudis midagi vastuseks kohmata, lisas ta: „Hämarus on hea mask."

Ma oleksin pidanud ta lihtsalt enda juurde kutsuma, kirus Henrik ennast. Kõik oleks olnud teistmoodi. Oleks olnud selge: tule, lähme minu juurde. Mingil juhul ei oleks tohtinud lisada, et joome kohvi või et mul on Ulrichi autogrammiga Metallica plaat, sest siis olekski pidanud kohvi jooma ja Metallica võib-olla ei sobigi naisele, kelle isa on lüüra ja ema amb, naisele, kellele sa tahad tõenäoliselt kunagi hiljem oma südant näidata. Siis peaks hakkama seletama, et ega me ei pea Metallicat kuulama, mul on teisi plaate ka. Ja siis peaks ütlema, et me ei pea üldse midagi kuulama, ja siis viikski selgituste räpane, pööriseid täis hoovus ta endaga kaasa. Noh, umbes nagu nüüd viibki. Oleks pidanud juba enne seda bussijama pakkuma, et lähme õige minu juurde, aga ei oleks tohtinud lisada mingit argist selgitust või vabandust, sest see ei laseks temast enam lahti – just nagu praegu see viisakas öömaja pakkumine.

Lõpuks jõudsid nad voodisse, Liira magas seina pool, tal oli paksem tekk ja suurem padi, tuulutada ei olnud vaja, vesi ja ibukas olid öökapil. Kõik oli nagu korras. Liira ei teadnud seda, aga öökapi sahtlis olid kondoomid. Kõik oli tõesti korras. Henrik ei teadnud seda, aga Liiral olid käekotis kondoomid.

Nad olid suudelnud, klubis. Henriku käed olid lidunud mööda Liira selga, kaela, libisenud tagumikule, peatunud. Kõik oli õige, kõik oli täis lubadust. Aga nüüd, pärast kõiki neid mökitamisi (vett, teed, muusikat, kas on vali, paneme midagi muud, lähen ikka diivanile) olid nad küll lõpuks voodis, aga jälle nagu puust. Tähendab, Henrik oli. Jah, ilmselt ainult tema. Liira keeras selja ja Henrik neelatas. Kõrisõlm liikus, kostis selline heli, nagu avaneks rabalaugas ja imeks karjapoisi koos luidra sookitsega endasse. Milline on üldse sookits, mõtles Henrik, aga võttis end siis kokku ja küsis arglikult, et teist – kui too on juba uinunud – mitte äratada: „Kaissu võib võtta su?"

„Mh," nõustus Liira nagu magades, uniselt. Henriku käsi rippus tema kohal nagu oja kohal koogutav leinakask kaladega tõtt vahtides.

„Anna siia see käsi." Liira tõmbas Henriku käe endale ümber, aga poiss vingerdas selle suhteliselt neutraalsesse paika Liira kehal, pihale.

Liira ohkas ja keeras ennast teisele poole. „Mis sa arvad, miks ma siia tulin?"

Et pool ööd keppida nagu äraneetud küülikud, mõtles Henrik, aga ei öelnud midagi. Nii ei sobinud öelda. „Noh, öömajale ju."

„Heh. Hea poiss oled." Liira nihkus lähemale, surus nina poisi õla vastu ja pani vasaku käe üle rinna. „Hästi, jääme magama. Vaatame seda asja hommikul."

Seda asja. Einoh, palun väga. Henrik ei julgenud liigutada. Ta ei julgenud peaaegu hingatagi.

Seinakell muudkui tiksus. Ilgelt tahaks suitsu teha, mõtles ta. Ilgelt tahaks, mõtles ta. Huvitav, kas Liira juba magab. Henrik võttis ennast kokku ja puudutas naist õlast. „Magad?" hingas ta.

„Mrm," häälitses Liira ja keeras ennast selili.

Magab.

Henrik ohkas. Nojah. Vaatame seda asja hommikul, jajah. Muidugi vaatame. Kas sa kohvi peale piima tahad? Mul on ainult koort. Suhkrut on, pruuni suhkrut ei ole. Mett on. Jah, vaatame seda asja.

Henrik ajas ennast vaikselt istukile ja ronis voodist välja. Hiirvaikselt, et mitte magajat äratada. Uni oli täiesti kadunud. Akna taga oli pilvitu öö. Kuu paistis. Tuld ei olnud vaja. Ta tõmbas hommikumantli ümber ja hiilis kööki. Suitsud olid aknalaual. Ta torkas paki taskusse, pani rahakoti ka, suur tasku, mahub küll. Peab välja suitsetama minema, ei taha Liirat üles ajada. Kurat, pean ma siuke jobu olema, mõtles ta. Iga tuuleke puhub mu kõrvale. Nagu mingi lehe. Või nagu selles filmis, mistandoligi, kilekoti õhku tantsima. Täiesti kobe, kasutatav, terve kilekott muidu. Raisk.

Ah, pole midagi. Elame edasi. Hommikul vaatame seda asja. Küll kõik laabub. Teen ühe suitsu ja siis magama. Ta tahtis esikus tossudesse astuda, aga see tundus kuidagi lollakas. Tossud ja hommikumantel, mis. Õnneks olid plätud sealsamas. Ja, kurat, prügikott. Ei tea, tulles Liira (no mida nime ikkagi!) seda ehk ei näinud. Henrik võttis prügikoti kaasa.

Ta süütas välistrepil sigareti ja jalutas siis maja otsani, prügikastide juurde. Öö oli päris mõnus, soe. Võib-olla viimane soe öö sel aastal. Ah, lähen siis juba jõeni, mõtles Henrik. Ilus on. Siis kaalus ta prügikotti käes. Sirutas käe silmade ette välja ja kiigutas kotti. Kott oli kerge, täis munakoori ja valmistoidu pakendeid. Minu elu, raisk. Kuidagi kahju oli seda ära visata. Kuidagi kahju.

Henrik astus tänavale, ühes käes sigaret, teises prügikott. Tänav oli tühi. Vaikne, nürilt hubane kõrvaltänav üsna vaikses väikelinnas, ainult plätud plärtsusid asfaldil. Jalutan õige jõeni, mõtles Henrik, viskas koni rentslisse ja sügas hommikumantli hõlmade vahelt parema käega rinda. Jalutan õige jõeni. Või võtan, raisk, takso ja sõidan Tallinnasse. Vaatame seda asja.

Jüri Kolk on üks tõsine mees – luuletaja, seapeet ja vaskratsanik.

Liisa Kruusmägi on vabakutseline kunstnik, elab Tallinnas. Joonistab, maalib ja töötab illustraatorina.

Jüri Kolgi foto: Alar Madisson / Eesti kirjandusmuuseum

Viru Keskus · Viru väljak 4 · 10111 Tallinn · virukeskus.com

viru
keskus